

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MUHASEBEDE HİLENİN ÖNLENMESİ, HİLEYİ TESPİT
ETMEK İÇİN KULLANILAN METODLAR VE HİLENİN
ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER**

Harun OSKAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Prof.Dr. Halit Targan Ünal

İSTANBUL, Temmuz 2018

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MUHASEBEDE HİLENİN ÖNLENMESİ, HİLEYİ TESPİT
ETMEK İÇİN KULLANILAN METODLAR VE HİLENİN
ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER**

Harun OSKAY
152008059

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Prof.Dr. Halit Targan Ünal

İSTANBUL, Temmuz 2018

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MUHASEBEDE HİLENİN ÖNLENMESİ, HİLEYİ TESPİT
ETMEK İÇİN KULLANILAN METODLAR VE HİLENİN
ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER**

Harun OSKAY
(152008059)

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih :
Tezin Savunulduğu Tarih : 02 Temmuz 2018

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Halit Targan Ünal
Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Ali Hepşen
: Dr. Öğretim Üyesi Bülent Günceler

İSTANBUL, Haziran 2018

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	x
BÖLÜM 1 GİRİŞ ve AMAÇ	1
BÖLÜM 2 HATA VE HİLELERİ KAVRAMLARI	4
2.1 TANIMI	4
2.1.1 Çeşitli Yönlerden Tanımı.....	4
2.1.2 Muhasebe Yönünden Tanımı.....	5
2.2 HATA YAPILMASINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER	7
2.2.1 Dikkatsizlik ve İhmal.....	7
2.2.2 Bilgisizlik.....	8
2.3 HİLE KAVRAMI	8
2.3.1 Tanımı.....	9
2.3.1.1 Çeşitli Yönlerden Tanımı.....	9
2.3.1.2 Muhasebe Yönünden Tanımı.....	9
2.3.2 Hile Yapılmasına Neden Olan Faktörler	12
2.3.2.1 Vergi Kaçırmak.....	12
2.3.2.2 Yolsuzlukları Gizlemek	13
2.3.2.3 İşletmenin Gerçek Durumunu Farklı Göstermek	13
BÖLÜM 3 MUHASEBE HATA VE HİLE KAVRAMLARI	14
3.1 MUHASEBEDE HATA KAVRAMI	14
3.2 MUHASEBE HATALARININ YAPILIŞ ŞEKİLLERİ	15
3.3 MUHASEBEDE YAPILAN HATA TÜRLERİ	17

3.3.1	Matematik Hataları	17
3.3.2	Kayıt Hataları.....	18
3.3.3	Nakil Hataları.....	18
3.3.4	Unutma ve Tekrarlama	19
3.3.5	Bilanço Hataları	19
3.4	MUHASEBEDE HİLE KAVRAMI	21
3.4.1	Hata ve Hile Arasındaki Fark	22
3.4.2	Hilenin Unsurları-Hile Üçgeni.....	23
3.4.3	Hileli Finansal Raporlama ve İşletme Çalışanlarınca Yapılan Hileler	24
3.4.3.1	Hileli Finansal Raporlama.....	25
3.4.3.2	İşletme Çalışanlarınca Yapılan Hileler (Yolsuzluklar).....	27
3.5	HİLELERİN NİTELİKLERİ İTİBARIYLA SINIFLANDIRILMASI	27
3.5.1	Aynı Alacaklıya Birden Fazla Ödeme Yapma Hilesi.....	28
3.5.2	Aynı Mal/Hizmet İçin Farklı Alacaklılara Birden Fazla Ödeme Hilesi ...	29
3.5.3	Hayali/Gerçek Olmayan Ödemeler Hilesi	30
3.5.4	İlan Edilen Sözleşmelere Hile Karıştırılması.....	31
3.5.5	Tekrarlanan ve Tekrarlanmayan Hileler	32
3.5.6	Defter Kayıtları ve Defter Kayıtları Dışında Yapılan Hileler.....	34
3.6	MUHASEBE HİLELERİNE BAŞVURMA NEDENLERİ VE HİLEDE BAŞVURULAN YÖNTEMLER.....	34
3.6.1	Satış Yolsuzlukları	34
3.6.2	Alış Yolsuzlukları	35
3.6.3	İşletme Giderlerini Yükseltme.....	35
3.6.4	Özel Giderleri İşletmeye Aktarma.....	36
3.6.5	Değerleme Hileleri.....	36
3.6.6	Arızı Gelirleri Gizleme	37
3.7	VERGİ İNCELEMESİNDE KARŞILAŞILAN HATA VE HİLELER....	37
3.7.1	Vergi İncelemesinde Hatalar	37
3.7.2	Vergi İncelemesinde Hileler	38
3.8	BİLANÇO İLE İLGİLİ OLARAK YAPILAN HATA VE HİLELER.....	38
3.9	GELİR TABLOSU İLE İLGİLİ OLARAK YAPILAN HATA VE HİLELER.....	41

3.10 TEMEL MALİ TABLOLARDAKİ HATA VE HİLELERİN ÇEŞİTLİ AÇILARDAN ETKİLERİ VE RAPORLAMA İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	42
BÖLÜM 4 HİLENİNİN ÖNLENMESİ, HİLEYİ TESPİT ETMEK İÇİN KULLANILAN METODLAR VE HİLENİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER	46
4.1 MUHASEBEDE DENETİM	46
4.2 MUHASEBE ve DENETLEME İLİŞKİSİ	47
4.3 MUHASEBE DENETİMİNİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ	47
4.4 MUHASEBE DENETİMİNİN AMAÇLARI	48
4.5 VERGİLENDİRME AÇISINDAN USUL VE ŞEKLE İLİŞKİN MUHASEBE DÜZENSİZLİKLERİ	48
4.6 VERGİ KAYBINA NEDEN OLAN MUHASEBE DÜZENSİZLİKLERİ	49
4.7 HİLELERİN ÖNLENMESİNDE ALINABİLECEK TEDBİRLER	50
4.8 HİLEYE KARŞI PROAKTİF ÖNLEMLER	52
4.8.1 Çalışanlara Destek Programlarının Oluşturulması	53
4.8.2 Uygun Çalışanların İşe Alınması	53
4.8.3 Analitik İnceleme Süreçlerinin Daha Yoğun Kullanılması	54
4.8.4 Hile Önleme Eğitimleri.....	55
4.8.5 Dürüstlük ve Etik Değerler	55
4.8.6 Etkili İç Kontrol Sistemi	56
4.8.7 Yaptırım Baskısının Oluşturulması	57
4.8.8 Destek Programlarının ve Hile Bilincinin Oluşturulması.....	58
4.8.9 Performans ve Ücretlendirme Programının Değerlendirilmesi	58
4.8.10 Hile Politikalarının Oluşturulması	58
4.8.11 İhbar Hattı Kurulması	59
4.8.12 Çalışanların Gözlenmesi	59
4.8.13 Hile Bilincinin Oluşturulması	60
4.9 YÖNETİM KURULU VE ÜST YÖNETİCİLERİN SORUMLULUĞU..	60
4.10 KURUMSAL YÖNETİMİN ROLÜ	61
4.11 DENETİM KOMİTESİ VE GÖREVLERİ	63
4.11.1 Denetim Komitesinin İnceleyip Değerlendireceği Konular	63

4.11.2	Denetim Komitesi İç Denetim İlişkisi	63
4.12	ETKİN İÇ KONTROL SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI.....	64
4.13	HİLE DENETİMİNDE BAĞIMSIZ DENETÇİNİN SORUMLULUĞU. 66	
4.13.1	Veri Madenciliği	68
4.13.2	Analitik İnceleme Yöntemleri	70
4.13.3	Örnekleme Yöntemi.....	70
4.13.4	Sürekli Denetim	70
4.13.5	Fısıltı Yönetimi	71
4.13.6	Çapraz Denetim Tekniği.....	72
4.13.7	Kırmızı Bayraklar Tekniği.....	73
4.13.8	Benford Kanunu.....	73
4.13.9	Yapay Sinir Ağı	74
4.13.10	Uzman Sistemleri	75
4.14	HİLENİN ÖNLENMESİ AMACINA YÖNELİK YAPILAN DÜZENLEMELER.....	75
4.15	MUHASEBEDE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN SORUMLULUĞU	78
4.15.1	İşletme Yöneticileri Tarafından Yapılan Muhasebedeki Hata ve Hile Yöntemleri.....	79
4.15.1.1	Vergi Matrahını Azaltmaya Yönelik Fiiller	79
4.15.1.2	Gider ve Maliyetleri Olduğundan Yüksek Göstermeye Yönelik Fiiller	80
4.15.1.3	İşletme Yöneticileri Tarafından Başvurulan Diğer Bazı Hata ve Hile Yöntemleri	81
4.15.2	İşletme Yöneticileri Tarafından Yapılan Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Nedenleri	83
4.15.3	Yöneticiler Tarafından Yapılan Hata ve Hileleri Ortaya Çıkaran İpuçları... ..	85
4.15.3.1	Faaliyetlerin Yürütülmesi İle İlgili Anormallikler	86
4.15.3.2	Yöneticilerin Özellikleri İle İlgili Anormallikler	87
4.15.3.3	Örgüt Yapısı ile İlgili Anormallikler	88
4.15.3.4	Üçüncü Kişiler İle Olan İlişkilerde Anormallikler	89

4.15.3.5 İşletme Yöneticilerini Yakından İlgilendiren Çalışanlar Tarafından Yapılan Anormallikler	91
4.15.4 Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluk Düzeylerine Olumlu Etki Eden Başarı ve Güç Unsurları.....	92
4.15.5 Yöneticiler Tarafından Yapılan Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Kullanılabilecek Yöntemler.....	94
4.15.5.1 Muhasebede Hata ve Hilelere Neden Olan Unsurların Ortadan Kaldırılması	96
4.15.5.2 İç Kontrol Sisteminin Kurulması.....	99
4.15.5.3 Analitik İnceleme Yönteminin Kullanılması.....	101
4.15.5.4 Veri Madenciliğinin Kullanımı	102
4.15.5.5 Benford Yasasından Faydalanılması	104
4.15.5.6 Caydırıcı Cezalar Yönteminden Faydalanılması.....	105
4.15.5.7 Diğer Yöntemlerin Kullanılması	106
SONUÇ	107
KAYNAKLAR	111

ÖZET

MUHASEBE HİLENİN ÖNLENMESİ, HİLEYİ TESPİT ETMEK İÇİN KULLANILAN METODLAR VE HİLENİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER

İşletmenin düzenlediği mali tablolarda bazı hatalı ve hileli noktalar olmaktadır. Muhasebe ve mali tabloları etkileyen bir düzensizliğin bir hata mı, yoksa bir hile mi olduğunu bazen anlamak güçtür. Ancak hata ve hile arasındaki farkı belirleyen nokta; hatanın bilmeyerek ve istemeden yapılması, hilenin ise kasıtlı olarak yapılmasıdır. Hata ve hileleri ayırt etmenin zorluğu, düzensiz bir unsur olup olmadığına karar verme noktasındadır.

Hata ve hilelerin nedenleri ele alındığında, hataların ve hilelerin nasıl önleneceği hakkında bazı kararlar vermek mümkündür. Hata ve hileleri ortaya çıkaran faktörler ortadan kaldırıldığında veya boyutları genişleten faktörler kaldırılırsa sorunun çözümü daha kolay olacaktır. İhmal, dikkatsizlik, cehalet ve yolsuzluk gibi işletmelerin yapabilecekleri hatalar ve hileler, etkin iç muhasebe kontrolü veya mümkün olduğu kadar erken bir zamanda kontrolleri yapılarak önlenabilmektedir. Bunu yapmak için işletmeler iç muhasebe yapılarını, kontrollerini kurmalı ve uygulamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Hata, Hile, Muhasebe, İşletme

ABSTRACT

ACCOUNTING HUMAN PREVENTION, METHODS USED TO DETERMINE FROM THE LAW, AND REGULATIONS FOR THE PREVENTION OF THE FRIENDS

There may be some mistakes and tricks on the financial tables organized by the operator. Sometimes it can be very difficult to decide whether an irregularity that affects accounting and financial statements is an error or a gimmick. But the point that makes the distinction between error and deception is; The mistake is to be made unknowingly and unintentionally, and the frailty is done intentionally. The difficulty of distinguishing faults and deities occurs at the point of deciding whether there is an irregular element to be made.

When the causes of faults and deceit are addressed, it is possible to make some decisions about how to prevent faults and deceit. The solution of the problem will be easier if the factors that reveal faults and tricks are removed or the factors that expand the dimensions are removed. Faults and tricks that can be done by negligence, carelessness, neglect, ignorance and corruption can be avoided by effective internal accounting control or as early as possible. To do this, businesses must set up and implement internal accounting controls.

Keywords: Error, Trick, Accounting, Business

KISALTMALAR

BK	: Borçlar Kanunu
İ.İ.B.F	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İSMMMOM	: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
MUFAD	: Muhasebe ve Finansman Dergisi
MUVU	: Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
VUK	: Vergi Usul Kanunu
vb.	: Ve benzeri

BÖLÜM 1 GİRİŞ ve AMAÇ

Her işletme için pazarda başarılı olmak ve rakiplerine olan üstünlüğünü korumak için çeşitli hedefler ve amaçları vardır. Muhasebeciler, söz konusu amaç ve hedeflere ulaşmada, kurumun her biriminde ve çeşitli görevlerde bulunmaktadır. Her şeyden önce, muhasebe meslek mensuplarından beklenen iş ile ilgili gerekli özen ve özveri ile kurallara uygun olarak ele alınmalıdır.

Muhasebe meslek mensupları, görev ve sorumlulukları nedeniyle müşteriler ve devlet kurumları arasında bir köprü kurmaktadır. İşle ilgili kayıtları Devletin ilgili kurumlarına transfer etmenin yanı sıra, kurum içi gelir ve giderlerin sağlanmasında da aktif bir rol oynarlar. Muhasebe meslek mensupları tarafından yapılan işlerde yapılan yanlışlıkların ve yanlışlıkların irade veya isteksizlikten kaynaklandığı durumlar sıklıkla söz konusudur. Hatalar ve hataların önlenmesi için çeşitli kurallar ve olumsuzluklar karşısında cezalar olmasına rağmen birçok meslek mensubu herhangi bir önleyici davranış ortaya koymamaktadır.

İş dünyasının her gün yeni bir hile ile sarsılması, işletmelerin kurumsal yönetim, etik, şeffaflık, iç kontrol ve iç denetim gibi kavramlara daha fazla önem vermesini sağlamıştır. Öte yandan, birçok ülkenin önde gelen şirketlerinde bile muhasebe hilesinin bulunması, kamu düzenleyici teorilerinin akademisyenlerle daha fazla ilgilenmesine neden olmuştur. Hile kavramının, kasten kazanç elde etmek amacıyla yapılan aldatıcı fiil, gayri meşru ve hukuka aykırı kazanımların, muhasebe literatürüne hangi eylemlerin dahil edildiğini tam olarak örtmeyen bir fikir birliği yoktur. Örneğin, birçok sektörün muhasebe kavramı, işletmelerin vergi kaçakçılığı için başvurdukları yasadışı eylemler olarak bilinmektedir. Ancak, şirketler yüksek karları rapor etmek ve vermedikleri zaman vergi ödememek için muhasebe hilelerini uygulayabilirler.

Muhasebenin en önemli yönlerinden biri, tüm işlemlerin uygun, doğru ve eksiksiz bir şekilde yapılmasıdır. Bu sadece muhasebede yapılan hatalar ve hilelerin birleştirilmesi ile mümkün olacaktır. Muhasebe hatası; genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve iş politikalarına aykırı olan yasalar, yönetmelikler ve direktifler, davranışlar gibi kanunlar

ve düzenlemeler ve kasıtlı olmayan ancak doğru olarak kabul edilen diğer fiil ve ilkeler olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe hilesi; bir çalışanın kaynaklarının ve varlıklarının kasıtlı olarak uygunsuz bir şekilde adil olmayan bir şekilde kullanılması olarak tanımlanmıştır.

Denetim faaliyetlerinde muhasebe kayıtlarında çeşitli hile ve hatalar bulunmaktadır. Muhasebe meslek mensupları tarafından yapılan işlerde yapılan yanlışlıkların ve yanlışlıkların irade veya isteksizlikten kaynaklandığı durumlar sıklıkla söz konusudur. Hataların ve hilelerin önlenmesi için çeşitli kurallar ve negatifler karşısında cezalar olmasına rağmen, birçok profesyonel üye herhangi bir önleyici davranış ortaya koyamamaktadır. Bu çerçevede, hata ve hile kavramlarını ayrıntılı olarak incelemek gerekmektedir.

Hata kavramını genel anlamda istemeden yapılmış ve fark edilemeyen eksiklikler olarak ifade etmek mümkündür. İşletmede karşılaşılan muhasebe hataları benzer şekilde muhasebe ilke ve prensiplerine uymayan faaliyetler ve oluşumlar olarak tanımlanabilir. Hata ya da hata yapan çalışanlar bu tür çıkarları istikametinde bilinçli olarak ya da isteyerek bu gibi faaliyetlerde bulunmazlar. Hatalar ve hileler cehalet ve ihmalden kaynaklanmaktadır. Ancak, kasıtsız olarak yapılabilecek muhasebe hataları, işletmelerin yanı sıra sahtecilik ve yolsuzluk gibi zararlara da neden olabilmektedir. Muhasebe hatalarının kaynakları genellikle bilgi ve deneyim eksikliği, dikkatsizlik ve ihmal gibi nedenlerdir. Muhasebe hataları, unutmama, tekrarlama, kayıt, transfer, matematik ve bilanço hataları olarak karşımıza çıkmaktadır. Etkin iç kontrolün amaçlarından biri iş için hazırlanan muhasebe çıktısının güvenilirliğini sağlamaktır. Güvenilir muhasebe verileri; muhasebe ilkelerine ve belirlenen kurallara uygun olarak gerçekçi olmalıdır. Diğer bir deyişle, muhasebe verilerinde usulsüzlük veya hata olmamalıdır.

Hile kavramını kasıtlı hatalar olarak en basit şekilde ifade etmek mümkündür. İşletmelerdeki hile, bir işçinin veya yöneticinin bireysel çıkarları bağlamında işverene karşı kasıtlı olarak iş kaynakları veya varlıkların kullanımını ifade edilmektedir. Genellikle hile olarak tanımlanan eylemler, bireylerin çalıştığı işletmelerdeki varlıklarını kasıtlı uygulamalar ile ele geçirmek ve haksız kazanç elde etmek için ortaya çıkarmaktadır. Bu kasıtlı uygulamalardan elde edilen kazançlar, mülkün veya işletmenin parasının doğrudan iktisabı veya ikramiyeler ve primler gibi dolaylı yöntemler şeklinde olabilmektedir. İşletmelerde görülen hile, yolsuzluk, çıkar çatışması, varlıkların

çalınması, sahtecilik ve teknolojik kötüye kullanım olarak raporlanmaktadır. Çalışanların hile yapmasına neden olan birçok faktör vardır. Bu faktörler baskı, fırsat ve hilenin haklı çıkarmaya yönelik çabalarıdır. Baskıya ilişkin faktörler, yoksulluk, açgözlülük, kişisel finans kaybı, ekonomik baskılar, uyuşturucu, alkol, kumar ve diğer kötü alışkanlıklar gibi baskılardır.

Hileyi önleme sürecinde, hile risk yönetimi programının, işletmenin tüm çalışanlarının farkında olması gerekmektedir. Bu farkındalık, programda kavramsal olarak bilinen tekniklerin uygulanmasını ve gerçekleştirilebilecek yolsuzluk türlerini bilme riskini içermektedir. Bu noktada, bireyler ve bölümler arasındaki iletişimin sürekliliğini korumak önemlidir. Önleme ve caydırıcılık iç içe kavramlardır. Etkin önleyici kontrollerin varlığı ve bu kontrollerin işleyişi, olası hilelere karşı güçlü bir caydırıcıdır. Bunun tam tersi düşünüldüğü zaman ise hile yapılmasına özendirilen bir durum oluşmaktadır. Yakalanma korkusu da hile ve cezai adalet için en güçlü caydırıcıdır. Beyaz yakalı işçiler için hapsedilme korkusu, küçük düşürülme korkusu ve aile üyeleriyle ilişkilerin zarar görmesinden korkmaları mümkündür. Bu nedenle, işletmelerde hile riskini en aza indirmek için, kırılganlığın ortaya çıkabileceği algısının mümkün olduğunca artırılması gerekmektedir. İşletmeler etkili bir hile karşıtı politikalar, prosedürler ve kontroller oluşturarak bu algıyı artırabilmektedir.

BÖLÜM 2 HATA VE HİLE KAVRAMLARI

Son yıllarda meydana gelen muhasebe skandalları nedeniyle her gün ivme kazanan iki ayrı kavram olarak muhasebe hataları ve hileleri ortaya çıkmaktadır. Hatalar ve yolsuzluk, muhasebe kayıtları yoluyla yapılan hata veya yolsuzlukların ortaya çıkarılmasıyla tespit edilmektedir. Hataların ve hilelerin belirlenmesinde kilit rol oynayan ve kurumun sistematik işleyişi ve faaliyetlerinin düzenli olarak yerine getirilmesi için temel bir çerçeve sağlayan muhasebe kavramının kısa bir tanımı, ilgili kararların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.¹

2.1 TANIMI

2.1.1 Çeşitli Yönlerden Tanımı

İşletmelerde istenmeyen durumlar karşımıza “hata” ve “hile” olarak ortaya çıkmaktadır.

Hata kavramı; Türkçe Sözlük’te kelime anlamı olarak “istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma, yanılğı” olarak tanımlanmaktadır².

Borçlar Hukuku açısından hata kavramı açıklanacak olursa Borçlar Kanunu’nun 20. ve 27. maddeleri arasında yapılan açıklamaları dikkate almak gerekmektedir³.

Borçlar Hukuku’nda dar anlamda bir hata, bir durum ve bir olayı, kısaca yanlış anlaşılma ya da eksik gerçeklik kavramıdır. Hatada tasavvur edilen şey, gerçeğe uymamaktadır. Geniş anlamda, hata ayrıca bir olayın veya durumun bilgisizliğini de içermektedir. Gerçekten geniş anlamda hata da, dar anlamda hata yanında daima bilgisizlik de söz konusu olmaktadır. Dar anlamda, bilgisizlik ve hata yasal olarak bir tutulur ve ikisi de geniş anlamda hataları bir araya getirmektedir. Bu sebeple,

¹ Sevgi Cengiz, Muhasebede Yapılan Hata Ve Hilelerde Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.3

² Türkçe Sözlük Cilt I, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 167.

³ Borçlar Kanunu, Yayılım Matbaacılık, İstanbul 1997, s. 20.

düşüncenin gerçekliği hakkında şüphe duymak ve bir olayı ya da durumu düşünmek hatayı ortadan kaldırmaktadır.⁴

Muvazaa, zihni kayıtlarının ve ciddi olmayan irade beyanlarında olduğu gibi, hata durumunda da irade ve beyan arasında bir tutarsızlık vardır. Aralarındaki çatışma her zaman iki yönlüdür; başka bir deyişle, anlaşmadaki iki tarafın ifadeleri arasında bir anlaşmazlık vardır. Ve müzakere edilen sözleşme geçersizdir. Ciddi olmayan iradenin tek taraflı beyanı ile karşılıklı arasında hiçbir fark yoktur. Kural olarak, ciddiyetten yoksun ifadelerle, hukuki bir eylem getirilemez. Zihni kayıt ise her zaman tek taraflıdır ve yapılan işlemin geçerliliğini “kural olarak” bozmaz.⁵

Zihni kayıt gibi, irade ve ifade arasındaki tutarsızlık tek taraflıdır. Fakat zihni kayıtlarıyla sözleşme yapan taraf bu anlaşmazlığı bilir, hatta kasıtlı olarak da vücuda getirmektedir. Hatada ise, hata eden taraf, iradesi ile beyanı arasındaki uyumsuzluğun farkına varmaz⁶.

Yukarıdaki tanımlamalar sayesinde, hatanın istenmeyen bir süreç olan ve herhangi bir art niyet veya kasıt unsurunu içermeyen bir kavram olduğu söylenebilir. Hata kavramında niyet ve arzu unsuru olmaması, hatayı hileden farklı kılan en temel öğedir. Muhasebe hatalarına neden olan temel unsurlar muhasebe hatalarının başlığı altında listelenecektir.⁷

2.1.2 Muhasebe Yönünden Tanımı

Bir işletmenin faaliyetleri ve sonuçları yalnızca bu işletme sahibi ve ortakları için değil, birçok segmentle de ilgilidir. Bunlar sırasıyla; yöneticiler, iş adamları, sendikacılar, alıcılar ve satıcılar, kredi - yatırım - finans kurumları, devlet, kamu ve potansiyel ortaklardır. Ekonomik ve sosyal gelişmeler, işletmenin faaliyetleri ve sonuçları hakkında düzenli ve doğru bilgiye sahip olmak istediklerini göstermektedir. İşletmenin faaliyetleri ve sonuçları hakkında bilgi, bu işletmenin muhasebe kayıtlarından elde edilmektedir.⁸

⁴ Fikret Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I, Sevinç Matbaası, Ankara 1999, s. 456- 457

⁵ Ayşe Pamukçu, Muhasebedeki Hata Ve Hilelerin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s.3

⁶ Sermet Akman, Haluk Burcuoğlu, Atilla Altop, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Filiz Kitabevi, İstanbul 1993, s. 427.

⁷ Cengiz, s.5

⁸ Pamukçu, s.4

Okay (2011), muhasebe mesleği için hata kavramını “mali hatalar, mali tablolara ve muhasebe kayıtlarına uygulanan muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak yanlış anlaşılmasıyla asıl verilerin yanlış beyanı” olarak tanımlamıştır.⁹

Muhasebeden elde edilen bilgilerin doğru, güvenilir ve düzenli bilgi ihtiyacını karşılamak için muhasebenin denetlenmesi gerekmektedir. Bu hükmün yapılması için, işletmenin denetimi ve muhasebesi hakkında bir karara varılması gerekmektedir. Bu nedenle işletmeleri denetlemek için çeşitli denetim teknikleri ve türleri uygulanmaktadır.¹⁰

Denetçilerin denetlemiş olduğu mali tablolarda bazı hatalar ve usulsüzlükler olabilmektedir. Bu hatalar ve düzensizlikler çeşitli durumlardan kaynaklanabilmektedir. Örneğin, gelecekteki gelir bu hesaba kaydedilmiş olabilir, şüpheli alacakların yanlış beyanı yanlış hesaplanmış veya envanterin bir kısmı çalınmış veya kaybedilmiş olabilir. Bütün bu durumlar hata veya hile olarak nasıl anlaşılacaktır? Hatalar ve hilelerin tanımını yapmak kolay olmakla muhasebe de bazen her ikisini birbirinden ayırmak oldukça zordur.¹¹

Hata şirket personelinin bilmeyerek ve / veya istemeyerek yapmış olduğu yanlışlıklardır. Bu hatalar ya:¹²

- Şirket finansal tablolarının hazırlanmasında hatalı veya eksik muhasebe belgeleri temel alınabilmektedir. Bu tür olayların örnekleri, yılsonunda bazı satıcıların faturalarının olmaması veya satış fiyatlarının yanlış girilmesi ve satışların veya alacakların olmamasıdır.
- Şirket, bazı olayları yanlış yapan personel olaylarını veya bazı gerçekleri yanlış yorumlamaktadır. Örneğin, bazı teknolojik olarak eski ve sürdürülemez envanterler hala gerekli olan yedekleri ayırmadıkları veya şüpheli hesaplarda yer almadıkları için satılabilir ve aşırı iyimserdir.
- Şirket, personel hesaplarının sınıflandırılmasında hata yapabilir. Örneğin, bir maliyet kalemi olarak sayılabilecek harcamalar, bir sabit kıymet hesabına

⁹ Suat Okay, Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından Değerlendirilmesi, SBE, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, s.41

¹⁰ Can Kaymak, Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 61.

¹¹ Pamukçu, s.4

¹² Türkan Önder, “Finansal Tabloların Denetiminde Hilenin Araştırılması ve Denetçinin Sorumluluğu - 82 No’lu Denetim Standardı ve SPK Standartları Arasındaki Farklar”, Marmara Üniversitesi I.I.B.F. Dergisi, Yıl: 1999, Cilt XV, Sayı: 1, s. 323-324.

karşılık gelen uzun vadeli borçların cari hesabına kısa vadeli borç olarak gösterilemez. Yani kısa vadeli borçlar gösterilenden daha azdır.

Bu tür hataların bilançodaki etkisi “bilanço değiştirilmesi”, “bilanço örtülenmesi (maskeleyesi)” ve “bilanço süslemesi” olarak adlandırılmaktadır. Bilançonun değiştirilmesi, bilançonun doğruluk ilkesine aykırı davranıştır. Bilançonun muhasebe kayıtlarından saptırılarak düzenlenmesiyle yapılmaktadır¹³.

Bilançoju etkileyen hata işletmeyi olduğundan kötü göstermek için yapılırsa “bilanço örtülenmiş (maskelenmiş)” olur. Diğer taraftan işletmenin durumunu daha iyi göstermek için bilançoda yapılan düzensizliklere “bilanço süslemesi" denmektedir¹⁴.

2.2 HATA YAPILMASINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Muhasebe açısından bakıldığında, hataların nedenlerinin ihmal, dikkatsizlik ve bilgisizlikten kaynaklandığı söylenebilir.

2.2.1 Dikkatsizlik ve İhmal

Muhasebe personeli fonksiyonunu yerine getirirken gerekli özeni göstermeyebilir. Bazı durumlarda ağır ihmaller suç sayılmaktadır.¹⁵

İhmal edildiği düşünülen hatalar, bir işletmenin hesap işletmesinde gösterilmesi gereken ve gerçekten gösterilebilecek dikkat ve ilgiyi göstermemesinden kaynaklanmaktadır. İhmalden kaynaklanan hatalar mizanlarda farklılıklar oluşturuyorsa, otomatik kontrol sistemi ile çift kayıt prosedürünü derhal meydana çıkarılması mümkündür. Aylık mizanları düzenli olarak yayınlayan işletmeler ve kayıtlarını düzenli olarak kaydeden işletmelerde ihmal veya dikkatsizlikten kaynaklanan yanlışları tespit etmek mümkündür. İhmalden kaynaklanan hatalardan bazıları, bu tür hatalardan mustarip üçüncü şahısların hatırlatmaları ile ortaya çıkmaktadır. Kredi alımları ve satışlar nedeniyle; ilgili müşterilerin veya satıcıların fiili alacak miktarlarını düşürmek veya gerçek borç miktarlarını artırmakla sonuçlanır. Ancak, muhasebe hizmetleri katı

¹³ Ahmet Hayri Durmuş, Mehmet Emin Arat, İşletmelerde Mali Tablolar Tahlili, M.Ü. Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayını, İstanbul 1997, s. 24.

¹⁴ Hasan Gürbüz, Muhasebe Denetimi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1995, s. 60.

¹⁵ Gürbüz, s.61

sevk ve idare ilkelerine tabi olan işletmelerde rasyonel olarak düzenlendiğinden, ihmalden kaynaklanan hataların derhal çıkarmak mümkündür.¹⁶

2.2.2 Bilgisizlik

Muhasebe departmanında çalışan personelin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, yasal düzenlemelere ve işverenin muhasebe sistemine aşına olmaması, çeşitli usulsüzlüklere yol açabilmektedir. Teknoloji ve ekonomideki gelişmelere paralel olarak, işletmeler yapı bakımından daha karmaşık hale gelmiştir. Bu karmaşık yapı, işletmede gerçekleştirilen muhasebe işlemlerini etkilemiş ve dolayısıyla muhasebede uzmanlaşma bir gereklilik haline gelmiştir. Uzmanlaşmanın zorunlu hale geldiği böyle bir ortamda işletmeler, muhasebe ile ilgili yasal düzenlemelere aşına olan, kaliteli, dürüst, bilgili muhasebe ilkelerini ve çalışanları istihdam etmelidir. Bu sayede muhasebe hataları en aza indirilecek ve iç kontrolde arttırılmış olacaktır.¹⁷

2.3 HİLE KAVRAMI

Hile bir kişi veya kurumun malını müsadere etmesi veya haksız kullanımı olarak tanımlanabilir. Başka bir hile tanımı; bir çalışanın kasıtlı olarak uygunsuz bir şekilde kullandığı ve bir işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kullanıp ele geçirerek haksız bir şekilde fayda sağlamasıdır.¹⁸

Sadece ticari varlıklar çalınmakla kalmaz, aynı zamanda yasa dışı planlar da bilgi kullanıcıları, özellikle de yatırımcıları ve vergi dairelerini yanıltmak için yapılan mali bilgiler konusunda da hileli davranışlar sergilemektedirler. Genellikle yöneticiler tarafından gerçekleştirilen bu eylemlerde her ne kadar herhangi bir varlığın hile sonucu elde edilmesi söz konusu olmasa da bilgi kullanıcıların yanıltılması sonucunda yasalara uygun olmayan bir şekilde menfaat elde edilmesi söz konusudur.¹⁹

¹⁶ Mazhar Hiçşşmaz, İşletme Hesaplarının İncelenmesi, Ankara I.I.T.A. Yayını, Ankara 1997, s. 28.

¹⁷ Gürbüz, s.61

¹⁸ Davut Pehlivanlı, Hile Denetimi, Metodoloji ve Raporlama. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2011, s.3

¹⁹ Serkan Ercinler, Muhasebe Hile Ve Hatalarının Engellenmesinde Bağımsız Denetim Faaliyetleri Ve Bir Anket Uygulaması, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.2

2.3.1 Tanımı

Hile, iş ve diğer ticari faaliyetler de dahil olmak üzere tüm hayatımızı kapsayan çok genel bir kavramdır. Hile kavramı Türk Dil Kurumu tarafından “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika” olarak tanımlanmaktadır.

2.3.1.1 Çeşitli Yönlerden Tanımı

Türkçe Sözlük’te hile, “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, desise” olarak tanımlanmaktadır²⁰.

Borçlar Hukuku’nda hile Borçlar Kanunu’nun 28. maddesinde açıklanmıştır, iradeyi sakatlayan sebeplerden biri olarak hile (aldatma) BK. 28/1’e göre, taraflardan biri, diğer tarafın kasıtlı aldatmasıyla bir akit yapmaya sevk edilmişse, akit, hata esaslı olmasa bile aldatılan taraf için bağlayıcı değildir. Burada akit yapan taraflardan biri akdi kurmak için kasıtlı olarak yanıltılmış, aldatılmıştır. Bir kimseyi bir irade beyanında bulunmaya, özellikle sözleşme yapmaya sevk etmek için, onda kasten hatalı bir kanaat uyandırma veya esasen mevcut olan hatalı bir kanaati koruma veya sürdürme eylemine hile denir²¹.

Vergi Hukuku açısından hile kavramı açıklanmaya çalışılırsa hile aynı zamanda kasit unsurunu da bünyesinde bulundurduğundan kaçakçılık, ağır kusur, kusur ve usulsüzlük hallerini “hile” olarak kabul etmek ve bu çerçevede değerlendirmek yerinde olacaktır. Kaçakçılık, mükellef veya sorumlu tarafından kasten vergi ziyana sebep olunmasıdır. Vergi Usul Kanunu kaçakçılık suçuna göre daha hafif olarak nitelendirdiği bir takım fiilleri ağır kusur olarak hükme bağlamıştır. Kaçakçılık ve ağır kusur sayılan fiiller dışındaki fiillerle vergi kaybına neden olmak kusur suçunu oluşturmaktadır. Usulsüzlük suçu ise VUK’da vergi kanunlarının şekle ve usule yönelik hükümlerine uyulmaması olarak tanımlanmaktadır²².

2.3.1.2 Muhasebe Yönünden Tanımı

Belirli bir amaca yönelik olarak işlemlerin, kayıtların ve belgelerin hileli manipülasyonu, muhasebe hileleri olarak adlandırılır. Muhasebe hatalarının bilgisizliğe

²⁰ Türkçe Sözlük Cilt I, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 645.

²¹ Eren, s. 479.

²² Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, Vergi Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara 1995, s. 218-219.

ve dikkatsizliğe dayandığı gerçeğine rağmen, muhasebe hileleri kasıtlı olarak (bilerek) yapılmaktadır.²³

Bazen hata ve hile arasındaki farkları ayırt etmek çok kolay olabilir ve bazen anlaşılabilir. Örneğin, bir satış faturasında yapılan bir matematik hatası ile olmayan bir satış için satış faturası düzenlenmesi arasındaki fark oldukça belirgindir. Öte yandan örneğin, küçük miktarda şüpheli alacaklar göstermek yanıftır ya da kasıtlı bir hiledir. Bu sebeple denetçi, her iki tür hata için de aynı sorumluluğa sahiptir.²⁴

Hile genellikle aşağıda belirtilen şekillerde yapılır:²⁵

- Mali tablolarla hazırlanan muhasebe kayıtlarının veya belgelerin değiftirilmesi, belgelerin imha edilmesi veya taklit edilmesidir. Bu tür hilelerin bir örneği olarak, satış ve daha fazla düzenleme için sahte satış faturalarının satışı ve hesapların alınabileceği hesapların gösterilmesini sağlayabiliriz. ABD'deki soruşturmalar, sahte muhasebe belgelerini kullanarak sahte şirket belgelerini denetleyen denetim firmalarının daha fazla dava açıldığını ve savcıların denetçisinin bu tür hileleri tespit etmekten sorumlu olduğunu göstermiştir.
- Kasten önemli bazı olayları, açıklamaları veya işlemleri saklamak veya atlamaktır.

ÖRNEK : Şirket aleyhine sonuçlanabilecek ve halen devam etmekte olan bir davanın finansal tablolarda açıklanmaması.

Finansal tablolardaki miktarların, sınıflandırmanın veya açıklayıcı notlarla ilgili olarak muhasebe kayıtlarının kasıtlı olarak yanlış uygulanması.

ÖRNEK : Kiralama yoluyla alınan ve esas itibariyle aktifleştirilmesi gereken bir makinenin muhasebe kayıtlarının sanki finansal kiralama gibi gösterilerek kasıtlı olarak yanlış yapılması gibi²⁶.

Çalışanların işinde hile yapma fırsatını sağlama, hilenin doğuşundaki en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. İşe sıkı bir kontrole sahip olduğunu bilen ve yakalandığında yakalanma olasılığının yüksek olduğunu düşünen bir çalışan, kolayca hile yapmaya teşebbüs edememektedir. Aksine, hile yapma fırsatını gören ve yakalanma

²³ Maliye Hesap Uzmanları: Denetim İlke ve Esasları Cilt I, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul 1996, s. 128.

²⁴ Pamukçu, s.7

²⁵ Pamukçu, s.7

²⁶ Önder, s. 324-325.

olasılığının daha az olduğunu bilen bir çalışan ise hile yapmaya daha fazla istekli olmaktadır.

Bir işletmede hilenin doğmasını sağlayan fırsat unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İşletmede hileli hareketleri önleyecek veya ortadan çıkartabilecek kontrol yapısının zayıf olması,
- Zayıf ahlak politikaları,
- Üçüncü kişilerle veya ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar,
- Çalışanların yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik,
- Hile yapanların cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın sağlanmaması,
- İşletmede çalışanlar arasında bilgi akışının zayıf olması,
- Tepe yönetiminde var olan cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliği,
- Sağlıklı denetim çalışmalarının olmaması.

Daha da artırılabilir hilenin doğmasını sağlayan önemli fırsatlar arasında birinci ve üçüncü unsurları dikkate almak uygun olacaktır. Bir kurumda sahteciliği önleme ve önleme unsurları içinde çok sağlam bir iç kontrol yapısının oluşturulması yatmaktadır. İncelemelerde ele geçirilen hilelerin % 61'inin güçlü iç kontrol yapıları ile yürütüldüğü ortaya çıkmıştır. Oluşturulacak iç kontrol yapısı hileyi önlemek için ağırlıklandırılmalıdır. Diğer taraftan alınacak önlemlerin hile ile sürekli olarak üstesinden gelinebileceği unutulmamalıdır. Çünkü hırsız işletmenin içindedir ve olayın bir parçasıdır. Diğer taraftan bir yolsuzluğun yakalanması, gerekli cezanın görülmemesi ve kârlı bir şirkete hile yapılmasından şikayetçi olması için yaratılan en önemli fırsatlardan biridir. Bu durumu gören diğer işletme çalışanlarının hile yapmaya yönelmeleri en doğal davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, üst düzey yöneticilerin aldatma, ciddiye almamaları ve denetim çalışmasına gerekli bilgileri vermemeleri, kırılabilirliğin doğması için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Muhasebe hatalarının kayıtlarda yapıldığı durumlarda, muhasebe işlemleri ağırlıklı olarak belgeler üzerinde ve isteyerek yapılmaktadır. Muhasebe sisteminde otomatik olarak ortaya çıkması beklenmemektedir. Aksine, kasıtlı olarak yapıldığında tespit edilmesi ve ortaya çıkarılması son derece zordur. Çünkü insan zekası bu konuda sürekli olarak yeni yöntemler ve prosedürler bulunmaktadır. Denetim otoritesinin görevi, eğer varsa, söz konusu yanlış beyanları tespit etmek ve ortaya koymaktır. Bu açıdan başarıya ulaşmak,

tamamen araştırmacının oluşunu, deneyimi ve becerisine bağlıdır. Bu nedenle, denetçilerin sınav sırasında çok dikkatli ve meraklı olmaları gerekmektedir.²⁷

2.3.2 Hile Yapılmasına Neden Olan Faktörler

2.3.2.1 Vergi Kaçırarak

Muhasebede hile yapma yoluna başvurmanın önemli sebeplerinden biri “vergi kaçırarak” tır.

Günümüzde, vergi yükü çok yüksek olduğu için, işletme sahipleri daha az vergi ödemek için çeşitli yollara başvurmaktadır. Örneğin; Kayıt dışı işlemler, hileli hesaplar, belge sahtekarlığı vb. gibi.²⁸

Vergi kaçakçılığı, yasanın hükmüne riayet etmemek kaydıyla, vergilendirme oranının olmaması ya da hiç olmaması yahut yasaya uygun olarak vergilendirmeye tabi olan gerçek ya da tüzel kişilere neden olmalıdır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere vergi kaçırarak, yasanın uyguladığı görevleri yerine getirerek gerçekte bir süreçtir.

Vergi kaçırmanın nedenleri şöyle sıralanabilir:²⁹

- Vergi adaletsizliği,
- Vergi kaçırmanın moda oluşu,
- Çabuk köşeyi dönme hırısı,
- Vergi kaçırarak zengin ol anlayışının yaygınlaşması,
- Para değerinde meydana gelen fiktif artışların “gerçek kazanç gibi vergilenmesine tepki, (Enflasyon Muhasebesine geçilmeyiş)
- Vergi kaçakçılığı ile kaçınmayan iş arasındaki haksız rekabet nedeniyle, işletmeler rekabet güçlerini kendi başlarına korumak için vergi kaçırarak zorlanmalıdır.
- Vergi kaçakçılarının haksız rekabetini korumak için, bazı kişilerin vergi kaçakçılığını görenler de vergi kaçırmanın yollarını aramaya çağırılır.
- Zorunlu ihtiyaçların karşılanması için vergi kaçırarak, devleti en azından sembolik sayılardaki “geçim indirimi” olarak tutmak,

²⁷ Maliye Hesap Uzmanları, s. 129

²⁸ Gürbüz, s.61

²⁹ Osman Altuğ, Kayıtdışı Ekonomi, Türkmen Kitabevi, İstanbul 1999, s. 434-437.

- Tüketici ekonomisine geçiş nedeniyle büyüme için açlık. Hızla büyümek isteyen işletmeler gelirlerini rekordan mahrum ederler.
- Gelir vergisi mükelleflerinin vergi mükelleflerinin vergileri denetleme olasılığının düşük olması nedeniyle “endişe korkusu” azaltıldı.

2.3.2.2 Yolsuzlukları Gizlemek

İşletme personeli, kendileri için bir dizi ilgi sağlamak amacıyla yaptıkları yolsuzlukları gizlemek için kayıtlar, belgeler ve hesaplarda bazı usulsüzlükler yoluna başvurabilirler. Örneğin para işleri ile görevlendirilmiş olan bir kimse dışarıdan kendisi ile birlikte hareket eden bir kişinin getirdiği sahte belgeler karşılığı ödemede bulunabilir. Bu arada önemli bir konuda işletmenin idarecileri adına veya sahipleri adına sahte veya tahrif edilen belgelerle ödeme veya fazla ödeme yapılmasıdır³⁰.

2.3.2.3 İşletmenin Gerçek Durumunu Farklı Göstermek

Bir işletmenin muhasebe kayıtlarında ve dolayısıyla mali tablolarda yapılan alışılmadık düzeltmeler, maskeler, yolsuzluklar, hileler, küçük bir kesinti payı sağlarken, önemli bir segmente zarar verebilmektedir. Mikro düzeyde, yatırımcılar, borç verenler, çalışanlar ve satıcılar zarar görürken, devlet ve kamuoyu makro düzeyde etkilenmektedir. Kaynaklar yanlış yere akmaktadır. Cironun saklanması, stoklar üzerinde oynamalar, masrafları gerçeğe uygun olmayan bir şekilde artırmak, amortisman ve karşılık ayırmak gibi sayısız çeşit ve şekillerde hareketler yaparak karları azaltmanın birçok yolu vardır. Bir varlığı fiili durumun tersine değiştirmek de mümkündür. Burada hileli şekilde kârın arttırılması veya zarar yerine kâr gösterilmesi söz konusudur. Bu eylemlerin sonucu, ortakları ve üçüncü tarafları gerçekçi olmayan kar dağıtımını ile aldatmak, işinde yeni bir ortak bulmak ve iyi koşullarda işin başkalarına devredilmesini sağlamaktır. Özellikle işletmenin kârını az göstererek örneğin daha az vergi ödemeye ve daha az kârdır. payı dağıtmaya yönelik düzenlemeler, işletmeler büyüdükçe etkisini yitirmektedir. Bu tür düzenlemeler orta ve küçük işletmelerde etkilidir. İşletmeler büyüdükçe, üçüncü tarafları iş hakkında yanıltmaya ve onlardan faydalanmaya daha iyi başarabiliyorlar.³¹

³⁰ Osman Fikret Arkun, İşletmelerde Muhasebe Denetimi, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1995, s. 68.

³¹ Arkun, s. 69.

BÖLÜM 3 MUHASEBE HATA VE HİLE KAVRAMLARI

Çalışmamızın bu bölümünde, hata ve hile kavramlarını anlamak için; Muhasebe hataları, bu hataların türleri ve nedenleri hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra, hile kavramı tartışılmış, hilenin ortaya çıkış nedenleri, bu hilede kullanılan yöntemler üzerinde durulmuş ve yöneticilerin muhasebe hatalarını ve hileleri önleme sorumluluğu detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

3.1 MUHASEBEDE HATA KAVRAMI

Hata kavramı Türkçe sözlükte kelime anlamı olarak; istenmeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma, yanılğı olarak tanımlanmaktadır.³² Muhasebe hataları; unutkanlık, dikkatsizlik, ihmal, bilgisizlik veya tecrübesizlik nedeniyle muhasebe işlemi ve kayıtlarında yapılan yanlışlıklardır. Muhasebe hataları, kanunlar, yönetmelikler ve direktifler, genel kabul gören muhasebe ilkeleri ve işletme politikaları gibi yasal düzenlemelere aykırı fiiller ve davranışlar ile doğru olarak kabul edilen ancak niyetleri olmayan diğer ilke ve prensipler olarak tanımlanabilir. Muhasebe mesleğinin hatası, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan matematiksel hataların yanlış beyan edilmesi veya muhasebe ilkelerinin uygulanmasının yanlış beyan edilmesi ve fiili verilerin kasıtlı olarak yanlış beyan edilmesidir.³³

Yukarıdaki açıklamadan anlaşılacağı gibi muhasebe hatalarını oluşturan süreç ve olaylarda herhangi bir istek veya niyet yoktur. Süreç ve olaylardaki hataların genellikle gerekli bakım eksikliğinden kaynaklandığı bilinmektedir. Bu, muhasebe hatalarını bir sonraki başlıkta açıklanacak olan muhasebe hilelerinden ayıran en önemli faktördür.

³² www.tdk.gov.tr, 13.03.2018

³³ Okay, s.41

Muhasebe hilesini doğuran temel etken, yapılan işlem ve eylemin kasıtlı olarak yapılmasıdır.³⁴

3.2 MUHASEBE HATALARININ YAPILIŞ ŞEKİLLERİ

Hata şirket personelinin bilmeyerek ve/veya istemeyerek yapmış olduğu yanlışlıklardır. Bu hatalar genellikle aşağıdaki şekillerde yapılmaktadır.³⁵

- Şirket personelinin mali tablolarının hazırlanmasına temel oluşturan yanlış veya eksik muhasebe belgeler, bu tip olaylara örnek olarak bazı satıcılardan yılsonuna kadar alınan faturaların kayıtlara hiç girilmemesi veya satış fiyatlarının yanlış olması ve satış ve alacak rakamlarının eksik/fazla olmasından kaynaklanıyor olabilir.
- Şirket personeli, yanlış tahminlere yol açarak olayları veya belirli gerçekleri yanlış yorumlayabilir. Örneğin, teknolojik olarak eskimiş ve sürdürülemez olan bazı stoklar hala satılabilir, böylece gerekli hükümler ayrılmaz veya şüpheli alacakların temini konusunda iyimser varsayımlar yapılabilir.
- Şirket, personel hesaplarının sınıflandırılmasında hata yapabilir. Örneğin, gider kalemleri olarak sayılabilecek harcamalar, kısa vadeli olarak gösterilen sabit kıymet hesabına (veya tersi) veya cari hesabın uzun vadeli kısmına kısa vadeli borç olarak gösterilmiş olabilir.

Yukarıda listeledik ve bunlar gibi yanlışlıklar, yanlışlıkla yapılan hatalardır ve buldukları takdirde düzeltilmektedir.

Finansal tablo hesapları ve rakamları, genel kabul gören muhasebe ilkelerine aykırı olarak, kasıtlı niyet olmaksızın yanlış raporlanabilir. Finansal rakamları yanlış bir şekilde göstermek yanlıştır. Hata tespit edildiğinde, finansal tabloların düzeltilmesi, ilgili dönemde yanlış kayıtların düzeltilmesi için gereklidir. Muhasebe hatalarıyla ilgili gerçek dünyadan çeşitli örnekler verilebilir. 1998 yılında Neoware Systems Company, mali tablolarının sonuçlarını birinci ve ikinci çeyrek için yeniden tanımladığını

³⁴ Elif Nazlı, Muhasebede Hata Ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma, T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.13

³⁵ Önder Türkan, “Finansal Tabloların Denetiminde Hilenin Araştırılması ve Denetçinin Sorumluluğu-82 No’lu Denetim Standardı ve SPK Standartları Arasındaki Farklar”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, 1999, s. 324

açıklamıştır. Muhasebe hatalarından dolayı şirket hesaplarını düzelterek kardan zarar etmeye gitmiştir. Yapılan hatalara ilişkin az da olsa kasıt olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu çok önemli değildi çünkü, yıl sonu finansal tablo sonuçları duyurulmadan (düzeltmeler sadece üç aylık bir dönemi kapsıyordu) hatalar belirlenip düzeltilmiştir.³⁶

Daha büyük bir hata örneği verirsek, Micro Warehouse Firmasında meydana gelen ve daha geniş bir zaman dilimine yayılmış olan hatalara başvurabiliriz. 1996 yılında şirket muhasebe hatalarından dolayı 1994 ve 1995 yıllarına ait mali tablolarının sonuçlarını yeniden belirleyeceğini açıklamıştır. Görüldüğü gibi, bu örnekte tespit edilen arızalar, önceki örnekte bulunan hatadan daha geniş bir zaman aralığı ile ilgilidir. Şirket, 1996 yılına ait yıllık raporunda şunları söylemiştir:³⁷

"Eylül 1996'da yapılan bir iç denetim sonucunda, Mikro Warehouse'm muhasebe kayıtlarında hatalar bulundu. Bunların büyüklüğü, nedenleri, etkileri ve düzeltici eylemlerini belirlemek için şirket yetkilileri ve muhasebe firmasının bir ekibi görevlendirildi. Aynı zamanda, şirketin denetim komitesi ve yönetim kurulu, bu konuyu incelemek üzere bir dış danışman ve bağımsız denetim firması ile anlaşmaya varmıştır."

Görevlendirilen ekip ve denetim komitesi bu konuyu aylar boyunca detaylı olarak gözden geçirmiştir. Sonuçta, hataların 1992 yılından beri toplam borcunu ve ticari borçlarını fiilen etkilediği tespit edilmiştir. Bu hesaplamalardaki hatalar vergi öncesi yaklaşık 47.3 milyon dolardı. 1992 ve 1995 yılları arasındaki mali tabloların yeniden düzenlenmesi sonucunda toplamda 41,9 milyon dolarlık bir vergi öncesi düzeltme yapılmıştır. Ayrıca, 1995 yılı için düzenlemeler nedeniyle 2.2 milyon dolar tutarındaki teşvik primi ödemesinin bazı üst düzey yöneticilerden tahsil edileceğine karar verilmiştir. Öte yandan, şirketin 1996 yılının ilk çeyreğine ilişkin faaliyet sonuçları vergi öncesi düzenlemelerde 3,2 milyon dolar ile mahsup edilmiştir. Micro Warehouse Company'de bulunan hatalar, envanter alımlarına neden oldu ve satıcı hesabının miktarından daha az rapor vermiştir. Sonuç olarak, satılan malların maliyetin brüt kardan ve faaliyet karından daha düşük olduğu bildirilmektedir. Yakın tarihli bir muhasebe hatası örneği olarak da, Union Carbide Company'nin mali beyanlarına 1999 yılında bir hata verilebilir. Şirket, yeni bir bilgisayarlı muhasebe sistemine geçiş sırasında, bir önceki yılın aynı dönemine ait bir muhasebe hatası nedeniyle geçmiş

³⁶ Ahmet Tanç, Muhasebede Yapılan Yolsuzluklar Ve Hileli Finansal Raporlama: Vak'a Analizleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2004, s.6

³⁷ Tanç, s.7

kârların yanlış hesaplandığını fark etti. Yapılan yanlışlık sonucunda, 1999'un ilk ve ikinci çeyreği için elde edilen kazancın 13 milyon dolar eksik olduğu ortaya çıktı. Ayrıca 1998'in kârlarının dördüncü çeyreğinin 2 milyon dolardan az olduğu da bulundu.³⁸

3.3 MUHASEBEDE YAPILAN HATA TÜRLERİ

Genel olarak muhasebede yapılan hata türleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:³⁹

- Matematik hataları
- Kayıt hataları
- Nakil (Virman) hataları
- Unutma ve tekrarlama hataları
- Bilanço hataları Yukarıdaki sayılan bu hata türleri aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

3.3.1 Matematik Hataları

Muhasebe sistemlerinde yapılabilecek hesaplamalarda hatalardır. Makbuzun alındığı tarihte, ek belgelere ait toplamlarda, reeskont, faiz nedeniyle hesaplar dışında yapılan matematiksel işlemlerde yapılan hatalardır.⁴⁰

Örnek olarak; dönem bitişinde sürekli envanter sistemi kullanılan bir işletme içerisinde, satılan ticari malların maliyete ait hesabın 125,000 TL iken; hatayla 225,000 TL şeklinde yazılıp toplanarak kar-zarar hesabına aktarılması. Bu gibi bir hesaplamada, dönem karı 100,000 TL eksik gözükecek ve bu durum vergi matrahına etki edecektir. Bu şekilde yapılan hataların kayıtlar üzerinden tespit edilmesi, çift kayıt sistemi sebebiyle mümkün gözükmemektedir. Bu durum direk belgelerde yapılacak matematiksel analizlerle ortaya çıkabilmektedir.⁴¹

³⁸ Tanç, s.7

³⁹ Ramazan Irmak, Gül Arslan, Bülent Çağlayan ve diğerleri; Muhasebenin Genel Esasları, Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi, Vergi Denetmenleri Demeği Eğitim Yayınları Serisi: 7, Ankara, 2002, s.33

⁴⁰ Mikail Erol, "İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata Ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13(1), Isparta, 2008, s.231.

⁴¹ Zafer Kirik, Muhasebe Hata Ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar'da

Yapılabilmesi muhtemel bazı hesaplama hataları aşağıda listelenmiştir.⁴²

- Yevmiye ve defteri kebirin toplanmasında meydana gelen hatalar,
- Kasa defterinde meydana gelen işlem hataları,
- Envanter cetvelleri üzerinde meydana gelen işlem hataları,
- Amortisman hesaplamalarında meydana gelen hatalar,
- Maaş bordrolarının hesaplanmasında ortaya çıkan hatalar,
- Fatura üzerinde KDV hesaplanması esnasında meydana gelen hatalar,
- Tablo ve bilanço hesaplamaları neticesinde meydana gelen hatalar,
- Yeniden değerlendirme işlemlerinde meydana gelen işlem hatalarıdır.

3.3.2 Kayıt Hataları

Muhasebe olaylarına kayıt yapılırken sayı ve hesaplardaki yanlışlıklar muhasebe defterlerine kaydedilir. Kayıt hatalarını çeşitli biçimlerde sınıflandırmak mümkün olmasına rağmen, aşağıdaki üç yolla incelenmeye çalışılmaktadır.⁴³

3.3.3 Nakil Hataları

Muhasebe kayıtlarında, bir sayfadan diğerine, bir defterden diğerine, defterlerden bilanço ya da yevmiye defterlerine kaydedilen işlemlerin, büyük defterin kaydı sırasında veya başka bir hesap sırasında yanlış kaydedildiği bir hatalardır. Nakil esnasında oluşan mühim hatalar şunlardır.⁴⁴

- Bir sayının hatalı aktarılması,
- Doğru sayının hatalı bir hesaba geçirilmesi,
- Hesabın borç kısmında bulunması gerekli olan rakamın o hesabın alacak kısmına kaydedilmesi,
- Rakamların yevmiye defterinden büyük deftere aktarımı esnasında rakamların

Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2007, s. 40-41.

⁴² Ayşe Ertürk, İşletmelerde Hata ve Hileyi Önlemede İç Kontrol Sisteminin Etkililiği ve Bir uygulama, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Denetimi Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 6.

⁴³ Kirik, s.41

⁴⁴ Ertürk, s. 7-8.

iki kez geçirilmesi,

- Rakamın yevmiye defterinden büyük deftere geçirilmesinin unutulması.

3.3.4 Unutma ve Tekrarlama

İşletmenin satın alma, satış, masraf, vb. aktivitelerin ilgili ciroda kaydedilmediğini veya kayıtlara dahil edilmediğini unutmak bir hatadır. Muhasebenin genel ilkelerinden biri olan dönemsel esaslara uygun olarak yapılan işlemler ilgili dönemde kayıt altına alınmak zorundadır. İşlemlerin yapıldığı dönemde kayıt yapılmaması muhasebe hatalarına neden olmaktadır.⁴⁵

Bu hatalar muhasebe personelinin kendi bünyesinde ve organizasyonlarındaki denetim ve denetim sonuçları sırasında tespit edilebilir. Hata yapıldığında, bu işlemin bilgileri ve belgeleri deftere kaydedilir.⁴⁶

Örneğin; Ticaret işletmesi ile ilgili bir hesabın satılan mallara ait faturaları kaydetmediğinin unutulması sonucudur. Bu şekilde yapılan hataların miktarı, işletmenin toplam cirosunda küçük bir miktar olarak görülse de olayı bir hata olarak yorumlamak gerekmektedir. Ancak, büyük miktarda payın olduğuna şüpheyle yaklaşmak gerekir. Hile olasılığı daha yüksektir.⁴⁷

Tekrarlamaysa unutma eyleminin aksine bir işlemin kayıtlara birkaç kez aktarılmasıdır. Mükerrer kayıt olarak bilinen bu hata genellikle bedeli sonradan ödenen işlemlere ait hem belgenin aslıyla hem de ödeme esnasında iki kez muhasebeleştirilmesi sonucu görülmektedir.⁴⁸

3.3.5 Bilanço Hataları

Finansal tablolarındaki en önemlisi olan bilanço, işletmenin belirli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ve bu varlıkların elde edildiği kaynakları gösteren finansal tablodur. Bilanço; İşletmenin sahiplerinin ve ortaklarının, devletin, işletmenin ilgilendiği

⁴⁵ Orhan Sevilengül, Genel Muhasebe, Gazi Yayınevi, Ankara, 2005, s. 23.

⁴⁶ Osman Akın ve Osman Kürşat Onat, "Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebecilik Kavramına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi", Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU) / Journal of Accounting & Taxation Studies (JATS), 2015, Cilt: 8, Sayı: 1.

⁴⁷ Kirik, a.g.e., s. 48-49.

⁴⁸ Mustafa Zeytin, Bağımsız Muhasebe Meslek Mensuplarının Hata Ve Etik Dışı Davranışlara Yönlendiren Faktörler, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme (Muhasebe Finansman) Anabilim Dalı, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2007, s. 90.

bireylerin ve derneklerin, kredi verenlerin, yatırımcıların ve diğerlerinin ihtiyaç duyduğu tüm veriler gerçekçi olarak gösterilmelidir.⁴⁹

Bilançonun düzenlenmesi konusu temel muhasebe ilkeleri ve muhasebe prensipleri, bilanço ilkeleri olarak adlandırmaktır. Bilanço prensiplerine uyulmasının bir sonucu olarak, ilgili taraflar, belirli bir tarihte işletmecinin mali durumu hakkında doğru kararlar verebilir. Bilanço hazırlandığında, bilançolar belirlenen prosedürlere ve ilkelere uyulmaması nedeniyle meydana gelen hatalıdır. Bu hataları üç grupta incelemek mümkündür. İşletmenin aktif ve pasif kısmında yer alan değerleri analiz ederek, aşınma payı ayrımı ve karşılık ayrılması durumunda muhasebe ilkelerine, ticaret kurallarına ve yasal hükümlere uygun hareket etmemek bir hatadır. Özetle, bu tür bir hata değerlendirme hataları olarak adlandırılır.⁵⁰

İşletmeye ait aktif ve pasifi kısmında yer alan değerlerin analiziyle aşınma payı ve provizyon ayrılması hususlarında muhasebe prensiplerine, ticaret kurallarına ve kanuni hükümlere göre hareket edilmemesi sonucu meydana gelen hatalardır. Özetle bu tip hatalara değerlendirme hataları denilmektedir.⁵¹

Dönem sonundaki varlıkların yüksek veya düşük değerlemesi en önemli değerlendirme hatalarıdır. Bilanço üzerinde belirsiz nitelikte ve açık olmayan hesapların var olmasıdır. Mahiyeti anlaşılabilir olmayan geçici ve birleşme hesapları vb. bu tarz bir tarz şeffaf ve anlaşılır olmaya uygun değildir. İşletmenin bilanço aracılığıyla sağlıklı analizini engeller ve bu engel, tekdüze sipariş hesaplaması uygulanarak büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Hesapların aktif ve pasif karşılaştırmalı birleştirilmesidir. Bu tür hatalar dönem sonu raporlarının bir sonucu değildir, ancak bilançonun şeffaflığı, basitliği ve anlaşılabilirliği ilkesine aykırıdır. Bilanço değerlendirmesini zorlaştırır, yanıltıcı bir etki oluşturabilir.⁵²

⁴⁹ Kirik, a.g.e., s. 49

⁵⁰ Zeki Doğan ve Elif Nazlı, "Muhasebede Hata Ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2015, 8(4), s. 195-212.

⁵¹ Yılmaz Öztoprak, Denetimde Hata Ve Hile, Önleme Ve Tespit Yöntemleri İle Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Hata Ve Hileler İle İlgili Bilinç Ve Tutumları, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s.25-26

⁵² Öztoprak, s.26

Bilanço; bir işletmenin belirli bir tarihte sahip olduğu varlıkları ve bu varlıkları finanse etmek için kullandığı kaynakları ve borçları gösteren ana finansal tablodur. Bilançonun varlıklarında ve borçlarında aktif ve alacakları vardır. Parasal plandaki varlıklar, likidite oranlarına göre hesaplanırken, yükümlülükler bilançoda vadelerine göre değerlendirilmektedir.⁵³

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde, bilanço ilkelerinin amacı; "İşletmecinin belirli bir tarihte mali durumu, sermayenin ayrılmasından veya sermayeden ayrılan hissedarlar ve hissedarlar tarafından elde edilen varlıklar ve muhasebe kayıtları, hesapları ve tabloları temelinde açıkça ve adil bir şekilde belirlenmektedir". Tebliğde açıklandığı üzere; İşletme sahiplerinin, iş ortaklarının, devletin, ilgili kişi ve kuruluşların, borç verenlerin, yatırımcıların ve diğer ilgili tarafların gerektirdiği bilgilerin gerçekliğini yansıttığı gösterilmelidir.⁵⁴

3.4 MUHASEBEDE HİLE KAVRAMI

Hile kavramının birçok tanımı vardır, fakat en çok kabul edilen tanıma göre, hile; haksız ve hukuka aykırı bir şekilde kar elde etmek için kasıtlı, aldatıcı eylemlerdir. Aşağıdaki hususlar, hileli bir olayı tamamen açığa çıkarmak için hangi unsurların önemli olduğunu düşünen yönetim muhasebecileri, amirleri veya yatırımcıları için önemlidir ve bunlar tespit edilmelidir. Bunlar;⁵⁵

- Bir mağdur,
- Hileli olabileceği düşünülen aldatıcı eylemin ayrıntıları,
- Mağdurun kaybı/zararı,
- Hile eylemini gerçekleştiren kişi ya da şüpheli,
- Hileyi yapanın, hile eylemini kasıtlı bir şekilde gerçekleştirdiğini ortaya koyan kanıt,
- Hile yapanın, bu eylem/eylemlerden kazanç elde ettiğini ortaya koyan kanıt.

⁵³ Tanç, s.10

⁵⁴ Tanç, s.11

⁵⁵ Tanç, s.11

3.4.1 Hata ve Hile Arasındaki Fark

Denetçilerin denetlediği mali tablolarda bazı hata ve usulsüzlükler olabilmektedir. Bu hatalar ve düzensizlikler çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Örneğin, gelecekteki gelir bu hesaba kaydedilebilir, şüpheli alacakların yanlış beyanı yanlış hesaplanabilir veya envanterin bir kısmı çalınmış veya kaybedilmiş olabilmektedir. Bu ve benzeri olaylar nasıl hata veya hileler olarak anlaşılacak? Hatalar ve düzensizlikler arasında kuramsal bakış açısından ayırım yapmak kolaydır, ancak gerçek hayatta onları birbirinden ayırmak bazen zordur.⁵⁶

İşletmelerin faaliyet sonuçlarını yanlış raporlamasının nedeni hata da olsa hile de olsa, her ikisinin de sonuçları önemli veya önemsiz olabilmektedir. Hile önemsiz bile olsa kesinlikle üzerinde durulması gereken bir unsurdur. Muhasebe hilesi (Accounting Fraud) finansal tabloların maksatlı bir şekilde yanlış sunulması iken muhasebe hatası finansal tabloların maksatsız bir şekilde yanlış sunulmasıdır. Örneğin, faturalar üzerindeki birim fiyat ile miktarın çarpımının yanlış yapılması veya stok değerlerinin tespitinde eldeki eski stokların gözden kaçırılarak hesaplama dışı bırakılması hatadır. Hile ise çalışanlar tarafından yapılan hile olarak adlandırılan varlıkların haksız olarak alınması ve yönetim hilesi olarak da adlandırılan hileli finansal raporlama şeklinde iki gruba ayrılır. Örneğin, kasiyerin, yapılan bir satış kaydını kasa fişine kaydetmeyerek satış tutarını çalması varlıkların haksız olarak alınması hilesidir. Diğer yandan, bilanço tarihinin yaklaşması nedeniyle işletme kârının yüksek gösterilmesi amacıyla, satışların kasıtlı olarak şişirilmesi hileli finansal raporlamadır.⁵⁷

Hata ve hile arasındaki fark, bazen çok kolay anlaşılırken bazen de anlaşılmayabilir. Mesela bir satış faturasında yapılan matematiksel hata ile olmayan bir satış için satış faturası düzenlemesi arasındaki fark oldukça belirgindir. Buna karşın, mesela şüpheli alacaklar karşılığının az gösterilmesi acaba hata mıdır yoksa bilerek yapılan bir hile midir, bunun anlaşılması daha zordur.⁵⁸

Hilenin yapılma şekilleri oldukça farklıdır. Bununla birlikte, hile genellikle aşağıda belirtilen şekillerde yapılır:⁵⁹

⁵⁶ Pamukçu, s.4

⁵⁷ Tanç, s.12-13

⁵⁸ Tanç, s.13

⁵⁹ Barış Sipahi, "SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler", Mali Çözüm Dergisi, Cilt:1, Sayı:67, 2004, s.15

1. Muhasebe kayıtlarının veya mali tabloların hazırlanmasına, belgelerin tahrifine veya belgelerin taklit edilmesine temel oluşturan belgelerin değişimidir. Bu tür hilelerin bir örneği olarak, satışlar için sahte satış faturalarının satış rakamı ve hesapların alacak hesabından daha fazla gösterilmesi için düzenlenebilir. ABD'de yapılan araştırmaya göre, sahte şirket belgelerini sahte muhasebe belgelerini ibraz ederek denetleyen denetim firmalarının daha fazla dava açıldığını ve denetçinin bu türden sahtekarlık kararının belirlenmesinden savcılarının sorumlu olduğu görülmüştür.
2. Kasten önemli olayları, açıklamaları veya işlemleri saklamak veya atlamak. Örneğin, şirketin olumsuz bir sonuca yol açabileceği ve devam eden bir durumun finansal tablolarda açıklanmayacağı bir durum.
3. Muhasebe kayıtlarının mali tablolardaki miktar, sınıflandırma veya açıklayıcı notlarla ilgili kasıtlı olarak yanlış uygulanmasıdır. Örneğin, finansal kiralama gibi muhasebe kayıtlarını kasıtlı olarak yanlış raporlamak gibi, ödünç alınması ve aktif hale getirilmesi gereken bir makine sistemindedir.

Sahtecilik ve hile genellikle, baskıdan veya hile yapılmasına uygun bir ortamın varlığından kaynaklanabilir. Örneğin, hileli finansal raporlama, yöneticilerin rasyonel olmayan gelir rakamlarını elde etme baskısı altında olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bireyin olanaklarını yaşamak arzusu, aktiflerin çalınma nedeni olabilir. Her iki durumda da iç kontrol sisteminin önleyemeyeceği uygun bir ortam vardır. Hileler çeşitli şekillerde saklanmaya çalışılmaktadır. Finansal tabloları manipüle eden yöneticiler, bu yanıltıcı bilgiyi destekleyen belgeler oluşturabilir. Hile, yöneticiler, çalışanlar ve üçüncü taraflarla işbirliği yaparak da gizlenebilir. Örneğin, üçüncü taraflarla bir sözleşmeniz varsa, yanlış uzlaşma denetim mektupları alabilirsiniz. Hile çok gizli olsa bile, bazı risk faktörlerinin varlığı denetçi tarafından kontrol edilmelidir. Literatürde buna "kırmızı alarmlar/red flags" denilmektedir.⁶⁰

3.4.2 Hilenin Unsurları-Hile Üçgeni

Günümüzde işletmelerde çalışanların kendi yararları doğrultusunda yaptıkları çok çeşitli hile biçimleri bulunmaktadır. Bu hilelerin ardındaki nedenler üzerine çok geniş

⁶⁰ Banu Tarhan Mengi, "Hile Denetiminde Yetkililerin Değerlendirilmesi-Hile Karosu", Mali Çözüm Dergisi, Sayı:114, Kasım- Aralık, 2012, s.113-128.

kapsamlı açıklamalar yapılabilmektedir. Hilenin meydana gelmesi için çok çeşitli bilinen veya bilinmeyen unsurlar olabilir. Ancak, eğer bir genelleme yapılırsa, aşağıda açıklanacak olan unsurlar bir araya getirildiğinde hile kaçınılmazdır. Bunun bir örnekle nasıl bir araya geldiğini açıklayabiliriz. Herhangi bir ortamda yangın için üç faktör yeterlidir. Bunlardan biri yoksa, yangın riski denenecek kadar azaltılır. Ancak benzin, yangın ve oksijen kombinasyonunun bir sonucu olarak, yangın kaçınılmazdır.⁶¹

İş yönetimi veya diğer çalışanların aldatma, sadakat veya hileye yönelik bir baskısı olabilir. Örneğin, ülkenin ekonomisi veya endüstrinin koşulları, finansal istikrar veya iş karlılığı üzerinde son derece etkili olan işletmeleri hile yapmaya zorlayabilir. Olumsuz ekonomik şartlar müşteri taleplerinde düşümlere yol açar, ya da işletmeler içinde buldukları ekonomi ya da sektör içinde yanlış kararlar alırlar. Hilenin meydana gelebilmesindeki önemli unsurlardan birisi de fırsatların varolmasıdır. Bir iç kontrol sisteminin işletmede bulunmaması veya bulunmadığında etkisiz olması ve yönetimin el değmemiş kontrol mekanizmalarını oluşturma becerisinin hile için bir fırsat oluşturmasıdır. Hilenin oluşumu için üçüncü ve son faktör, akıl yürütme / yargılama faaliyetleridir. Bazı kişisel tutumlar ve etik değerler bireylerin kasti ve kasıtlı hilelerini haklı gösterebilir. Ayrıca bazı özel durumlarda kişinin hile işlemesi haklı gösterilebilir. Hile üçgeni ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler işletme çalışanlarınca yapılan hileler konusunda ele alınacaktır.⁶²

3.4.3 Hileli Finansal Raporlama ve İşletme Çalışanlarınca Yapılan Hileler

SAS No. 8225, finansal tablo kontrolünde potansiyel hilelerin nasıl gerçekleşeceğine dair bilgi sağlamaktadır. Bunun için hile türlerini açıklamaktadır. Denetçinin, Standardına göre bir finansal beyanı denetlerken göz önünde bulundurması gereken iki tür hile vardır. Bunlar; hileli finansal raporlama ve varlıkların kötüye kullanılmasıdır.⁶³

Hileli finansal raporlama, finansal tablo kullanıcılarını kandırmak amacıyla mali tablolarda kasıtlı olarak yanlış beyan veya ihmallerin veya açıklamaların ihmalidir.

⁶¹ Nejat Bozkurt, “İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler”, Yaklaşım, Yıl: 8, Sayı: 92, Ağustos 2000, s.64

⁶² Müge Saltoğlu, “Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Sayı: 10, Eylül 2003, s. 107-116.

⁶³ Nurten Erdoğan, “Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No: 82”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl: 2, Sayı: 6, Şubat 2002, s. 21

Varlıkların zimmete geçirilmesi, işletme varlıklarının çalınmasıdır. Burada, hırsızlığın etkisi, finansal tabloların Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygun olarak sunulmamasına neden olmaktadır. Varlıkların zimmete geçirilmesi; zimmete geçiren koleksiyonlar, varlıkların çalınması ya da itfa edilmemiş bir varlık için ödemelerin yapılmasına neden olmaktadır. Varlıkların zimmete geçirilmesi, yanlış veya yanıltıcı kayıtlar ve belgelerle birlikte yapılabilir ve bu hile, yönetim, çalışanlar veya üçüncü taraflar arasında bir veya daha fazla kişiyi içerebilmektedir.⁶⁴

3.4.3.1 Hileli Finansal Raporlama

İşletmeler verileri kullandıkları bilgi sistemlerinde yaptıkları faaliyetlere kaydetmektedirler. İşletmedeki bilgi sistemi, kayıtlı verileri derler ve kullanıcıların istedikleri raporları almasını sağlamaktadır. İşletmenin faaliyetlerini veya statüsünü gösteren finansal tablolar veya diğer raporlar işletme yöneticileri tarafından hazırlanır ve üçüncü şahıslara sunulmaktadır. Rapor kullanıcısı olarak belirlediğimiz kişiler, işletmenin finansal raporlarını inceler ve işletmenin finansal durumu hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Elbette ki, kullanıcıların finansal tabloları doğru bir şekilde analiz edebilmek için yeterli bilgi ve deneyime sahip olmaları gerekmektedir. İşletmelerin yöneticileri tarafından yapılan hilelerin büyük miktarlarda olması ve genellikle işletmelerin mali tablolarını gerçekleştirmektedirler. Hileli finansal tablolar finansal tabloların gerçeğe uygunluğunu azaltmaktadır. Güvenilir olmayan mali tablolar bilgi kullanıcılarının hatalı kararlar vermesine neden olabilmektedir. Olası hatalı kararlar, ülkenin ekonomisine ve kullanıcılarına zarar verebilmektedir.⁶⁵

İşletmelerde yapılan hilelerde genellikle bireysel çıkar söz konusu olmakta ve işletmeyi zarara uğratmakta iken, yöneticiler tarafından yapılan hileler işletmenin lehine olabilmektedir. Yöneticiler iş çıkarlarını kendi çıkarları yerine dikkate almaktadırlar. Örneğin; İşletmenin düşük satış rakamına sahip olduğu durumlarda, işi iyi göstermek için hayali satış işlemleri yapılmaktadır. Hileli mali tablolarda artan satışlar, kullanıcıların işletmeye olumlu bakmasını sağlayacaktır. Bu sayede iş yöneticileri başarılı sayılacak ve durumlarını koruyacaklardır. Finansal tablolar ve raporlarda yapılan sahtecilikler, finansal tablolar iyi bir şekilde analiz edilirse açıklanabilir.

⁶⁴ Erdoğan, s.21

⁶⁵ Hande Bulca ve Tolga Yeşil, “Bağımsız Denetim Standartlarının Muhasebede Hile Kavramına Yaklaşımı”, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2014, 1(2), s. 52

Faaliyetlerini yürütmek için kullanılan hile hükümleri, mali tabloların ve işletmenin diğer raporlarının incelenmesi ile tanımlananlardır. Bu emarelerin bazıları şunlardır.⁶⁶

- Kriz ortamında faaliyetleri sürdürme,
- Bir veya iki ürüne bağımlılık,
- Yetersiz öz kaynak yapısı,
- Giderlerin gelirlerden daha hızlı artması,
- Nakit akış sorunlarının yaşanması,
- İlişkili taraflarla yapılan yüksek tutarlı işlemler,
- Dış denetçilerdeki sık değişiklikler.

Sayılanların dışında, faaliyetler ve finansal tablolardaki aşağıdaki göstergeler de hile belirtisi olarak değerlendirilmektedir.⁶⁷

- Banka hesaplarının sık sık değişmesi,
- İşletme varlıklarının piyasa değerinin altında satılması,
- Karlı bir pazardaki küçülme,
- Yıl sonu işlemlerinin sayısının fazlalığı,
- Tazminat ödemelerinin fazlalığı,
- Mal veya hizmet tedarikçilerinin sayısının yetersizliği.
- Finansal tablo rakamlarındaki değişiklikler,
- Sektörde çok kötü bir isim sahibi olma.

İşletme yöneticileri işlerinin durumunu dikkate alarak, hukuka aykırı farklı hileli işlemlere başvurabilirler. Bazen işlerini normalden daha iyi gösterirler ve bazen iş iyi durumda ise kötü durumlar gibi görünürler. Özellikle vergi hesaplamalarında yöneticiler hileli işlemler gerçekleştirmekte ve devlete daha az vergi ödemekte ya da hiç vergi ödememektedir. Faaliyetlerle ilgili olarak sunulan finansal tablolardaki bazı kalemler birbirleriyle ilgilidir. Finansal tabloların doğru orantıları ve ters orantıları vardır. Örneğin; Ticari alacakların artması durumunda ticari alacakların artacağı beklenmektedir. İşletmenin satışlarının artması durumunda ünitenin sabit maliyetlerde düşmesi beklenmektedir. İşletmenin kredi alımında artış olması durumunda, ticari borcun artacağı beklenmektedir. Finansal tablolarda birçok ilgili kalem bulunmaktadır ve bu kalemler dikkate alınarak finansal analiz yapılmaktadır. Yapılan analizler

⁶⁶ Bulca ve Yeşil, a.g.e., s.53

⁶⁷ Bulca ve Yeşil, a.g.e., s.53

sonucunda, beklenen durumlar ile gözlemlenen koşullar arasındaki usulsüzlükler hile ile ters düşmektedir.⁶⁸

3.4.3.2 İşletme Çalışanlarınca Yapılan Hileler (Yolsuzluklar)

İşletme çalışanlarınca yapılan hile/yolsuzluk (Occupational/Employee Fraud), bir çalışanın iş alanını kendi çıkarları için, çalıştığı işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak kötüye kullanması veya suiistimal etmesi şeklinde tanımlanabilir. Temel olarak, bir kişi veya kuruluştan yasadışı yollarla değer elde etmenin iki yöntemi vardır.⁶⁹

Birinci gruptaki yasadışı eylemler daha yoğun olmasına ve kamuoyunun dikkatini çekmesine rağmen, ikinci gruptaki insanlar daha istikrarlı kayıplara neden olmakta, ancak ilk gruptaki eylemler kadar toplumun ilgisini çekmemektedir. İş varlıklarının işletmelerde çalışanlar tarafından ele geçirilmesi uzun yıllar boyunca büyük bir sorun haline gelmiştir ve büyüklüğü giderek artmaktadır. İşletmeler, varlıklarını, tahmin edilemeyecek kadar büyük hile yöntemleriyle çalışanlarına kaptırmaktadırlar. Yukarıda verilen örnekleri yeniden üretmek mümkündür. Ayrıca, işletme tarafından tespit edilmeyen ve tespit edilse bile çeşitli nedenlerle rapor edilemeyen bir dizi hile gerçeği de vardır. Fakat eğer gerçek bir şey varsa, çalışanların göz ardı edilemeyecek işlerde yapmaları gereken yolsuzluk miktarıdır.⁷⁰

3.5 HİLELERİN NİTELİKLERİ İTİBARIYLA SINIFLANDIRILMASI

Kuşkusuz, hilelerin niteliklerine göre sınıflandırmanın birçok yolu vardır. Hile türlerinin niteliklerine göre gruplandırılması, sarmalın proaktif olarak saptanması ve değerlendirilmesinde oldukça etkilidir. Aşağıda, büyük hile türlerinin isimleri verilecek ve ardından bu hile türleri hakkında genel bilgi sağlanacak ve tespit yöntemlerine odaklanmaya çalışılacaktır. Başlıca hile türleri şunlardır;⁷¹

- Aynı alacaklıya birden fazla ödeme yapma hilesi (Duplicate Payment Fraud)

⁶⁸ Öztoprak, s.66

⁶⁹ Tanç, s.29

⁷⁰ Tanç, s.29

⁷¹ Tanç, s.30

- Aynı mal/hizmet için farklı alacaklılara birden fazla ödeme hilesi (Multiple Payee Fraud)
- Hayali/Gerçek olmayan ödemeler hilesi (Shell payments)
- Defektli/kusurlu teslimat hilesi (Defective delivery)
- İlan edilen sözleşmelere hile karıştırılması
- Tekrarlanan ve Tekrarlanmayan hile (Repeating and Non-repeating fraud)
- Defter kayıtlarında ve defter kayıtları dışında yapılan hile

3.5.1 Aynı Alacaklıya Birden Fazla Ödeme Yapma Bilesi

Bu tür bir hile muhtemelen en eski ve en basit hiledir. Bu hile, küçük bir fırsat ve biraz yetenek sahibi olan birçok kişi tarafından kolayca uygulanabilir ve sonuçlandırılabilir. Muhasebeciler böyle bir hile olasılığına karşı sürekli olarak uyarılmalıdır. Temel olarak, bu hile, yasaya uygun olarak düzenlenmiş bir mal veya hizmet faturasını iki veya daha fazla kez ödeyerek yapılır. Ek ödemeler, satıcılar / işlemciler tarafından satıcılardan istenir ve tahsil edilir. Genel olarak, fazla ödenen miktar nispeten küçük bir tutardır, bu nedenle ödeme yapan kişiler çifte ödemeleri kabul edemeyecektir. Genellikle küçük işletmeler, bir fatura için birden fazla ödeme yapmak için ödeme yapmakta zorluk çekmektedir. Ancak, büyük işletmelerde, bu tür işlemler kişisel olmayan bir temele dayanan bir süreçten geçmektedir, dolayısıyla çoklu ödemeler çok kolay bir şekilde yapılmaktadır. Aslında, birden fazla ödeme yapıldığında satıcılar tarafından yapılan çoklu ödemeler geri ödenirse, mağdur olan birçok işletme bu ödemeyi geri alma şansına sahip olabilir. Bu tür bir hile yapmanın en kolay yolu; hile, aynı satıcıya ait faturayı birden fazla ödeme için hesaba sunmalıdır. Geçmiş yıllarda, hileyi işleyen kişi satıcıya kendisinden aldığı faturayı kaybettiğini bildirip, yeni bir kopya talebinde bulunabilirdi. Ancak günümüzde, modern renkli yazıcılar ve fotokopi üniteleri sayesinde, faturaları geri ödeme sürecini başlatmak için gereken tüm belgeleri oluşturmak oldukça basittir.⁷²

Çoğunlukla hile işlemi, mağdurun işindeki birkaç kişi arasında gizli bir anlaşma ve hatta bazen ödeme sürecinde yer alan herhangi bir kimseyi aldatmak için hileli bir anlaşmayı da kapsayabilir. İşbirliği, mağdurun işletmenin iç kontrol sisteminin niteliğine ve hileden önce gelen fırsatlarına bağlı niteliğine göre gerekli olmayabilir. Bu

⁷² Tanç, s.41-42

tür sahtecilikler, çoklu ödemelerin belirlenmesi için denetim prosedürleri tasarlamayan denetçiler tarafından genellikle göz ardı edilmektedir. Bir muhasebeci, düzenli bir inceleme sırasında işlemlerin kontrolüne yönelik geleneksel test / denetim tekniklerinden biri olan örnek alma tekniğini kullanabilir (muhasebecinin örnek işlemleri hileli işlemler olarak seçmesi pek olası değildir). Ancak, örnekleme tekniğini kullanan muhasebeci, tüm işlemlerle ilgili belgeleri (sipariş fişleri, makbuz raporları vb.) İnceleyecek ve bu işlemlerin orijinal kalitede olduğu ve gerekli imzaları taşıyacağı görüşüne ulaşacaktır. Ödenen mal ve hizmetlerin gerçekten alındığını kanıtlayan teslim tutanaklarını inceledikten sonra, muhasebecinin hileli işlemlere maruz kalma riski yüksektir. Çünkü, örnekleme yönteminde iki veya daha fazla aynı fatura seçilecek / örneklenmeyecektir. Denetim otoritesinin örnekleminde örnekleme riski her zaman söz konusudur.⁷³

Örnekleme riski, denetçinin örneklemin sonucuna ve aynen tüm evren için uygulanan testlerin sonuçları arasındaki farka işaret etmektedir. Muhasebeci hileli işlemlerin sadece bir örneğini seçerse (çoklu ödemeler), denetim her şeyin yolunda olduğu sonucuna varır. Genel olarak, hile saptama kabiliyeti 1 ile 10 arasında bir ölçek tutmaksa (sahtecilik tespitinin 10 dereceye doğru gittikçe arttığını varsayarsak), çoklu ödeme fraksiyonlarının tespit edilmesi bakımından bir numaralı sıradadır. Çünkü bu sürecin işleyişi çok net ve tanımlanacak muhasebe kayıtlarında incelenmeyi bekliyor.⁷⁴

3.5.2 Aynı Mal/Hizmet İçin Farklı Alacaklılara Birden Fazla Ödeme Hilesi

Bu tür bir hile, birden fazla ödeme türüne benzemektedir. Fakat bu kırılganlığı tanımlamayı zorlaştıran bazı ayırt edici özellikler vardır. Birden fazla alacaklı durumunda, borç verenlerden sadece birinin ödenmesi gerektiğinde, diğer alıcılar hayali olarak ortaya atılmıştır. Yüklenicinin ya da kanuna uygun olarak bir hizmeti yerine getiren veya müşteriye iyi bir hizmet sunan yüklenicinin satıcısına, ücreti gerektiğinde ödenmektedir. Daha sonra farklı bir satıcıya ya da hayali bir satıcıya aynı hizmet veya

⁷³ Tanç, s.41-42

⁷⁴ Erdoğan, s126

mal için ikinci kez ödeme yapılmaktadır. Gerçek ödeme hariç, daha sonra yapılan ödemeler hilelidir.⁷⁵

Örneğin, Bates Şirketi A Binası'nı geri yüklemek için 9.000 £ ödedi. Bu noktada hile unsuru yoktur. Daha sonra, hile, aynı restorasyon projesi için Acme şirketine 8,900 TL ödemesi için gerekli belgeleri hazırlar. Ancak, Acme Company bu ödemeyi hak edecek hiçbir şey yapmamıştır.⁷⁶

Bu ayrımı belirlemek için olağan bir denetim muhtemelen yeterli değildir. Ancak, tüm belgelerin incelenmesi şeklinde yapılan bir inceleme sonucunda, bu hile kolayca tespit edilebilir. Proje sahasının incelenmesi veya mülk kayıtlarının incelenmesi, proje /malın talep edildiği gibi teslim edilmediğini ortaya çıkaracaktır. Bu türden hileleri tespit etmenin en etkili yolu uygun muayene prosedürlerini kullanmaktır. Çok sayıda alacaklı varlığını araştıran muhasebeci ya da denetçi, incelenecek işi teslim etmek için ödenen işletmelerin adlarına çok dikkatli ve duyarlı olmalıdır. Örneğin, Acme Şirketine A binasının restorasyonu için yapılan ödemenin seçilmesiyle başlayan bir incelemede denetçi, gerçekte yapılan işin Acme şirketi tarafından yapıp yapılmadığını ortaya çıkarmalıdır.⁷⁷

Denetçi, bu tür olaylara karşı fiziki muayene tekniğini de kullanabilir. Fizik muayene tekniği, fiziksel kanıt elde etmek için yapılan çalışmalardan oluşan bir tekniktir. Bu teknik, işte fiziksel olarak mevcut varlıklara uygulanabilir. Örneğin; maddi olmayan duran varlıkların sayım işlemleri bu teknikle gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, restorasyon çalışmasının yapıldığı yerin incelenmesi de teftiş için çok önemlidir.⁷⁸

3.5.3 Hayali/Gerçek Olmayan Ödemeler Hilesi

Hayali ödemeler hilesi, gerçekte olmayan, uydurma bir mal, hizmet ya da projenin tamamen belgelere dayandırılarak satın alınması eylemini kapsamaktadır. Tüm belgeler ve işlemler gerçektir. Hayali ödemelerde sözü edilen mallar, hizmetler veya projeler

⁷⁵ Serkan Terzi, "Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı" Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:54, Nisan, 2012, s.51-63.

⁷⁶ Terzi, s.53

⁷⁷ Fatma Ulucanözku ve Pınar Pekdemir, "Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, 2009, s.1 -32.

⁷⁸ Ümit Ataman, Rüstem Hacirüstemoğlu, Nejat Bozkurt, Muhasebe Denetimi Uygulamaları, Alfa Basım Yayım, İstanbul, Ocak 2001, s.40-41

aslında yoktur ve bunları ortaya çıkarmak da çok zordur. Örneğin, Brown Şirketine 220-volt elektrik sağlayacak yeni bir üretim hattı için boya ticareti yapan bir kuruluşa 4 milyar dolarlık bir ödeme yapılmıştır. Aslında yeni bir güç hattı hiç takılmamıştır. Ancak, yasaya uygun olarak yapılan ödemelerdeki gibi, bu belgeler mükemmel görünmektedir. Talep ve sipariş makbuzları her zamanki şekilde onaylanmış ve doğrulanmıştır. Sipariş edilen malların teslimine ilişkin imzalanmış teslimat raporları ve faturalar da uygun şekilde onaylanmıştır.⁷⁹

3.5.4 İlan Edilen Sözleşmelere Hile Karıştırılması

Büyük ölçekli sözleşmelerin toplu olarak duyurulması pratiği, rekabet, en iyi fiyat, mevcut malların değeri ve korunması beklentisiyle gerçekleştirilir. Birçok tedarikçinin ve yüklenicinin sözleşmedeki fiyatı yükseltme hakkı vardır ve sözleşmedeki yanlış unsurların neler olduğu hakkında görüş beyan edebilirler. Rekabetçi sözleşmeler, büyük çoğunluk tarafından hileye karşı aktif bir iç kontrol tedbiri olarak değerlendirilmektedir. Birçok büyük ve küçük kamu kurum ve kuruluşu bu yöntemi kullanmaktadır. Bununla birlikte, ilan edilen sözleşmelerin fikri, herkesin saf ve dürüst olduğu bir dünyada tasarlanmalıdır.⁸⁰

Kendi çıkarları doğrultusunda oluşturulan sözleşmeler genellikle aşağıdaki özellikleri taşımaktadır.⁸¹

- Bunların çoğu, fiyat bakımından yüksek değeri olan büyük sözleşmelerdir. Bu nedenle, bu sözleşmeler en düşük fiyatla en iyi şekilde sözleşmeyi yerine getirebilecek başarılı işletmeleri tanımlamak için rekabet koşullarına uygun olarak toplu olarak beyan edilir.
- Sözleşmenin (ihale), işin sahibi, sözleşmede herhangi bir kayırmacılık ve hile yapılmadığını ikna eden teşebbüse verilir ve bu işi düşük bir fiyatla gerçekleştirir. Sunulan en düşük fiyat, herhangi bir kriter olmaksızın kazanan yüklenici tarafından belirlenir.
- Bununla birlikte, genelde düşük fiyat verenler hilebazdırlar. Onlar için en düşük fiyatın teklif edilmesi problem değildir, çünkü hilebazın teklif ettiği fiyatın bir kâr marjı içermesine ihtiyacı yoktur. O, nasıl olsa kârını daha sonra, hileli bir

⁷⁹ Tanç, s.42

⁸⁰ TANÇ, s.49

⁸¹ TANÇ, s.49-50

şekilde elde edecektir. Onun tek amacı sözleşmeyi (ihaleyi) kazanmaktır!

- Hile, sözleşme imzalandıktan sonra en az bir kez değiştirilerek, yükleniciye fiyat artışı sırasında kaybedilen karı (genellikle daha da fazla) kazanma fırsatı verilir.

Sözleşmelerde herhangi bir değişiklik yapmama politikasını sıkı bir şekilde izleyen işletmeler, teklifi almak için hazırlayacakları koşulları doğru ve eksiksiz bir şekilde belirlemelidir. İyi tanımlanmış sözleşmeler kapsamında, mimarlar ve müteahhitleri, sözleşmede ortaya çıkabilecek kusur veya kusurları düzeltmek için bina sorumluluklarının veya sorumluluklarının kendilerine ait olduğu konusunda uyarılara yer verilmektedir. Sözleşme imzalandıktan sonra, iş sahibi, tamamlanana ve tatmin edici bir şekilde teslim edilene kadar, olumsuz etkilenecek sözleşmenin içine çekilmemelidir. Bu politika, işletme sahiplerindeki beklenmeyen değişikliklere karşı koruma sağlarken, aynı zamanda iş için de daha fazla para ödüyor. Sözleşme şartlarında hile yapma imkânına sahip olmayan işletmeler, yüksek fiyat tekliflerinde yer almaya eğilimli olacaktır.⁸²

3.5.5 Tekrarlanan ve Tekrarlanmayan Hileler

Aslında tüm hileler tekrarlanan ve tekrarlanmayan hileler olarak kategorize edilebilir. Tekrarlanan hileler ve tekrarlanmayan hileler kavramları kendi kendini tanımlayıcı niteliktedir. Tekrarlanmayan bir hile eyleminde, hileyi işleyen kişi işe, hileyi işleyebilmesi için gerekli olan unsurları sağlamakla başlar, daha sonra hile meydana gelir, hileden dolayı haksız bir kazanç elde eder ve tabii ki hilebaz bütün bunları bir daha yapmamayı tercih ederse hile eylemi tamamlanmış olmaktadır. Tekrarlanan bir hile eyleminde ise, hilebaz hile işleyebilmesi için gerekli olan unsurları bir araya getirmekle işe başlar. Daha sonra, hile otomatik olarak hile işleyen herhangi bir müdahalesi olmaksızın, ta ki hilebaz bu hileye son vermek için harekete geçinceye kadar meydana gelmeye devam eder. Tekrarlanan hilenin meydana gelebileceği sürenin ne kadar olacağı sadece hileyi işleyen tarafından belirlenir. Hilelerin birçoğu tekrarlanmayan hile niteliğindedir.⁸³

⁸² Süleyman Yükçü ve Seçkin Gönen, "Muhasebe Politikaları Muhasebe Tahminlerindeki Değişikler ve Hatalar Standardına İlişkin Uygulama Önerileri", İSMMM MO Mali Çözüm Dergisi, Kasım-Aralık 2012, s.17-36.

⁸³ Yükçü ve Gönen, s.17-36

Her iki püf noktasının da algılama açısından bazı avantajları ve dezavantajları vardır. Hile olarak, tekrar etmeyen hilelerin avantajı, hile yaptıktan sonra daha uzun bir süre geride kalmasıdır. Hile işlendikten sonra, zaman içinde geçen süre olarak algılanması daha zor olacaktır. Hilenin üzerinden bir yıl geçtikten sonra, tespit edilmesi olasılığı oldukça azalmaktadır. Tabii ki, hile sınavı hileli bir olayı inceliyorsa, önceki yılların suçlamalarını desteklemek için önceki yıllardan elde edilen ek kanıtları toplamak istemiyorsa, geçen yıllardaki hileyi ortaya çıkarmak zordur. Denetim otoriteleri çok eski işlemlere bakmama eğilimindedir. Denetim yapısı politikaları, prosedürleri ve önceki denetim altındaki kontrol yapısının etkinliği ile ilgili kanıt elde etmek, denetim otoritesinin mevcut kontrolündeki kontrol riskini belirlemede yararlı olabilir. Genel olarak geçmiş dönem kontrol testlerini kullanma olasılığı, geçmişte yapılan kontrol testleri ile bu süre arasındaki süre daha uzun olduğu sürece azaltılır. İşletmede tekrarlanan bir hile varsa, denetçinin hileleri her zaman tekrar etmesi nedeniyle hileyi tespit etmek için daha fazla fırsatı olacaktır. Çünkü hile her zaman tekrarlanmaktadır.⁸⁴

Yinelenen hilelerin türleri, hile yapımcılarının yaratıcılığıyla sınırlıdır ve bazılarının hile ile ilgili çok yaratıcı fikirleri vardır. Başka bir örnekte, bir banka bilgisayar programcısı, servis ücretleri için ücretlendirilen her müşteri hesabından az miktarda para çalabilecek bir bilgisayar programı oluşturmuştur. Hiçbir müşteri bu durumdan şikayetçi olmakta, çünkü her bir hesaptan alınan ekstra tutarlar çok küçük miktardaydı ve ayrıca hizmet ücretlerinin hesaplanması oldukça zor ve karışıktır. Gördüğümüz gibi, hile, her müşteriye çok küçük miktarlarda para transferiyle başlamış ve hilecinin her ay büyük miktarlarda kazanç elde etmesi, hile yapanın daha sonra müdahale etmesine gerek kalmadan sağlanmıştır. Müşteri hesaplarında ortaya çıkan küçük miktardaki para kesilmiş, hilebazın kendisi için yaptığı kişisel hesaba aktarılmış ve daha sonra hilebaz hile hasılatını almak için kanunsuz bir çek düzenlenmiştir. Bu hileyi ortaya çıkarmak tamamen şanstır. Banka, müşterilerinin bir kısmını ödüllendirecekleri bazı müşterilerini ödüllendirmeye karar vermiştir. Seçilen şanslı müşterilerinden biri, hile tabanlı bir bilgisayar programcısı tarafından oluşturulan sahte bir hesaptır.⁸⁵

⁸⁴ Şaban Uzay, İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No: 132, Ankara, 1999, s.126-12

⁸⁵ Uzay, s.127

3.5.6 Defter Kayıtları ve Defter Kayıtları Dışında Yapılan Hileler

Tespit açısından bakıldığında, bir işçinin işverenin siciline kayıtlı olup olmadığını bilmek çok faydalıdır. Açıkçası, muhasebe kayıtları kapsamlı bir şekilde incelense bile, şirketin kayıtlarında yer almayan varlıklarla ilgili hileleri ortaya çıkarmayacaktır. Muhasebe kayıtlarında yer alan aşağıdaki iki muhasebe varlıkları ve işletmenin muhasebe kayıtlarında yer almayan ve ticari varlıklarla ilgili olmayan hile türleri ele alınacaktır. Sahte delillerin proaktif olarak araştırılmasında, aradığınız kırılmanlığı nerede ve nasıl aradığınıza dikkat etmeniz önemlidir.⁸⁶

3.6 MUHASEBE HİLELERİNE BAŞVURMA NEDENLERİ VE HİLEDE BAŞVURULAN YÖNTEMLER

Muhasebe hilelerine başvurma nedenlerinden en çok rastlanılanı vergi kaçırmadır. Bu amaçla mükellefler çeşitli yollara başvururlar. Bunlardan en önemlileri şunlardır:⁸⁷

- Satış yolsuzlukları,
- Alış yolsuzlukları,
- İşletme giderlerini yükseltme,
- Özel giderleri işletmeye aktarma,
- Değerleme hileleri,
- Arıza giderleri gizleme.

3.6.1 Satış Yolsuzlukları

Satışta yolsuzlukları, satılan mal veya hizmet ücretleri, muhasebe kayıtlarında asıl olarak kayıtlı olandan kısmen veya daha düşüktür; satışın aslında farklı fiyatlardan yapılarak aradaki farkın iş sahiplerince açıktan tahsil edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

⁸⁶ Tanç, s.52

⁸⁷ Yusuf Dinç, Selim Cengiz, “Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 5(1): 221-236

Gerçekçi olmayan firmalar aracılığıyla satışların çoğunlukla karaborsa dönemlerinde ve yurtdışında sınırlı olduğu durumlarda, ihracatta satışlarda bozulma görülmektedir. Türkiye'de bir yolsuzluk çağında satış, “hayali ihracat” adı altında kamuoyunun gündemine girmiş ve birçok yolsuzluk vakasını tespit ederek mahkemeye çıkarılmıştır. Satış bozulması gizli satışlar; fatura sahtekarlığı; Firma satış biçimine bölünerek firmaya satış şeklinde bölünmüştür.⁸⁸

3.6.2 Alış Yolsuzlukları

Dönem kazancını azaltıp, vergi kaçırmayı amaçlayan işlemlere alış yolsuzluğa denir. Alış yolsuzlukları; kayıt dışı alış-gizli, yüksek bedelle alış ve alış iskontolarını kayıt dışı bırakma şeklinde ortaya çıkabilir. Kayıt dışı-gizli alımlar, malların satın alınmasında belgelerin alınması ve defterde alımların kaydedilmesi; İndirimlerin kaydedilmemesi, satın alma veya ciro olaylarından kaynaklanmaktadır. Maliyet düşürücü etkiye sahiptirler. Bu iskontolar, kayıt dışı bırakılarak menfaat elde edilir ve vergi kaybı söz konusu olur. Alış yolsuzluklarında karşılaşılan bir diğer yöntem de alış bedellerinin yüksek gösterilmesidir. Aslında alış yapılan emtia belgede gösterilenden daha düşük fiyata alınmıştır. Daha yüksek bedelle sahip olma maliyeti, defter tutmada satın alma maliyetini artırır ve dönem kazançlarının eksik hesaplanmasına yol açar. Uygulamada, serbest meslek mensupları tarafından vergilendirilmeyen veya çiftçilerden alınan mal ve ürünler için verilen alım fişlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.⁸⁹

3.6.3 İşletme Giderlerini Yükseltme

Karşılaşılan hilelerden biri de işletmenin giderlerini artırarak işletmenin kârını düşük gösterme girişimidir. İşletmenin maliyetlerinin yüksek gösterilmesi vergi ödeme için daha düşük matrahta beyanname verilmesini gerektirecektir. Böylece işletme, daha az vergi ödeyerek iş varlıklarını hileli şekilde artıracaktır. Bu sayede işletme, malların satış maliyetini artırmakta ve satış fiyatı ile satış bedeli arasındaki farkın azalmasıyla brüt karın azalmasını sağlamaktadır. Ticari bir işlemde, aşağıdaki öğelerden bazıları ile hile yapılmış olmaktadır. Bunlar; satış gelirleri, ciro, brüt kar, genel giderler, satış giderleri, olağan faaliyet karı, diğer karlar (arızı gelirler), diğer giderler ve net ticari kârdır. Net

⁸⁸ Elif Sonsuzoğlu, “Vergi Kaçakçılığı”, Vergi Sorunları Dergisi, Ankara, 1996, s. 97.

⁸⁹ Dinç ve Cengiz, s. 221.

ticari kar, vergiye dayanan bir finansal kâr değildir. Bunun için ticarete bazı indirimler ve eklemeler yapmak gerekmektedir. Hile de işte bu esnada yani eklemeler veya çıkarmalar yapılırken gerçekleşmektedir. Bunun nedeni, yukarıda belirtilen masraf kalemlerinden herhangi birinin hileli yollarla arttırılmasının mümkün olmasıdır. Amortisman, imalat maliyetleri dahilinde yolsuzluk için en uygun kalemlerden biridir. Amortisman tabi olmayan ve yüksek oranlarda amortisman ayrılan varlıklar en iyi örneklerinden biridir. Giderleri yükseltmenin bir diğer yolu da, aktifleştirilip amortisman tabi tutulması gereken harcamaları doğrudan gider yazmaktır.⁹⁰

3.6.4 Özel Giderleri İşletmeye Aktarma

Bazen hileler, işletmeyle ilgili olmadığı halde özel giderleri bu giderler içinde göstermek şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu giderler ev giderleri; aydınlatma, ısıtma, haberleşme, su, kapıcı giderleri, şahsi giderler, yolculuk, misafir ağırlama, yardım, bağış, hediyeler, mali giderler, özel borç faizi ve şahsi sigorta primi şeklinde olan giderlerdir.⁹¹

3.6.5 Değerleme Hileleri

Vergiyle ilgili hilelerden biri de değerlendirme kaynaklı hilelerdir. Değerleme tarihinde, işletmecinin mevcut emtiaları, borç alacakları belirli yöntemlere göre değerlendirilir. Mal stoklarının değerlendirilmesi önemlidir. Dönem sonunda stokların değerinin düşük veya yüksek olması, işletmenin uzun vadede kârını değiştirmez. Ancak, dönem kaymasına yol açmaktadır. Hisse senedi değerlemesinin düşük yapılması o dönem için eksik; Takip eden sürede ise fazla çıktı sonucunu vermektedir. Dönem kazançlarını veya vergi matrahını değerlendirme yoluyla ayarlama imkanı olduğunda, işlemler istisnai fayda veya zarar mahsubu ile uygulanabilir. Yeni kurulmuş şirketlerde başka bir değerlendirme varlığı bulunmaktadır. İşletmenin ilk yılları genellikle zararlıdır ve zararları mahsup etme süresi sınırlıdır, böylece bazı giderler sabit kıymetlerin maliyeti üzerinden yüklenebilir ve kayba uğramamak için amortisman yoluyla itfa edilebilir.⁹²

⁹⁰ Zeytin, s.88

⁹¹ Zeytin, s.88

⁹² Zeytin, s.89

3.6.6 Arızı Gelirleri Gizleme

Arızı giderler, bir işletmenin normal faaliyetleri ile ilgili olmayan giderlerdir. Sabit bir varlığın satışından doğan zarar, arızı giderlerin bir örneğidir. Bu giderleri gizleme suretiyle de vergi konusunda hile yapılmaktadır. Arızı giderleri gizleme, alınan çeşitli tazminatlar (sigorta tazminatı gibi) amorti edilip tahsiline olanak kalmayan alacalardan yapılan tahsilâtlar, fatura dışı sağlanan özel indirim veya ıskontolar ile hurda, deşe, ıskarta ve atıkların satış hâsılatı gibi giderlerin gösterilmemesidir.⁹³

3.7 VERGİ İNCELEMESİNDE KARŞILAŞILAN HATA VE HİLELER

Vergi incelemeleri sırasında karşılaşılan en yaygın hata ve hileler aşağıdaki başlıklarda ele alınacaktır.

3.7.1 Vergi İncelemesinde Hatalar

Hatalar değerleme hataları, amortisman ve yeniden değerlemede hatalar, katma değer uygulamalarındaki hatalar, stopaj ve kesintiler inşaat ve onarım işleriyle ilgili hesapların işlenmesinde karşılaşılan hatalar şeklinde ayrıma tabi tutulabilir.

Değerleme Hataları

Değerleme hataları şunlardan kaynaklanır:⁹⁴

- Dövizli alacak ve borçlar VUK genel tebliğindeki kurullarla değerlendirilmemiştir.
- İşletmeden çekilen iktisadi kıymetler emsal bedel ile değerlendirilmemiştir.
- Alacak ve borç senetlerinin değerlendirilmesinde T.C. Merkez Bankası resmi iskonto oranı yerine farklı oran kullanılmış veya iskonto hesaplaması için iç iskonto formülü yerine dış iskonto formülü esas alınarak yapılmıştır.
- Vadeli çekler reeskonta tabi tutulmuştur.
- Amortisman tabi iktisadi kıymetin maliyetine intikal ettirilmesi gereken (iktisadi kıymet artırıcı kullanım ömrünü uzatan alımında mevcut olmayan ilaveler vb.)

⁹³ Dinç ve Cengiz, s. 221.

⁹⁴ Dinç ve Cengiz, s. 221.

harcamalar doğrudan gider yazılmıştır.

- Binalarda yeniden değerlendirilmiş değer üzerinden amortisman ayrılmıştır.

3.7.2 Vergi İncelemede Hileler

Hileler, temel kazançları göstermek, vergi kaçakçılığı, haksız kazanç vb. gibi çeşitli biçimlerde gösterilmemesi, kayıt altına alınmaması, kayıtlarda yanlış belgelerin yapılması, belgelerin tahrif edilmesi veya sahte belgeler koyulması ve daha az ödemesi gibi çeşitli amaçlarla yapılır. Genel olarak bu konudaki hileler mali tablolarda belirgindir. Buna göre, vergi incelemesinde karşılaşılan finansal raporlama hatalarını özetlemek mümkündür.⁹⁵

- Muhasebe kayıtlarının veya finansal tabloların hazırlanmasını destekleyici belgelerin sahte olması, tahrifi veya değiştirilmesi.
- Olayların, işlemlerin ve önemli bilgilerin finansal tablolarda yanlış sunumu veya kasıtlı olarak atlanması.
- Tutarlar, sınıflama, sunuş şekli veya açıklamalarla ilgili muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak kötü uygulanması.
- Varlıkların suiistimali, bazen zimmete geçirme olarak ifade edilir. İşletme varlıklarının çalınmasıdır.

3.8 BİLANÇO İLE İLGİLİ OLARAK YAPILAN HATA VE HİLELER

Muhasebede kasa hesabı büyük önem taşımaktadır, bu nedenle, bazı ülkelerde, ilgili tüzükte kasa denetimi bir yasal zorunluluk olarak belirtilmiştir. Toplanan para tutarları, bankaya yatırılan borçlar, ödemeler ve para tutarları olarak kaydedilir. Hesap her zaman borç bakiyesi veya sıfır verir. Hiçbir şekilde alacak bakiyesi vermez. Nakit hesabın bir alacak sorunu olması mümkün olmamakla birlikte, bazen bu sonuç pratikte karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir durumun anlamı, işletmeye girilen bir nakit girişinin kayıt edildiği zaman kayıtlara aktarılmamasıdır. Bu ise söz konusu paranın kökeninin belirlenmesini ve sonuçlarının vergi bazında araştırılmasını gerektirmektedir. Hesaptaki

⁹⁵ Erdoğan, s.25

yabancı para cinsinden test edilmesi gereken husus, bilanço tarihi itibarıyla Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre değerlendirilip değerlendirilmedikleridir.⁹⁶

Bilindiği üzere bunlar V.U.K.'nin 284. ve 280. maddeleri uyarınca borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayicinin takarrüründe muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayiç yerine alış bedeli esas alınır.

Kasa işlemlerine yönelik denetim temelde üç açıdan önem arz etmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.⁹⁷

1. Kasa hesabı, iş dünyasında en çok kullanılan ve birçok finansal işlemle yakından ilişkili bir hesaptır. Bu finansal işlemlere bağlı olarak, hileli işlemler kasa hesabına yatırılabilir. Konuya bir örnek vermek gerekirse, satın almadan sorumlu personelin, aynı miktarda mal için daha yüksek tutarlılık faturaları veya daha fazla göstererek kasadan para çalmak için sahte belgelerin daha yüksek tutarlı gösterebilir. Yine aynı şekilde aynı miktarda ancak düşük kaliteli malı daha ucuza alması durumunda da aynı sonuçla karşılaşılacaktır.

2. Kasa hesabı hemen hemen her zaman bilanço hesapları, gelir tablosu ve maliyet hesapları ile ilgili olduğundan, kasa hesabı veya benzerlerine yapılacak herhangi bir hile veya hata diğer hesapları doğrudan etkileyecektir.

Kasa hesabındaki önemli tutarsızlıklar işletmede büyük bir kaybeden olarak ele alınabilir. İç kontrol sisteminin zayıflığı, bunun en temel nedenlerinden biridir.

3. Kasa hesabı, bir işte likidite için en yüksek hesaptır. Bu, birçok hesapta ve finansal işlemlerde kaçınılmaz olarak yer aldığı için hileli işlemlerin yapılabileceği en yüksek hesaptır. Çünkü, herhangi bir mal veya diğer varlık kalemlerinde, bunların kaldırılması veya nakit olarak çevrilmesi, kötü niyetli insanlar için ciddi bir sorundur. Hesaplardaki hileli işlemlerin gizlenmesi durumunda bile, bu varlıkların paranın dönüştürülmesi veya kullanılması sırasında yakalanması muhtemeldir. Bununla birlikte, hileli işlemin, hesaplardaki sahteciliklerin nakit işlemleri için hilelerle gizlenebileceği ölçekte tespiti neredeyse imkansızdır. Ancak, sadece bir nakit hesabı için hileli bir süreç değildir. Her hileli işlem için kesinlikle bir hesap olacaktır. Bunlar harcama hesapları, hisse senedi veya alacak veya borç hesapları olabilir. Ancak, hesap numarasız doğrudan para çalmak mümkündür. Bu durum muhasebe sisteminin

⁹⁶ Pamukçu, s.26

⁹⁷ Pamukçu, s.27

tamamının dışında gerçekleşeceğinden, nakit hesabı eksik gibi görünecek ve aslında eksik olacaktır. Bu süreç zaman içinde fark edilmezse, hesap numaraları ile kapatılabilir. Bu hesap gider hesapları olabileceği gibi stok veya alacak ya da borç hesapları da olabilir.⁹⁸

ÖRNEK: A İşletmesinin 5 Ocak tarihi itibariyle gerçekleşen işlemleri şu şekildedir:

4 Ocak tarihinden 5 Ocak tarihine devreden kasa bakiyesi 100,000 T.L.'dir.

B İşletmesine 200.000.000 T.L. tutarında mal satılmış ve para da tahsil edilmiş olmasına rağmen fatura 6 Ocak tarihinde düzenlenmiştir.

C İşletmesinden 5 Ocak'ta 150.000.000 T.L. tutarında mal alınmıştır. Mal alış faturası 5 Ocak tarihi itibariyle gelmiş ve aynı gün yasal defterlere geçirilmiştir. B işletmesine satılan mal karşılığı alınan para emanete alınmış ve yasal defterlere 6 Ocak itibariyle geçirilmiştir.

Bu olayda Kasa Hesabının defteri kebir kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır:

100 KASA HESABI

5/1	4 Ocak devir bakiye	100.000.000	5/1	C İşletmesinden mal alımı	150.000.000
6/1	B İşletmesine mal satışı	150.000.000	6/1	5 Ocak devir bakiye	50.000.000
7/1	6 Ocak devir bakiye	150.000.000			

Defteri kebir kayıtlarına bakıldığında 5 Ocak tarihinde 50.000.000 TL tutarında negatif bakiye ortaya çıkmaktadır. Ancak negatif bakiyenin ortaya çıkması hileli işlemlerden değil muhasebe kayıtlarındaki yanlışlık sonucu oluşmuştur. Çünkü 5 Ocak tarihindeki satışın faturası 6 Ocak tarihinde düzenlenmiş ve bu tarihte kayıtlara intikal ettirilmiştir.⁹⁹

Pratikte çeşitli parasal yolsuzluklar vardır. Bu yolsuzluğa bir örnek, bir arketip kontrolü için bir sürecin kullanılması yoluyla yapılan yolsuzluktur. Bir bankanın çekini toplamak belirli bir süre almaktadır. İşyerinde çalışanlar, daha önce sahip oldukları

⁹⁸ Özer, s. 668-669.

⁹⁹ Ersin Güredin, Denetim, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1993, s. 248,249

paradan dolayı daha önce bir çek yaparak kasadaki banka hesabını saklamaya çalışmaktadır.¹⁰⁰

Bu tür bir yolsuzluğun nasıl yapıldığı bir örnek yardımıyla açıklanırsa:

ÖRNEK: örneğin A Şirketinin merkezi İstanbul'da olsun. Şirketin İzmir'de bir şubesi bulunmaktadır. Şirket İstanbul'da bir banka ile (X Bankası) ve İzmir'de başka bir banka ile çalışmaktadır (Y Bankası). Şirketin İstanbul'daki merkezinde çalışan muhasebeci zimmetine 200.000.000 T.L. geçirmiştir. Bundan dolayı da İstanbul'daki X Bankası hesabında 200.000.000 T.L. açık vardır. Bu açığı gizlemek isteyen muhasebeci 28.12.2016 tarihinde İzmir'deki (Y Bankası) banka hesabından 200,000 T.L. tutarında bir çek yazmış ve aynı gün çeki İstanbul'daki X Bankası banka hesabına yatırmıştır. Bu çek cari dönemde işletmenin defterlerine bir ödeme olarak geçirilmemiş, muhasebe kayıt ortamına hiçbir kayıt düşülmemiştir. Muhasebe kayıt ortamına kayıt etme İşlemi bir sonraki faaliyet döneminde, 5 Ocak 2017 tarihinde yapılmıştır. Çekin İzmir'deki bankadan tahsil edilmesi ise 6 Ocak 2017 tarihinde olmuştur. Herhangi bir şekilde ortaya çıkartılmadığı takdirde, İşletmenin İstanbul'daki banka hesabının defter kayıtları ile banka hesap özeti arasında 31.12.2016 tarihinde tam bir mutabakatın olduğu görülecektir. Bu mutabakat 5 Ocak 2017 tarihinde bozulacaktır. İstanbul'daki açık faaliyet dönem sonu itibariyle geçici olarak gizlenmiş olacaktır.

3.9 GELİR TABLOSU İLE İLGİLİ OLARAK YAPILAN HATA VE HİLELER

Belirli bir süre için bir işletmenin faaliyetleri, yönetim etkinliğini ölçerek denetimin yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle işletmenin gelirlerini muhasebe ilkelerine uygun olarak doğru ve güvenilir bir şekilde belirlemek, kurumsal analizin önemli işlemlerinden biridir. İşletmeyi oluşturan kişilerin kârlılık yapısında ve sermayenin farklı haklarında değişiklik oluşturan süreçler, hataları artırma ve azaltmanın iki farklı yoludur. Gelir ve Gider Hesapları ile belirlenen bu işlemlerin, ait oldukları hesapların niteliğine bağlı olarak bakiyeye dahil edilmesine izin verilmez. Bu nedenle, ilk bakışta işletme gelirlerinin değişimi ve dinamizmi hakkında gerekli bilgiler

¹⁰⁰ Güredin, s.249

elde edilememektedir. Bu amaca yönelik olarak, gelir tablosu, işletmeci süresinin sonucunu oluşturan işlemlere ilişkin verileri yönetimde karar verme amacıyla bir grup olarak vermektedir. Bu görünümüyle gelir tablosu bir yandan ne tür faaliyetlerin ve süreç sonuçlarının işleneceğini açıkça gösterirken, aynı zamanda bu faaliyetler ve işlemler ile karar fonksiyonu arasındaki ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır.¹⁰¹

3.10 TEMEL MALİ TABLOLARDAKİ HATA VE HİLELERİN ÇEŞİTLİ AÇILARDAN ETKİLERİ VE RAPORLAMA İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonomiklik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Ekonomiklik ilkesi her bir raporlama faaliyetinin bir maliyet olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu prensibe göre, raporlama sisteminden en az maliyetle maksimum fayda sağlamak ideal bir durumdur. Finansal raporlarla sağlanan bilgilerin hazırlanması ve kullanılması maliyetlidir ve genel olarak hazırlanan bilgilerin faydasının maliyetten daha yüksek veya en azından maliyete eşit olması beklenmektedir. Maliyetler, sadece bilgi sağlamak için doğrudan harcanan varlıkları değil, aynı zamanda devam eden davalar hakkındaki açıklamanın, şirketin savunma veya gelecekteki planlarındaki başarısının rekabet avantajını etkilemesi nedeniyle iş veya hissedar üzerindeki olumsuz etkileri de içermektedir. Bilgiyi anlamak ve kullanmak için gereken süre, aynı zamanda makro düzeyde bir maliyettir. Temel finansal tablolarda herhangi bir hata veya hile olması durumunda, raporlamada ekonomik ilke zarar görecektir. Mali tablolarda hata ve hile tespit edilirse, finansal tabloların düzeltilmesi için yeni tablolar düzenlenecek ve her yeni rapor bir başka maliyet unsuru olacaktır.¹⁰²

Önemlilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Önemlilik ilkesine uygun olarak, finansal tablolar önemli olduğu düşünülen bilgileri içermeli ve gerekli bilgiler kullanıcılarına eksik veya aşırı şekilde sunulmamalıdır.

¹⁰¹ Pamukçu, s.30

¹⁰² Çağla Akdemir, İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletimlerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi, SBE, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.15-18

Finansal tablolarla ilgili bilgilerin yanlış veya fazla bildirilmesi, yöneticilerin yanlış kararlar vermesine bile neden olabilir. Önemlilik belirtilmemiş ya da yanlış ifadenin, şartlar ışığında bilgiye dayanan makul bir kişinin kararının bu bilginin sunumundan ya da yanlış yorumlanmasından etkilenme ya da etkilenme olasılığının büyüklüğüdür.¹⁰³

Önemlilik yargıları nitelik olarak niceldir. Bu tür yargılar, "bu tabloyu kullananların kullanabileceği kadar büyük bir tablo mu?" Sorusuyla ilgilidir. Ancak, bu sorunun cevabı genellikle konunun niteliğinden (bilgi parçasının) niteliğinden etkilenecektir; Normal işlemde kaynaklanan bir kalem, maddeye göre yeterince küçük olmayabilir; normal çalışma sonuçlarından bu yana anlamlı olmayacak kadar küçük olan öğeler; istisnai durumlarda önemli kabul edilebilir. Hemen hemen her zaman, belirli bir durumda, bir katın önemli olup olmadığına bakılmaksızın, göreceli hacim tam olarak belirlenemez. Tanınmayan şüpheli alacak kayıpları veya davaları, normalde büyük bir işletmenin kapsadığı küçük bir işletmenin varlığıyla tehdit edilebilir. Küçük bir işletmede önemli olabilecek bir hisse senedi değerlendirme hatası, karı yarıya indireceğinden, kârda hemen hemen hiçbir değişikliğe yol açmayacak büyük bir işletmede önemsiz olabilir.¹⁰⁴

Rakamların Yuvarlaklaştırılması İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Rakamların Yuvarlatılması ilkesi, finansal tablolarda yer alan sayısal miktarların daha iyi ve daha kolay yorumlanması için başvurulan bir ilkedir. Bu ilkede rakamların sağında yer alan birkaç rakamın atılması söz konusudur. Mali tablolarda hata ve hile varsa, rakamları yuvarlama ilkesi açısından bazı olumsuzlukların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Söz konusu hatalar ve hileler nedeniyle mali tablolarda halihazırda yer almayan rakamlar, yuvarlamanın bir sonucu olarak gerçek değerlerinden hafifçe kaldırılacaktır. Bütün bu olumsuzlukların bir başka sonucu da raporlarda yanlış bilgilendirilmenin yanlış yorumlanması olacaktır.¹⁰⁵

¹⁰³ Akdemir, s.15-18

¹⁰⁴ Akdoğan ve Aydın, s. 295,297.

¹⁰⁵ Mustafa Ay, Bilişim Teknolojilerinin Muhasebe Denetiminde Kullanılması ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bağımsız Denetim Firmalarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanım Düzeyi Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya, 2007, s.5-10

Doğruluk Objektiflik ve Anlaşılabilirlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Hesap Verebilirlik İlkesi gereğince uygun olarak, mali tablolar bu konu bağlamında düzenlenir ve bunlar özel öğretmenler veya görünmeyen kişiler tarafından kolayca anlaşılabilir. Finansal tablolar bölümleri, mali tablo tutarları ve bu tutarların değerlendirilmesi objektif ve net olmalıdır. Doğruluk İlkesine uygun olarak, mali tablolar yasalara, kurallara özellikle uygun şekilde belgelenmelidir. Mali tablolardaki tutarlar eksiksiz ve doğru olmalıdır. Mali tablolar hatalı ve hileli işlemlere başvurulmuş olarak düzenlenirse, doğruluk ve netlik ilkeleri büyük ölçüde zarar görebilir. Çünkü temel mali tablolarda yer alan bilgiler doğru ve kesin olmayacaktır, bu da bilgilerin anlaşılabilir olmaktan çıkmasına neden olacaktır.¹⁰⁶

Raporda doğruluk ve netlik ilkeleri açıklanırken Sermaye Piyasası Kurulu'nun temel işlevlerinden biri olan “kamusal aydınlatma ilkesi” hakkında da kısaca tartışılmalıdır. Kamuyu aydınlatma anlayışı, denetimi içeren çok daha geniş bir kavramdır.

Bir tanım vermek için, kısaca kamuyu aydınlatmanın; finansal piyasalarda, yatırımcıların korunmasını ve haksız kazanç elde etmeyi caydırmayı amaçlayan tüm bilgi akış sistemlerinin mevcut olduğu, bilgi kaynağından gelen dinamik sürecin, finansal araçlarda yatırımcıların kararlarını etkileyecek bilginin kullanıcının bilgisine ulaşmasını kapsadığı söylenebilir. Sermaye Piyasası'nda Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında XI / 1 seri / sıra numaralı tebliğin 1 numaralı ekinde bilanço tarihinden sonra ortaya çıkan hususlar mali tablolarda “düzeltme gerektiren” ve mali tabloların dipnotlarında “açıklama gerektiren” hususlar şeklinde ikiye ayrıldıktan sonra düzeltme gerektiren hususlar, bilanço tarihinde var olan koşullara ek kanıtlar ve ek bilgiler sağlayarak, mali tablolarda yer alan hesap kalemlerinin tutarlarında değişikliği gerektirir ve açıklama gerektiren hususlar ise, mali tablolardaki tutarları etkilememekle birlikte, bu tabloların daha açık ve anlaşılır olmasına ve işletme ile işletme faaliyeti hakkında daha sağlıklı karar verilmesine imkan sağlayacak bilgiler olarak ele alınmış ve düzeltme gerektiren hususlar şu şekilde sayılmıştır:¹⁰⁷

- Bilanço tarihinden sonra ortaya çıkarılan muhasebe hata ve hileleri,
- Varlıkların alım maliyetlerinin veya satış hasılatlarının bilanço tarihinden sonra

¹⁰⁶ Ay, s.5-10

¹⁰⁷ Ahmet Bayraktar, Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2007, s.18

belirli hale gelmesi,

- Varlıkların değerlerinde ortaya çıkan kayıpların bilanço tarihinden sonra ortaya çıkarılması,
- Ortaklığın iştiraklerinin değerinde (bağlı ortaklıklar dahil) sürekli bir değer kaybının olduğunu gösteren bilgi ve belgelerin bilanço tarihinden sonra elde edilmesi,
- Stoklarla ilgili olarak, net gerçekleşebilir değer tahminini etkileyen yeni bulguların elde edilmesi,
- Borçluların iflası veya borçlularla borç tutarları üzerinden yeni müzakerelere başlanması,
- Talep edilen bir sigorta tazminatının alınması veya alınabilir hale gelmesi,
- Vergi oranlarının değişmesi,

BÖLÜM 4 HİLENİNİN ÖNLENMESİ, HİLEYİ TESPİT ETMEK İÇİN KULLANILAN METODLAR VE HİLENİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER

4.1 MUHASEBEDE DENETİM

Denetim, kelime anlamıyla Latince *audire* sözcüğünden ‘işitmek, dikkatlice dinlemek’ anlamındadır. Denetim, bir eserin ilke ve yöntemlere göre doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığını kontrol etmektir.¹⁰⁸

Denetim, kabul edilen kriterler arasındaki uygunluk düzeyini araştırmak ve sonuçları ilgili kullanıcılara ulaştırmak amacıyla finansal işlemlerin ve olayların kanıtlarını tarafsız bir şekilde değerlendiren sistematik bir süreçtir.¹⁰⁹

“Muhasebe denetimi, kanıtların toplanması ve önceden belirlenmiş kriterler ile bir ekonomik birimin ya da bilgi döneminin uygunluk seviyesinin araştırılması ve raporlanması için özerk bir uzmanlık kanıtı oluşturma sürecidir”.¹¹⁰

Muhasebe denetimi, finansal tablolardaki tutarları ve dipnotları destekleyen kanıt bazında incelemeyi içermektedir. Muhasebe denetimi, bir işletmeye ait finansal tabloların muhasebe ilkelerine ya da işletmenin sektörüyle hukuki yapısından kaynaklanan bağlı olduğu farklı bir muhasebe sistemi ile uygunluk açısından düzenleme işlemi yapılıp yapılmadığını belirlemeyi amaçlayan ve bu finansal tabloların dayanağı olan belge ve kayıtlar ile diğer veriler türleri üzerinden yürütülen çalışmalara dayanak olan bulguları denetim raporu ile özetleyen sistemli bir incelemedir.¹¹¹

¹⁰⁸ Ömer Duman, *Muhasebe Denetimi ve Raporlama*, Tesmer Yayınları, Ankara, 2008, s. 11

¹⁰⁹ Melih Erdoğan, *Denetim*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2005, s. 1

¹¹⁰ Nejat Bozkurt, *Muhasebe Denetimi*, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2016, s. 23.

¹¹¹ Hasan Kaval, *Muhasebe Denetimi*, Akademik Denetim Danışmanlık ve YMM A.Ş., Ankara 2003, s.

4.2 MUHASEBE ve DENETLEME İLİŞKİSİ

Muhasebe ve denetim tanımlarına ülke ve işletme ekonomisi açısından bakıldığında, birinin diğerinin tamamlayıcısı ve devamı olduğu görülmektedir. Muhasebe ve denetim iç içe geçtikçe, biri diğerinin tamamlayıcısıdır ve diğerinin devamıdır, bunlarla ilgili meslekler birbirinin tamamlayıcısı ve devamlılığıdır. Hesap verebilir olmayan ülkelerde, belge ve muhasebe kurallarını belirleyemeyen ülkeler iyi bir denetime sahip olamazlar, muhasebenin her yönünü bilmeden herhangi bir şekilde denetlenemezler.¹¹²

4.3 MUHASEBE DENETİMİNİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ

Muhasebe denetimi, belirli bir ekonomik birimin rakamlarında ifade edilebilecek bilginin uygunluk derecesini veya önceden belirlenmiş kriterlere devredilebileceğini belirlemek ve raporlamak için bir uzman tarafından yapılan kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi sürecidir. Bu tanımın daha yakından incelenmesi, muhasebe denetiminin aşağıdaki özelliklere sahip bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.¹¹³

Denetim bir karşılaştırma işlemidir: Denetimin amacı, sayılarla ifade edilen bilgiler ile önceden belirlenmiş kriterler arasında bir eşleşme olup olmadığını belirlemektir. Denetimin kapsamı genellikle belirli bir ekonomik birim veya süre ile sınırlıdır. Belirli bir ekonomik birim, devlet, ortaklık, kişisel iş gibi tüzel kişilikler olabilir. Ancak, bazı denetim türlerinde denetimin kapsamı, bir işletmenin bir kısmının veya hatta işte çalışan bir kişinin bir kısmı ile sınırlandırılabilir. Denetimin kapsadığı dönem genellikle bir yıldır. Aylık, üç aylık ve yarı aylık denetimler de yapılabilir. Denetim Çalışmaları Sonucunda Rapor Düzenlenir: Denetçi, denetim sonucu olarak elde ettiği bulguları ve sonuçları içeren bir rapor düzenler. Düzenlenecek bu raporların içeriği ve formatı, denetimin yapısına, amacına, denetim bulgularına ve raporu kullanacak kişilerin ihtiyaçlarına bağlıdır.¹¹⁴

¹¹² Kaymak, s.25

¹¹³ Kaymak, s.25-26

¹¹⁴ Kaymak, s.25-26

4.4 MUHASEBE DENETİMİNİN AMAÇLARI

Muhasebe denetiminin amacı, şirketin muhasebe işlemleri hakkında bir fikir birliğine varmaktır. Şirketteki muhasebe işlemlerinin sonunda sunulan beyanların, tabloların ve belgelerin doğruluğunu araştırarak kanıya ulaşılır.¹¹⁵ Muhasebe denetiminin amaçlarını;¹¹⁶

- Güvenilir bilgi sağlamak,
- Olası hata ve hileleri saptamak ve önlemek,
- İşletme sahip ve yönetimlerine öneriler getirmek, başlıklarında toplayabileceğimiz gibi; detaylandırırız,
- O anda denetime tabi muhasebe verilerinin fiili ekonomik faaliyetlerinin ve olaylarının sonuçlarının belirlenmesi,
- Denetim ilke ve standartlarına göre gerekli olan kanıtları karşılaştırmak,
- Girişimcilere, kişilerin ve kuruluşların gelecekteki gelişimi, işletmenin sahipleri tarafından yatırıma yatırılması, gelecekteki hataların önlenmesine yardımcı olacak ölçütler ve standartlar belirleyerek ve denetim tekniklerinin kullanılmasını ve rehberlik edilmesini sağlamalarını sağlamak. Muhasebe denetimi geçerli olmak, tespit edilen sapmaları belirlemek,
- Bulgular ve bulgular ile nesnel bir karara varmak ve sonuçları sonuçlandırmak ve sonucu, denetçinin iletişim kurduğu gruplara iletmek şeklinde sıralanabilir.

4.5 VERGİLENDİRME AÇISINDAN USUL VE ŞEKLE İLİŞKİN MUHASEBE DÜZENSİZLİKLERİ

Defter ve belgelerin düzenleniş şekli ve düzenlenme zamanlarıyla ilgili muhasebe düzensizliğinin vergi kaybına neden olması durumunda, nitelik değiştirerek vergi ziyarı söz konusu olacağından tatbik edilecek cezanın şekli değişecektir. Bunlar, kasıtlı veya kasıtsız olarak vergi kayıplarına yol açmak için eyleme geçenleri uyarmayı amaçlayan önleyici cezalardır. Ancak, vergi kaçakçılığının cezalandırılması için, bir kastın varlığı şarttır. Faaliyetin gelişmesi ve vergi mükellefinin vergi kaçakçılığı durumuna uygun

¹¹⁵ Nurten Erdoğan, "Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No.82", *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 2002, 2(6), s: 55-56.

¹¹⁶ Gülcan İren, *Firma Başarısızlıklarını Önlemede Muhasebe ve Muhasebe Denetiminin Rolü*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 68-69.

hareket etmemesi durumunda, vergi matrahındaki farktan bağımsız olarak insan ticareti cezası kesilemez.¹¹⁷

4.6 VERGİ KAYBINA NEDEN OLAN MUHASEBE DÜZENSİZLİKLERİ

Vergi, kamu harcamalarını karşılamak ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak için hükümet tarafından aldığı karşılıksız paradır. Vergi kaçırmanın genel anlamı, verginin kaçmasını sağlamak, ya da kaçmasına olanak vermektir. Anamlardan biri "aşırma"tır.¹¹⁸

Vergi kaçırmanın vergiyi alıp götürmek gibi anlama geldiği düşünülebilir. Ancak, vergi kaçırma belli bir yerden alıp götürmek anlamına gelmez. Aksine, verginin daha az vergi vermesi veya zamanında tahakkuk ettirilmemesi için önleyici tedbirler olarak, daha az ödenmesi veya zamanında ödenmemesi gerektiği anlamına gelmektedir. Vergiden kaçınmak vergi teşviklerini, muafiyetleri ve istisnalardan yararlanarak daha az vergi ödemektir. Vergi kaçakçılığı vergi kanunlarına göre suç olsa da, vergiden kaçınmak suç değildir. Vergi kanunlarından kaynaklanan vergi kayıplarına yol açan muhasebe düzensizlikleri; usulsüzlüğün niteliği ve sonuçta meydana gelen düzensizlik rapor, edilen vergi tabanına ve usulsüzlüğe neden olan yöntemlere göre ayrıştırılarak uygulanacak cezalar kaçakçılık, ciddi kusurlar ve para cezaları olarak düzenlenmiştir. Vergi ziyanına neden olan olayda mükellefin kastının değil de, ihmalinin bulunduğu sonucuna varılması durumunda, kaçakçılık değil kusur cezası kesilir.¹¹⁹

Muhasebe hilelerini açıklarken, amaçlarının farklı olduğu ve bunlardan birinin de vergileri gizlediği açıklanmaktadır. Vergi gizlemesi amacıyla yapılan muhasebe hileleri; kastı hatalar, kayıt dışı muameleler, uydurma hesaplar ve belge sahtekârlığı gibi başlıklar altında yukarıda incelediğimiz hile gruplarına dahildir. Vergi gizlemeye yönelik muhasebe hileleri doğrudan gelir tablosu kalemlerini etkilemektedir. Bu nedenle, konular açıklandığında, gelir tablosundaki kalemlerden bahsedilecektir. İnsan

¹¹⁷ Nalân Demirci, Muhasebede Hata Ve Hile, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1998, s.56

¹¹⁸ Demirci, s.56

¹¹⁹ Tuncay Çelik, Muhasebede Hata Ve Hileler İle İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.24.

zekasının geliştirdiği yöntemlere göre, zaman içinde hilelerde de değişiklikler olmuştur. İnsanlar onları anlamak ve uygulamak için daha zor ve karmaşık hileler arıyorlar. Hileler kötü niyet sahibi zekâların mahsulü olduğuna göre, dürüst insanların ve bu hilelerin sonuçlarından etkilenen kişilerin ve grupların bu hilelere âlet olmamaları için bu hilelerden ne şekilde korunmaları gerektiğini ve bunları tespit yöntemlerini bilmek istemeleri kadar tabii bir şey olamaz.¹²⁰

4.7 HİLELERİN ÖNLENMESİNDE ALINABİLECEK TEDBİRLER

Muhasebe Sisteminin Geliştirilmesi

Son yıllardaki teknolojik gelişmelerin ışığında muhasebe sisteminin uyarlanması ve geliştirilmesi artık bir ihtiyaç olmuştur. Birinci sınıf tacirlerin tutmak zorunda oldukları kayıtların otomasyon ağı kurularak, otomasyon sistemine bağlanmalarının zorunlu hale getirilmesi ve bu şekilde kayıt kontrollerinin merkezi olarak anında takip edilmesi mümkün olabilir. Vergi mükellefleri bağlı bulduktan vergi dairesi ile bilgisayar hatlarıyla bağlantıları sağlanmış, bu sayede de mükelleflerin kayıtları otomatik olarak tek bir kaynaktan toplanmış olur. Dolayısıyla kayıtlara yapılabilecek sonradan müdahaleler önlenmiş olur. Düşünülen bu sistem ilk bakışta pahalı ve zor görünse bile zaman içerisindeki getirisi, kullanım kolaylığı, hata ve hilelerin önlenmesi, vergi kaçağının en düşük düzeye indirilmesi bakımından kendini geri ödeyecektir. Gelişen teknolojik ürünlerden yararlanılması gerekir. Örneğin, vergi müfettişlerine yardımcı olmak için, 1989 yılında kurulan ancak henüz aktive edilmemiş olan istihbarat arşivinin (bilgi bankası) kurulması amacıyla etkin bir şekilde çalışmak için önlemler alınmalıdır.¹²¹

Vergi Cezalarının Caydırıcı Etkisi

Eğitim yetersizliği, vergi mükelleflerinin kültür seviyesi, bitirdiği okulların zayıflığı ya da mesleki bilginin zayıflığı değildir. Eğitim yetersizliği, verginin işlevi ve gerekliliği, vergi kanunları ve vergi cezaları bilinmemektedir. Bazı vergi mükellefleri

¹²⁰ Demirci, s.58

¹²¹ Demirci, s.83

cehaletin verdiği bir cesarete sahipler. Yıl içerisinde işyerinde hasılat tespiti yapılan mükelleflerin her defasında gerçek hasılatını gizlemesi vergi kanunlarını iyi bilmemesindedir. Çünkü bu vergi mükellefleri, gelecek yıl yapılacak incelemede tüm gelirlerin vergi ve ceza olarak alınacağını bilmemektedir. Mükelleflerin tamamına yakını, kendilerinden daha çok kazanan mükelleflerin çok vergi kaçırdığı ve hiç incelenmediğinden bahisle savunma yapmaktadırlar. Vergi mükellefleri vergi yasalarını sürekli olarak takip etmeli ve bu konuda bazı zorlukları yaşamalıdır. Verginin nihayetinde kendi haklarına sahip olduğunu ve kaçırmanın devletin aleyhine olduğunu bilmesi şarttır. Bu bağlamda bölgesel seminerler düzenlenmeli ve periyodik yayınları artırılması gerektir.¹²²

Vergi Oranlarının Düşürülmesi

Ülkemizdeki yüksek vergi kaçakçılığını azaltmak için alınacak önlemlerden biri de ilk başta vergi oranlarını azaltmaktır. Türkiye'de vergi yükü diğer ülkelere göre daha yüksektir. Örneğin, % 27,5'ten başlayarak, Gelir Vergisi tarife payındaki artış oranı % 60,5'e çıkmaktadır. Bugün en düşük ve en yüksek gelir oranlarına sahip başka ülkeleri bulmak çok zordur. Örneğin, bu oranlar İngiltere ve Polonya'da % 20-40, İtalya'da % 10-51, İspanya'da % 20-56 ve Almanya'da % 19-53'tür. Burada gösterdiğimiz ülkelerin çoğunluğu sanayileşmiş ülkelerdir ve bu ülkelerde vergi ödeme talebi daha yüksektir. Bizim kanaatimize göre Türkiye için işletmecilik ve benzeri iş yapanlar artık gerçek usulde vergilemeye geçirilmelidir.¹²³

Alınabilecek Diğer Tedbirler

Vergi dairesi, tapu gibi bazı kamu kurumlarıyla yakın bir şekilde çalışmalıdır. Vergi mükellefleri hakkında bilgi gerektiğinde gecikmeden alınmalıdır. Tüm birimlerde bilgisayar uygulamaları başlatılmalı, böylece farklı devlet kurumları ve vergi yöneticileri içindeki bilgi akışı hızlı bir şekilde sağlanabilecektir. Bu noktada yeni teknolojileri kullanacak iyi eğitilmiş, kaliteli personel sorunu ortaya çıkmaktadır. Sorumluluklarını zamanında yerine getiren dürüst vergi mükelleflerini için vergi affi uygulanmalıdır. Bu çerçevede zaman içinde vergi ödeme yapamayan vergi

¹²² Demirci, s.85

¹²³ Demirci, s.86

mükelleflerinin hükümetin tüzük ve faiz borçlarını çok önemli bulmayacağımızı belirtmem gerekiyor. Bu uygulama kısa vadede belirli bir miktarda para sağlayabilir. Ancak orta ve uzun vadede, vergiyi zamanında ödeyemeyenlerin sayısını artırmak için olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.¹²⁴

Türkiye gibi enflasyonun yüksek olduğu bir ülkede enflasyon muhasebesi uygulamasına yeterli şekilde yer verilmemesi de vergi kaçakçılığının nedenleri arasında yer almaktadır. Enflasyon muhasebesi, enflasyonun vergilendirmesini inceleyen bir bilimdir. Gerçekçi bir çözüm enflasyonla mücadelenin kararlılıkla yapılarak enflasyon oranının vergilemede enflasyon muhasebesine ihtiyaç kalmayacak seviyelere indirilmesinde yatmaktadır. Bugüne kadar alınan önlemler, kamu gelirlerinin etkili, sağlıklı ve adil bir şekilde toplanmasını amaçlamaktadır. Ancak, bu önlemler sorunları çözmek için yeterli değildir. Bilinçli insanlar arasında, toplanan vergilerin doğru bir şekilde harcanmaması ya da gelirlerin üzerinde harcama yapması çok yaygındır. Bu bilinç, devam etmesi süresinde alınan önlemlerle çaresiz kalınacaktır. Hükümetler, harcamaları şeffaf bir şekilde uygulamalı ve bütçe açıklarını önlemeye çalışmalıdır. Gereksiz harcamalardan kaçının ve mümkün olduğunca çok kemer sıkma politikası uygulanmalıdır. Ancak bu tedbirler vatandaşlardan önce hükümet tarafından uygulanarak örnek teşkil edilmelidir.¹²⁵

4.8 HİLEYE KARŞI PROAKTİF ÖNLEMLER

Çağımızda iç kontrol sistemlerinde hileleri önleme, açığa vurma ve bildirme beklentisi geçmişe oranla daha fazla artmıştır. Beklentilerde yaşanan farklılaşma temelinde, Enron skandalı nedeniyle hile konusunda bağımsız denetmenlere güven duygusunun sarsılması bulunmaktadır. İç kontrol sistemiyle ilgili beklenti farklılaşması yalnızca üst yönetimde yaşanmamış bununla beraber denetim komitesi, paydaşlar ve yatırımcıların iç kontrol sistemine bakışı pozitif yönde değişmiştir.¹²⁶

Denetçilerin hilelerle ilgili alabileceği en temel proaktif yaklaşımlar aşağıdaki gibidir.

¹²⁴ Uğur Çetin, Satın Alma Ve Ödeme Döngüsü Hileleri Ve Ortaya Çıkartılması, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.25-30

¹²⁵ Çetin, s.31-35

¹²⁶ Çetin, s.31-35

4.8.1 Çalışanlara Destek Programlarının Oluşturulması

Hile içeren finansal raporlama nedenlerinden biri kurum içi ve dışı baskıdır. Bilhassa analiz yapanların öngöruları istikametinde faaliyet gösteren personel ve bu öngörülere ulaşamayan ancak ulaşmak için gayret gösteren bir yönetici yalnızlık hissetmeye başlarsa tek çözümün hile olduğunu düşünebilir. Bu gibi durumlarda, birey için destekleyici çalışma gerekliliği bir sorun haline gelir. Bahsedilen konu, yöneticinin performansı düşmüş olsa bile sahtecilik girişimlerini önler ve hileyi içeren finansal raporlama, ortaya çıkabilecek yüksek maliyetleri önler. Yöneticilerin sorunlu olduğu bu durumlarda kendilerini destekleyenlerin varlığını hissetmek psikolojik bir avantajdır.¹²⁷

4.8.2 Uygun Çalışanların İşe Alınması

Hiledeki risk, insan kaynaklı olmasındadır. Bu nedenle bu riski temelde minimize etmek, dürüst, ahlaklı ve kurallara uyan çalışanların işe alınmasıyla sağlanabilmektedir. İşletmelerin özellikle kritik pozisyonlarda işe alım sürecinde olduğunda, muhasebe departmanı personeli, yönetici, finans yöneticisi, satın alma müdürü vb. İşe alınırken uygun çalışanları elde etmeye özen göstermelidir. Diğer bir deyişle, personel seçimi iyi yönetilmeli ve işe alım standardındaki prosedürler çerçevesinde yapılmalıdır. Uygun çalışanları işe almaya özen gösterilmeli keyfi işe alımdan kaçınılmalıdır. Uygun çalışanları işe alabilmek için işe alımlarda keyfi uygulamalardan kaçınılmalıdır.¹²⁸

Uygun çalışanları işe almak için dikkat edilecek temel noktalar aşağıda belirtilmektedir.¹²⁹

- İş geçmişine dair doğrulamalar
- Sabıka kayıtlarına ilişkin kontroller
- Referansların kontrolü
- Eğitim ve sertifika kontrolleri

Bu kontrollere ek olarak, kişilik, dürüstlük, ses stres testleri, el yazısı analizi, zeka testleri ve psikolojik testler gibi destekleyici faktörler de yararlı olabilir. Fakat bu kontroller hileden tam koruma sağlamıyor. Çoğu hilekarın geçmişte işlenmiş kayıtlı bir

¹²⁷ Nermin Çıtak, Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe Ve Bir Uygulama, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007, s.14

¹²⁸ Çıtak, s.16

¹²⁹ Çıtak, s.16

suçu yoktur. Etkili sonuçlar elde etmenin yolu, yeni çalışanları işe alım sürecinde işin değerleri ve yürütme kuralları konusunda eğitilmesidir. Dürüst, etik ve güvenilir insanlarla çalışmak, mücadele aşamasında faaliyet göstermenin en önemli avantajıdır. İşe alım sırasında çalışan referanslarının kontrol edilmesi ve tarihlerinin araştırılması, hırsızlık, hile ve diğer nedenlerle iş zararı olasılığını en aza indirecektir. İşletmelerdeki personel hakkında yanlış bilgi, aldatma, geçmişin saklanması, bireyin görevlerinin gizlenmesi ve terfi hususunda yalan söylemeleri mühim hile risklerinin arasında gösterilebilmektedir.¹³⁰

Genel olarak, hileli süreçlerde yer alan insanlar, özellikle her türlü düzensizlikteki kişiler, her zaman arkalarında izler bırakmaktadır. Sahte işlemler yapan kişiler, iş veya sektör değişikliğine tabidir. Bu gibi durumlarda, çalışanlar ile daha önce temasa geçilmediğinde, işten ayrılma nedenleri şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklığa kavuşturulmadığı takdirde hileli kişiler işe alınabilir. İşe alınmadan önce, bilgi özgeçmişi titizlikle kontrol edilmeli ve doğrulanmalıdır. Akademik dereceler ve sertifikalar, bağımsız bir iletişim bilgisi kaynağıyla doğrulanması gereken, önceki işyerinden kurumsal bilgi temelinde hareket eden ilgili kurumlardan doğrulanmalıdır. Bazı durumlarda hile nedeniyle iş sözleşmelerinin feshedilmesi zaman alır. İş sözleşmesini fesheden işletme, idari cezaların uygulanması için tamamlanması gereken işlemleri bekler. Bu sebeple, personel alımı konusunda kesin bilgi bulunmayan hallerde, olumsuz veriler diğer tarafa aktarılmamaktadır. Bu durumlarla karşılaşmamak için, personel alındıktan sonra önceki referansları geri çağırarak bilgilerin sorulması doğru olacaktır.¹³¹

4.8.3 Analitik İnceleme Süreçlerinin Daha Yoğun Kullanılması

Hileli işlemler ilk kez yapıldığında veya düzensiz aralıklarla tekrarlandığında, finansal tablodaki bir değişiklik beklentileri karşılamada ya da hedef bütçeye ulaşılamamasında yansıtılabilir. Denetim görevlileri birden çok yıllık analiz etmek için farklı teknikler uygulamalı ve hileli işlemlerin mali tablolarındaki yansıma modellerini belirlemeye çalışmalıdır. Bunun için yatay analiz, dikey analiz, oran analizi, bütçe

¹³⁰ Çıtak, s.17

¹³¹ Çıtak, s.18

karşılaştırması gibi çeşitli analitik teknikler uygulanabilir. Ulaşılan olağan dışı neticelerin kaynağının hileli işlemler olma olasılığı yüksektir.¹³²

4.8.4 Hile Önleme Eğitimleri

Eğitimsel faktör, her bir işletim seviyesinde hileyi önlemek için büyük önem taşımaktadır. Anti hile eğitimleri, etkili kurumsal yönetimin yapılandırılması ve hilenin azaltılması aşamasında vazgeçilmez bir faktördür. Bu eğitimlerde, sahtekârlık, hilenin ortaya çıkması, iş üzerindeki etkileri, ticari varlıkların hile risklerine karşı nasıl tutulması gerektiği hakkında temel bilgiler verilmektedir. Bu eğitimlerdeki etki, çalışanın pozisyonunun önemi olmaksızın oturumlara katılımın mecburi tutulmasına bağlıdır.¹³³

4.8.5 Dürüstlük ve Etik Değerler

Hileye karşı en etkili savunma silahı etik değerlere sahip kişiler olduğu gözüküyor. Çalışanların etik değerlere ve dürüstlük ilkelerine bağlılığı ve kurum içinde etik bir kültür oluşturması, hile riskiyle mücadelede önemli silahlardır. Başka bir deyişle, kurumsal ahlaki davranışın kurumun tamamını kapsayacak şekilde geliştirilmesini sağlamak, sahteciliği önlemek için önemli bir başlangıçtır. Kurum içi etik bir kültür oluşturabilmek için öncelikle etik kodlar tanımlanmalıdır. Etik kodlar, çalışanlara veya örgütsel davranışlara rehberlik eden etik standartları kapsayan yazılı, tanımlayıcı ve resmi belgelerdir.¹³⁴

Etik kodları tanımlama sürecinde önemli olan bir durum vardır. Etik kurallarının anlaşılması kolaydır, kurumdaki tüm çalışanların sadece bir bölüm değil, anlayabileceği şekilde açık ve kısaca yazılmalıdır. Çok uzun ve karmaşık cümleler içeren etik kodlar, her birey tarafından anlaşılammamaktadır, dolayısıyla kurumda etik kültürün oluşuma imkanı olmayabilir.¹³⁵

Kurumsal etik kuralları, bazı hususları içermek zorundadır. Bu hususların aşağıda olduğu gibi sıralanması mümkündür

- Çıkar çatışmalarının önlenmesi için prosedürler,

¹³² Pehlivanlı, s. 49.

¹³³ Ulucan, s. 89.

¹³⁴ Göçgüner, s. 55

¹³⁵ Göçgüner, s. 56

- Hırsızlığı önleme,
- Gizli ya da şirket içi bilgileri uygunsuz biçimde kullanma,

Yukarıdaki unsurları içeren etik kodlar yazılarak ve kurumla paylaşıldıktan sonra, etik kültürlerin kurumdaki tüm çalışanlar ve yöneticiler tarafından benimsenmesi ve hile riskinin işlemlerde en düşük seviyeye düşmesi beklenmektedir.¹³⁶

4.8.6 Etkili İç Kontrol Sistemi

Hile riskinin önlenmesi ile ilgili yöntemlerden belki de en önemli ve en etkili olanı etkili bir iç kontrol sistemi kurmaktır. İç kontrol sisteminin geliştirilmesi ve iç denetim etkinliğinin artırılması, hile riskine karşı mücadelede önemli bir adımdır. İç denetim, bir kuruluştaki operasyonların etkinliğini artıracak, iyileştirecek ve artıracak şekilde tasarlanmış tarafsız ve bağımsız bir güvenlik ve danışmanlık sağlamayı amaçlayan bir faaliyettir. Bu etkinlik, bir organizasyonun, yönetim, kontrol ve risk yönetimindeki süreçlerin etkinliğini ölçmek ve iyileştirmek için sistematik ve disiplinli bir yaklaşım getirerek, neyi amaçladıklarını gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır.¹³⁷

İç denetimin ana hedeflerinden biri, iç kontrol sisteminin etkinliğini ve yeterliliğini değerlendirmektir. Bu iç denetimde uyum denetimine yol açar. İç denetim, organizasyonel faaliyetlerin, yönetim politikaları, planları ve mevzuatına uygunluğu ölçerek, iç kontrol sistemi tarafından belirlenen şekilde çalışıp çalışmadığını değerlendirmektedir.¹³⁸

İç denetimin ana görevi, risk yönetimiyle ilgili süreçlerin eksiksiz, etkili ve verimli olmasını sağlamak için üst yönetime tarafsız yönetim raporlaması sağlamaktır. Bunun bir parçası olarak, iç zaman işleyişi faaliyeti üst yönetimin sorumluluklarını yerine getirmelerine ve görevlerini yerine getirmelerine yardımcı olmalarını tavsiye etmektedir. Bu doğrultuda, iç denetimin asıl amacı, organizasyonda faydalı olacak şekilde denetim faaliyetlerine devam etmek ve organizasyon personelinin sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olmaktır.¹³⁹

Etkili ve verimli bir iç denetim fonksiyonundan söz edilebilmesi için:¹⁴⁰

¹³⁶ Ulucan, s. 90.

¹³⁷ Salih Yavuz, “İç Kontrol Fonksiyonunun Bileşenleri”, Bankacılar Dergisi, 2002, 13(42), s.44

¹³⁸ Celal Kepekçi, Bağımsız Denetim, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2000, s. 3.

¹³⁹ Kepekçi, 2000, s. 3.

¹⁴⁰ Fuat Öksüz, “İç Denetim Departman Yönetiminde Etkinlik ve Verimlilik”, İç Denetim, 2005, <http://www.tide.org.tr/uploads/tide12.pdf>, s.3 (Erişim Tarihi: 18.11.2017).

- İlk önce yönetim tarafından iç denetimin çok iyi sahiplenilmesi ve iç denetime destek olunması,
- İkinci olarak iç denetime ilişkin rolün çok iyi anlatılıp algılanması,
- Üçüncü olarak ise kuruma katma değer sağlayacak bir aşama şeklinde planlanması gerekmektedir.

Etkin bir iç denetim sistemi, iç kontrol sisteminin etkinliği ve yeterliliği ile değerlendirileceğinden ve olası müdahaleler bulunduğu hile riskinden kaçınılmasını sağlayacaktır. Bu noktada, iç kontrol sisteminin, iç kontrol sisteminin etkinliğinin ve yeterliliğinin değerlendirildiği anlamına gelmektedir.

İç kontrol sistemi, kurumsal amaçlara, belirlenen politikalara ve mevzuata uygun biçimde faaliyetlerin;¹⁴¹

- (i) Etkin, ekonomik ve verimli biçimde yürütülmesini,
- (ii) Varlıkların ve kaynakların muhafaza edilmesini,
- (iii) Muhasebe kayıtlarının doğru ve tam biçimde tutulmasını,
- (iv) Mali bilginin ve yönetim bilgisinin zamanında ve güvenilir biçimde üretilmesini sağlamak için kurumca oluşturulan organizasyonu, yöntemleri ve süreçleri içeren mali ve diğer kontrollerin tamamıdır.

Sonuç olarak, bir kurum etkili bir iç kontrol sistemi ve iç denetim sistemi oluşturduğunda hilenin önlenmesi yönünde önemli bir adım atacaktır.

4.8.7 Yaptırım Baskısının Oluşturulması

Yaptırım baskısını oluşturmadaki kasıt, hile yapan ya da yapanların cezalandırılması için beklenti yaratmaktır. Çünkü ceza insanlara hile yapmasını engeller. Uygun bir suç sisteminin geliştirilmesi, şirketteki kişilerin yaptıkları hilelere dönüşmesini engelleyecektir. Ceza sistemi, yalnızca sistemin gelişmesi için gerekli olan ceza kavramını içermemelidir. Diğer bir deyişle, ceza verilenin ailesini ve ceza verilenin yakın çevresini bilgilendirmek için bir sistem kurmak, insanları hile yapmaktan alıkoyar. Hile yapanlar çoğu zaman çevredeki insanlar tarafından güvenilmez olarak

¹⁴¹ Resmi Gazete, “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu”.

algılandıklarından, en yakın mahallelerinin dezenformasyonunu istiyorlar ve bu nedenle hileden uzak durmaktadırlar.¹⁴²

4.8.8 Destek Programlarının ve Hile Bilincinin Oluşturulması

Hile bilinci oluşturmanın anahtarı, bir risk yönetim stratejisi olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Baskı elemanı hilelerin ortaya çıkmasına yol açar. Bu baskının şirket içi aktörlerden geldiği gibi şirket dışı aktörlerinden geldiği de bilinmektedir. Örneğin, bir şirketteki bir hissedar daha fazla temettü elde etmeyi umuyorsa ve şirket mevcut durumu sağlayamazsa, yönetim hileye başvurabilir. Ya da, şirketin finansal analistlerinin tahminlerinin tamamında olmayan bir tablo çizen şirketin mali tabloları, tahminlerle uyumlu bir durum oluşturmak için uygulanabilir. Tüm bu eylemlerden kaçınmanın yolu, insanlara ve yönetime bu tür eylemlerin çözümden yoksun olduğunu anlatmaktır. Bu anlatımlar şirket dışında bağımsız gruplar tarafından yapıldığında destek programları daha etkili olacaktır.¹⁴³

4.8.9 Performans ve Ücretlendirme Programının Değerlendirilmesi

İşletmenin çalışanlarının yeteneklerinin işletmece tanınmasını ve sonuçta iyi performansların ve başarıların ödüllendirilmesini talep etmek doğaldır. Ne yapacağını bilmeyen ve özellikle de terfi etmeyenler, bilmeyenler, uygunsuz ve hileli davranışlarını haklı bulmaktadırlar. Çalışan ücretlerindeki dengeyi sağlamak, hileyi önlemek adına önemlidir ve insan kaynakları departmanı tarafından ele alınması gereken bir konudur. Örneğin; yöneticilere satışlarda yüksek primler vermek ve satışları raporlamasıdır.¹⁴⁴

4.8.10 Hile Politikalarının Oluşturulması

İşletmeler hileye karşı önleyici tedbirler almalı ve hile tamamen imha edilemez olsa bile, zararları en aza indirmek için faaliyetlerde bulunmalıdırlar. Hilenin önlenmesindeki en önemli unsurların, çalışan birimlerin gerekli hile vakaları hakkında bilgilendirilmesine olanak sağlayacak olan iletişim ünitelerini ve hileli faaliyetlerin yapılmasını engelleyecek bir iç kontrol sisteminin kurulması olduğu görülmektedir. İşletmeler tarafından hilecilik karşıtı önlemlerin alınması ve hileli işlemlerin

¹⁴² Göçgüner, s. 57

¹⁴³ Göçgüner, s. 58

¹⁴⁴ Ulucan Özkul ve Özdemir, s. 90

gerçekleşmesinden sonra izlenecek prosedürlerin belirlenmesi, hile politikalarını meydana getirmektedir. İşletmeler hile politikaları oluşturmalı, hileli işlem ve davranışları tespit etmeli ve bunları yazılı formata getirmelidir. Hile politikaları, her işletmeye uygulanabilecek tek bir mülk türü değildir. Bu nedenle, her işletmenin kendi hile politikalarını oluşturması gerekiyor.¹⁴⁵

4.8.11 İhbar Hattı Kurulması

Hilenin önlenmesi için çok etkili bir yöntemdir. Bildirim hatları bilgi ve haber için tahsis edilen doğrudan telefon hatlarıdır; Ancak iletişim kanallarını e-posta, mektup, faks gibi açık tutmaya da çalışır. Çünkü şirketin ne kadar fazla ve çeşitli araçlar bildirim amaçlı olduğu için önemli bilgi alma olasılığı yüksektir. Eğilmenin önlenmesi için çok etkili bir yöntemdir.¹⁴⁶

İhbar hatlarını etkili biçimde sürdürülebilir kılmada hayati öneme sahip nokta gizliliktir. İhbar hatlarında ihbarcının adı bildirilmemeli yalnızca kaydı tutulmalıdır. İhbar hattı arandığı zaman iddialarla beraber ayrıca isim bildirilirse, ihbarı yapana ait kimliğin işletmede konuyla ilgili asgarî sayıdaki insan haricinde hiç kimsenin bilmemesine özen gösterilmektedir. Bu yüzden gizliliğin ihlali çeşitli sorunlara yol açabilir.¹⁴⁷

4.8.12 Çalışanların Gözlenmesi

Çalışanlar tarafından gözlemlenen hile eyleminin üç aşaması; hırsızlık, gizlilik, dönüşüm aşaması göz önünde bulundurulmalıdır. Hile yapan çalışanlar, işletmenin varlıklarını ilk aşamasında çalmaktadır. Bu eylemi gizlemek için işletmenin belgelerinde bazı değişiklikler yaparlar. Diğer bir deyişle, çalma eylemini gizlemek için faaliyetler yaparlar.¹⁴⁸

Son aşamadaysa çaldıkları işletme varlıklarını harcıyorlar. Bu harcanan para ile evler, arabalar ve mücevherler genellikle pahalı yolculuklara çıkılmakta, kısacası hilekarın yaşam kalitesi görünür bir şekilde artmaktadır. Aniden zenginleşerek yaşam

¹⁴⁵ Bozkurt, 2009, s. 432

¹⁴⁶ Göçgüner, s. 58.

¹⁴⁷ Göçgüner, s. 58.

¹⁴⁸ Bozkurt, 2009, s. 162-163.

standardında sebebi belirlenemeyen bir değişiklik olan çalışanın hile eylemine ait aşamalar kapsamında değerlendirilerek gözlenmesi işletmenin lehine olacaktır.¹⁴⁹

4.8.13 Hile Bilincinin Oluşturulması

Mevcut bir problemle baş etmenin en etkili yolu, bireyin bu soruna karşı farkındalığını sağlamaktır. Bu noktada eğitim kavramı devreye giriyor. Çalışanlara hile ile ilgili eğitim verilirse, hile bilinci de oluşturulacaktır. Doğru koşullar altında ve bilinçli olarak çalışan insanlar, hileye karşı en iyi caydırıcıdır ve bu nedenle çalışanlar arasında hile bilincinin oluşturulması son derece önemlidir.¹⁵⁰

4.9 YÖNETİM KURULU VE ÜST YÖNETİCİLERİN SORUMLULUğU

Yönetim kurulu, şirketin ortaklarına önemli stratejileri, ilkeleri ve hedefleri belirlemede sorumludur. Bu, yönetim kurulu yeleri üzerinde bir değerlendirme oluşturur. Muhasebe skandallarında şirket durumunun olduğundan iyi lanse edilmesinin altında saptanan performanslara ulaşma isteği bulunmaktadır. Tüm şirkete finansal raporlama yapmak ve kaliteyi elde etmek yönetim kurulunun sorumluluğundadır. Bu sebeple yönetim hilesi diye adlandırılan hile içeren mali raporlamanın önüne geçilmesi ve tespit edilmesinde kurulun önemli rolü bulunmaktadır.¹⁵¹

Yönetim kurulu, işletmeyi yönetenlerle birlikte yönetimin hedeflerine ulaştırmada başarılı olabilmek için yasalar ve etik değerlerle uyum içinde çalışmak zorundadır. Bu bağlamda kurulun birçok görevde başarıya ulaşması gerekmektedir.¹⁵²

Hile denetlerinin st yönetim ve yönetim kurulunca gerçekleştirilen finansal tablolarla ilgili hilelerin incelenmesinde sordukları bazı mühim sorular şöyledir;¹⁵³

- Yönetim ve st yönetimin geçmişlerinin anlaşılması;
- İşletmede önemli pozisyonlarda çalışan yöneticiler ve yönetim kurulu yeleri geçmişte herhangi bir organizasyonun yesi midirler? Eğer yeleriyseler şu an bu kuruluşlar ile ilişkileri ne düzeydedir?

¹⁴⁹ Bozkurt, 2009, s. 162-163.

¹⁵⁰ Akdemir, s.64

¹⁵¹ ztoprak, s.107

¹⁵² Serkan Terzi, Hileli Finansal Raporlama nleme Ve Tespit, Beta, İstanbul, 2012, s. 132.

¹⁵³ Terzi, s. 135-136.

- Üst yönetimde mühim pozisyonlarda görev alan üyeler, organizasyon içinden terfi ederek mi yoksa dışarıdan mı işe alındılar?
- Bu üyelerin geçmişte yaşamış oldukları ya da bağlı oldukları organizasyon sebebi ile yasal problemle karşılaşmışlar mı? Sicillerinde adli veya idari bir problem var mı?
- Yönetim kurulu ya da üst düzey yöneticilerde personel devir hızı fazla mı?
- Yönetim kurulundaki üyeler bağımsız mı?
- Yönetim kurulu başkanı şirketin CEO veya genel müdüründen farklı mı?
- Şirket bağımsız denetime tabi mi?

Yönetim kurulu veya üst yöneticileri nelerin motive ettiği ettiğinin anlaşılması;

- Üst yönetimin değerleri organizasyona mı bağlı?
- Yöneticiler, kazançların ve diğer finansal beklentilerin karşılanması için baskı altında tutuluyor mu? Yönetim; kredi verenler, analistler ve diğer ilgililer için çok yüksek belirlenen tahminlerin gerçekleştirilmesi için çalışmakta mıdır?
- Yöneticilerin ücretleri öncelikle performansa bağlı olarak mı verilmektedir?
- Yönetim mühim borç sözleşmelerini ya da diğer finans sınırlamalarını karşılamalı mıdır?
- Üst yönetimin mühim pozisyonlarındaki üyelerine ait iş güvenliği ciddi bir risk içermekte midir?
- Organizasyonun rapor tuttuğu performans düşme eğiliminde midir?
- Yönetim aşırı biçimde hisse fiyatının korunması ya da yükseltilmesi için gayret sarf ediyor mu?
- Yönetim vergi planlaması sebebi ile kar rakamının azaltılması amacıyla uygunsuz teşvikler kullanıyor mu?
- Yönetim kurulunu veya üst yönetimi hileye teşvik eden başka mühim durumlar mevcut mu?

4.10 KURUMSAL YÖNETİMİN ROLÜ

Kurumsal yönetim, ortakların verimli sonuçlara ulaşmak için kaynakları tahsis etmesini ve yöneticilerin bu kullanımın sonuçlarını açıklamasını mümkün kılan bir

sistemdir. Kurumsal yönetim, iş ortaklarıyla olan ilişkilerini dar anlamda düzenleyen ve işletme ile işletmenin ilişkilerini geniş anlamda düzenleyen bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal yönetimde genel olarak kabul edilmiş dört ilke vardır: şeffaflık, hesap verebilirlik, adalet ve sorumluluktur.¹⁵⁴

Şeffaflık

Mevcut yapılar ve koşullar hakkındaki bilginin erişilebilir, somut ve anlaşılabilir olduğu gerçeğini ifade eder. Bunun olması için bilgilendirici stratejiler izlenmelidir.

Hesap verilebilirlik

Alınan Kararların doğruluğu kanıtlama ve sorumluluğunu kabullenmedir.. Yönetim fonksiyonu ve sorumluluklarının hesap verebilir olmasını, pay sahiplerinin ve yöneticilerin taleplerinin talep edildiğini ve alınan kararların objektif olduğunu öngörmektir.

Adil ya da Eşit Olmak

Ortakların eşitliğini düzenlemenin yanı sıra, oy kullanma hakkı ve araştırma hakkı gibi düzenlemeleri de içerir.

Sorumluluk ilkesi

Yasalara ve etik kurallara uyumu sağlamak için doğru hedefleri oluşturup uygulamaya çalışır. Bu hedef doğrultusunda etkili ve doğru bir kontrol mekanizması oluşturmak gerekmektedir.

SOX yasasıyla kamu sektörü hem denetçilere hem de denetlenenlere güven aşılama çalışmış, bu da muhasebede şeffaflığın önemini artırmıştır.

SPK, kamuya açık şirketler için ülkemizdeki şirket yönetimi ile ilgili yönetmelikler hazırlamaktadır. Bu düzenlemeye göre, şirketin yıllık raporlarında bir kurumsal yönetim uyum raporu bulunmaktadır.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Öztoprak, s.109

¹⁵⁵ Öztoprak, s.109-111

4.11 DENETİM KOMİTESİ VE GÖREVLERİ

Türkiye'de Sermaye Piyasası Kurulu tarafından BDDK Denetim Komitesi tarafından uygulamaya konulmakta olup, fiilen kontrol edilmemektedir. Denetimler için doğrudan bir sorumluluğu yoktur. Denetim komitesi, iç ve dış denetim süreçlerinin, muhasebe, katma değer, finansal raporlama ve iç kontrol ile ilgili sistemlerin ve sistemin yönetim kuruluna yeterliliğinin uygulanmasının izlenmesinden sorumludur. Denetim komitesi yönetim kurulu tarafından oluşturulur. Denetim komitesi üyeleri icra görevi yapmamaktadır. Görevlerin, yetki ve sorumluluklarının açıkça yer aldığı bir yönetmelik bulunması gereklidir.¹⁵⁶

4.11.1 Denetim Komitesinin İnceleyip Değerlendireceği Konular

- Riskin yönetilmesi
- Yıllık raporlamalar
- Yıl bazında iç denetim planlaması
- İç kontrolün sağlanması ve düzenleyici otoritenin kurallarına uyum
- İç denetime ilişkin sorumluluklar
- İç denetime ilişkin elemanların ve kaynakların yeterlilik düzeyleri
- İç denetime ait etkinlik düzeyi
- Finansal raporlamalar ve kontrol planları
- Bağımsız denetçiye ait sorumluluklar
- Bağımsız denetçi tarafından verilen tavsiyeler

4.11.2 Denetim Komitesi İç Denetim İlişkisi

ABD ve Avrupa'daki meydana gelen muhasebe fiyaskoları, bağımsız denetim sorgulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle SPK, ihtiyaçlar nedeniyle çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bu kapsamda, ülkemizde borsada “denetimden sorumlu komiteler” (DK) kurulması zorunlu hale gelmiştir. Denetim Komitesi en az iki Yönetim Kurulu

¹⁵⁶ İSMMM, *İç Denetime Genel bir Bakış*, E-Kitap, 2015, s. 13-14.

üyesinden, işin mali verilerin kamuya açıklanmasından, faaliyetlerin denetlenmesinden ve bağımsız denetim ve ortaklık F sisteminin etkinliğinden oluşur.¹⁵⁷

Denetim Komitesi, dünyanın birçok ülkesinde uzun süredir aktif olarak faaliyet göstermekte ve ülkemize yeni gelmektedir. 2000'li yıllarda çoğu uzman tarafından "denetim komiteleri yılları" olarak anılmaktadır. Aşağıdaki iki nokta konuyla ilgili çalışmada ön sırada yer almaktadır,¹⁵⁸

- Denetim Komitesinin etkinlik alanı genişlemektedir.
- Denetim Komitesinde görev alan üyelerin uzmanlık durumu, bağımsız oluşu, zaman yönetimi ve kaynakların etkin kullanımı önem arz etmektedir.

Denetim Komitesinin ve iç denetçilerin ortak amacı, yönetim sürecindeki hataları ve usulsüzlükleri önlemektir. Bununla birlikte, denetim kurulunun iç denetçileri gözlemlene yükümlülüğü vardır. Denetim Kurulu iç denetçileri desteklemelidir. İç denetçi serbest bir çalışma ortamı hazırlamalı ve örgütsel hiyerarşi içindeki statüyü artırmalıdır. Bu iki otorite arasındaki uyum, organizasyonun hesap verebilirliğini sağlamalıdır. İç denetim raporlarının sunulduğu en önemli otorite denetim komitesidir. Denetim komitesinin gereksinimleri değiştiğinde, iç denetimin işlevi de rolünü kaybetme riskini değiştirmeli ve yansıtmalıdır. Denetim Komitesi ile iç denetçiler arasında mevcut olan artan etkileşim düzeyi, yönetim ve organizasyon yapısı üzerinde etkili olabilmektedir.¹⁵⁹

4.12 ETKİN İÇ KONTROL SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI

Finansal tabloların güvenilir olmasını, kurumda varlığın korunmasını, kurumda yapılan işlemlerin mevzuat hükümlerine göre yapılmasını ve işlemlerin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla kurulan iç kontrol sistemi. Kurum için verimli bir şekilde önemlidir. İç kontrolün önemi, amacından kaynaklanmaktadır. İç kontrolün ana hedefleri şunlardır:¹⁶⁰

- Kurum varlıklarının korunması.

¹⁵⁷ Mehmet Demir, Benford Yasası ve Hile Denetiminde Kullanılması, SBE, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.25

¹⁵⁸ Demir, s.26

¹⁵⁹ Demir, s.27

¹⁶⁰ Terzi, s. 135-136

- Muhasebe bilgilerinin doğruluğunun ve güvenilirliğinin sağlanması.
- Kurum faaliyetlerine ilişkin etkinlik ve verimliliğin artırılması.
- Bütün faaliyetlerde kurum politikalarına ve mevzuata uygunluğun sağlanması
- Belirlenen amaç ve hedeflere ulaşımın sağlanması.

Kurumlar büyüdükçe, faaliyetlerini karmaşık hale getirip işlem sayısını arttırdığı sürece, varlıkların korunması, hataların giderilmesi ve politikaların değerlendirilmesi amacıyla zamanında güvenilir veri elde edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Çağımızda, kurumlarla ilgili insanlara bilgi akışı önem kazanmıştır. Kurum ve muhasebe verileri hakkında bilgi ekonomik ve dinamik olarak hazırlanmalıdır. Muhasebe sisteminin iç kontrolü ve verileri çok önemlidir. İşletmenin ekonomik varlıklarının etkin kontrolü iç kontrol sistemidir. Aynı şey defter ve belgeler için de geçerlidir. Özellikle muhasebe işlemlerinin bilgisayarlarla yapıldığı gerçeği nedeniyle (veriler üzerinde oynama olasılığı nedeniyle), iç kontrol daha da önem kazanmaktadır. Denetim standartlarındaki uygulamalar da iç kontrolün önemini göstermektedir. Örneğin; 80. (Statement on Auditing Standards - SAS, No.80), denetim standardında denetim ve denetim artışında paralellik olduğunu göstermektedir. Yöneticiler ve muhasebeciler açısından iç kontrole daha fazla dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁶¹ Sonuç olarak, kullanılan iç kontrol sistemi, yönetimin organizasyon içinde meydana gelebilecek hatalar, hile ve yolsuzluklar yapmasını engeller ve yönetimin doğru kararları vermesini ve kaynaklardan tasarruf etmesini sağlar. Ayrıca, ekonomik göstergelere güvence sağlar ve yatırımcıların ve paydaşların daha iyi kararlar vermesine olanak verir. Ayrıca, iç kontrol sistemi bağımsız dış denetçiler tarafından yapılacak denetimi daraltarak denetim maliyetlerini düşürmektedir.¹⁶²

IAA tanımlarında iç denetim; "İç denetim, iş faaliyetlerinin gelişimini ve değerlerini geliştirmeyi içeren özerk ve nesnel bir güvence ve danışmanlık sürecidir. İç denetim, operasyonel risk yönetimi, denetim ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için düzenli ve disiplinli bir metodoloji ile operasyonel hedeflere ulaşmada yardımcı olur. "İç denetim ve iç kontrol birbiriyle karıştırılmamalıdır. İç kontrol; İşlemlerin her aşamasında ve her seviyede, işlemlerin uygunluğunun ve mali tabloların doğruluğunun makul bir şekilde garanti edilmesini

¹⁶¹ Mehmet Kalkınoğlu, "İç Kontrol Sistemi", Vergi Dünyası, 2003, Sayı: 265, s. 75

¹⁶² Semra Karacaer ve Nurettin İbrahimioğlu, "İşletme Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sistemi, İç Kontrol, Verimlilik İlişkisi ve Önemi", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2003, 21(1), s. 218.

sağlamak. İç denetim, düzenli olarak geriye dönük olarak gerçekleştirilen veya gerekli görüldüğü durumlarda, belirli özelliklere sahip iç denetçilere benzer amaçların yerine getirilmesi için gerçekleştirilen bir faaliyettir.¹⁶³

4.13 HİLE DENETİMİNDE BAĞIMSIZ DENETÇİNİN SORUMLULUĞU

Denetçilerin mali tablolardaki hilelerin tespit etme sorumlulukları doğrudan işletmelerin tüm finansal süreçlerini etkilemektedir. İlk olarak, sermaye piyasalarına ve işletmelere taraf olan tarafların tümü hileli işlemlerden olumsuz etkilenecektir. Alınacak kararlarla güvenilmeyen bilgiye doğru sonuçlarla ulaşamaması nedeniyle, hilelerin varlığı en aza indirilmelidir. AICPA, IFAC ve SPK gibi kuruluşlar tarafından yayınlanan standartlar, denetçilere hileleri tanımlamak için önemli sorumluluklar yüklemiştir. Bu düzenlemelerde, denetçilerin mesleki şüpheyle hareket etmeleri, denetçiler arasında beyin fırtınası, profesyonel bakım ve değerlendirme ile hareket etmeleri gerektiği belirtilmektedir. Hilelerin kontrol altında tutulması ve denetçinin çalışanlarının bireysel davranışlarının iyi anlaşılması mümkündür. Bağımsız denetçinin sorumlulukları da AICPA tarafından yayınlanan tebliğlerle düzenlenmiştir. Bu tebliğlere göre; denetim, finansal tablolarda yer alan hilelerin açıklanması, operasyonda sahtecilik risk faktörlerinin değerlendirilmesi, bu risklerin sağlanması, risklerin raporlanması ve yönetim ile temas gibi sorumluluklar yerine getirilmektedir. IFAC tarafından yayınlanan ISA 240 standardı, denetçinin hileli işlemlerin önlenmesinden sorumlu olmadığını, ancak denetçinin mali tabloların hileden, usulsüzlükten veya hatalardan arınmış olduğunu makul bir güvence vermesi gerektiğine değinmektedir.¹⁶⁴

Hilelerden ya da hatalardan kaynaklanan önemli yanlışlık riski, denetimin planlama aşamasında belirlenir ve mevcut bir hile veya yanlışlığın ortaya çıkarılması için yönetimden bilgi alınmalıdır. Denetçi, mali tablolardaki hataları standart gereklilik uyarınca uygun denetim teknikleriyle bulmaya çalışmalıdır. Denetçinin tüm çabalarına rağmen hileli işlemler gerçekleşmeyebilir, dolayısıyla finansal tablolarda finansal hataların bulunması doğal bir risktir.¹⁶⁵

¹⁶³ Kalkınoğlu, s.76

¹⁶⁴ Banu Turhan Mengi, Hileli Finansal Raporlama, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2013, s. 61.

¹⁶⁵ Mengi, s. 62.

Bir diğeri, denetçinin hileli olarak gösterdiği sorumluluklarının, Denetimden Hile Yapılmasına İlişkin Mali Denetimlerden Sorumlu Bağımsız Denetim Standartlarının 240 sayılı Türkiye Denetim Standartlarından alınmıştır. Bu standart, hileyle ilgili açıklamaları ve denetçinin sorumluluklarını içermektedir. Standartlara göre, mali tablolardaki yanlışlıklar hatalardan veya hileden kaynaklanabilir. Hile ve kötüye kullanım arasındaki ayırım, hataya neden olan mali tablolardaki eylemin kasıtlı olup olmadığıdır. Bağımsız denetim standartlarının amacına uygun olarak, denetçi finansal tablolarda önemli bir yanlışlığa yol açan hile ile ilgilenmektedir.¹⁶⁶

Denetim otoritesiyle ilgili iki tür kasıtlı yanlışlık vardır. Bunlar, hileli finansal raporlama ve varlıkların kötüye kullanılmasından kaynaklanan hatalardır. Standart hileler, önleme ve tespit için birincil sorumluluğun yönetim ve üst yönetimden sorumlu olan kişiler olduğu anlamına gelmektedir. İşletme yönetimi tarafından, hile fırsatlarının azaltılması ve insanların yasadışı bir şekilde caydırılması, hile tespiti ve cezalandırılmasını önlemek için güçlü bir tutum sergilemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Standartlara göre denetçi, finansal tablolarda hata veya yanlışlık bulunmadığına dair makul güvence almaktan sorumludur. Denetim standartlarına göre planlanmış ve gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, Standartın, finansal tablolardaki bazı önemli hataların denetim üzerindeki yapısal kısıtlamalardan dolayı tespit edilememe riski bulunduğu belirtilmiştir. Hilenin neden olduğu ciddi bir hatayı tespit edememe riski, hatanın neden olduğu ciddi bir hatayı tespit etme riskinden daha yüksektir; Denetimlerin kasıtlı olarak yanlış beyan edilmesi veya denetçinin kasıtlı olarak yanlış beyan etmesi gibi, saklanma niyeti ile dikkatle tasarlanmış karmaşık şemalar içerebilir. Standart, denetim otoritesinin devlete ait maddi yanlışları tespit edememe riskinin, çalışanın hilelerini tespit edememe riskinden daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Denetçinin sorumluluğu, yönetimin makul güvence sağlarken kontrolleri ihlal ettiği ve hata oluşturmada etkili olan denetim prosedürlerinin hile oluşturmada etkili olamayacağı dikkate alınarak, denetim boyunca profesyonel şüpheciliğini korumaktır. Denetçinin hedefleri; Mali tablolarda ciddi hileli faaliyetlere ilişkin risklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi, değerlendirilen sahteciliğin yol açtığı ciddi hile riskine karşı uygun eylemlerin tasarlanması ve uygulanması, bu risklere ilişkin yeterli ve uygun denetim kanıtlarının elde edilmesi ve hile veya hile tespitine karşı uygun çalışmaların yapılması

¹⁶⁶ Terzi, s. 118.

denetim esnasında tespit edilen hileye ya da hile şüphesine karşı uygun işlerin yapılmasıdır.¹⁶⁷

Standartlara göre denetçi, hileden kaynaklanan ciddi bir hata olabileceği ihtimalinin bilincinde ve denetiminde profesyonel şüpheciliğini devam ettirmek durumundadır. Denetim sırasında yapılan denetimler bir belgenin tahrif edilmesine neden olursa veya belgede yer alan bilgilerin tahrif edilmiş olabileceğine inanıyorsa, denetçi soruşturmalarına derinlik kazandırmalıdır. Denetçi, yönetim veya üst yönetimden sorumlu olanların sorgulanması sırasında alınan cevaplardaki tutarsızlıklar durumunda bu tutarsızlıkları araştırmalıdır. Denetlemenin devam eden şüpheli bir yanlışlığın sonucu olarak sorgulanmasına yol açacak istisnai bir durum söz konusu olduğunda, denetçi, herhangi bir durumun olup olmadığı da dahil olmak üzere, koşullara uygulanacak mesleki ve yasal sorumluluklara sahip olacaktır. Denetçiyi seçen kişi veya kişilere rapor verme zorunluluğu, ilgili mevzuat uyarınca mümkün ise, denetimden çekilmenin uygun olup olmadığının belirlenmesi karar vermelidir.¹⁶⁸

4.13.1 Veri Madenciliği

Genel manada veri madenciliği; Bilgisayarlarda saklanan sayısal ve matematiksel yöntemleri kullanarak verideki gizli kalıpları çözmek için kullanılan veri tabanı teknolojisinin ve tekniklerinin uygulanması ve gerçekleştirilecek zor bağları ortaya çıkararak ileriye yönelik öngörülerde bulunmayı ve üretmeyi ifade edilmektedir. Veri madenciliğinin ilk kez kullanıldığı Amerika Birleşik Devletleri'nde veri madenciliğinde en ileri yöntemler ve teknolojiler kullanılmakta, kamu kurumları tarafından raporlar oluşturulmakta ve geniş çaplı veri madenciliği tanımları yapılmaktadır. Hilenin tespiti, veri madenciliği için en önemli uygulama alanlarından biri olarak görülmektedir. ACL (Audit Command Language vb. Ticari veri madenciliği programlarında şüpheli işlemleri tespit etmek ve raporlamak, tanımlamak, aramak ve işlemlerini eşleştirmek. 265 Veri madenciliği çalışmaları, veri tabanlarından veri ayıklamak ve çıkarılan verileri analiz etmekten oluşur.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Türkiye Denetim Standartları, Madde.10.

¹⁶⁸ Adnan Dönmez, Bağımsız Denetim Sürecinde Kullanılan Analitik İnceleme Prosedürlerinin Denetim Standartları Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye'de SPK'dan Yetki Almış Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2008, s.15

¹⁶⁹ Öztoprak, s.112

Bu nedenle, işlemlerle ilgili verileri veri tabanlarına aktaran Kurumsal Kaynak Planlama (ERP) yazılımının bu aşamada araştırılması gerekmektedir. Bu çalışma, sadece bilgi teknolojilerini incelemek amacıyla değil, aynı zamanda verilerin güvenilirliğini ve sistematik müdahaleleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Veri madenciliği faaliyetleri çeşitli biçimlerde gruplandırılabilir. Bu gruplardan biri şöyledir:¹⁷⁰

- Kümeleme/Bölümleme (Clustering/Segmentation): Bu yöntem ayrıca kümelenmelerde kümelenmiş veya bölümlere ayrılan nitel benzetimler bakımından gruplandırılmıştır. Böylece benzeş türde olmayan veriler grubun dışında yer almakta ve ilgili veriler şüpheli veri olarak incelenmektedir. Başka bir deyişle, veri tabanına ait her bir veri kümesinin ait olduğu veri kümesini tahmin edebilmek ve bu şekilde anormal davranışı olan verileri tanımlayabilmektir.
- Verilerin grafik olarak gösterimi (Visualization) : Bu sistemde, veriler grafik olarak görüntülenir ve veri kümesinde gizlenen anormal formasyonlar iki veya daha fazla boyutlu grafik kullanılarak tespit edilebilir.
- Öngörü modellemesi (Predictive modeling) : Veri madenciliği kapsamında genel ve önemli uygulamalar öngörmeyi gerektirmektedir. Yöntemin amacı öngörülen anormal olayları tespit etmektir. Yöntem, veri seti ile ilgili bir dizi temel özelliğin analizinde kullanılmaktadır.
- Bağlantı çözümlemesi (Link analysis) : Bu analiz yöntemi, veri kümesindeki kayıtları analiz etmek veya süreçler arasında bir bağlantı kurmaktır. Diğer anlatı ve veriler arasındaki önemli ilişkileri ortaya çıkarmaktır.
- Sapma tespiti (Deviation detection) : Bu yöntemde, beklenti göz önünde tutularak sapma analizi yapılır. Bu şekilde, olası sapmalardan daha muhtemel olanlar sıra dışı kabul edilir.
- Bağımlılık modellemesi/analizi (Dependency modeling/analysis): Bu usulde değişkenlerin arasındaki bağımlılıklar dikkate alınmaktadır.
- Özetleme (Summarization): Veri madenciliği, günümüz dünyasında birçok endüstride, perakende satış, güvenlik ve iletişim işletmelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

¹⁷⁰ Öztoprak, s.115

4.13.2 Analitik İnceleme Yöntemleri

Analitik metotların tanımı, aşağıdaki gibi 1988 yılında AICPA (Amerikan Muhasebe Serbest Muhasebeciler Enstitüsü) tarafından yayımlanan SAS No: 56 “Analitik Prosedürler” yönetmeliğinde şu şekilde yapılmaktadır; "bir takım mali ve mali olmayan verilerle işletmeye ait kayıtlar arasında bulunan anlamlı ilişkilerin incelenmesi ile ulaşılan bilgilerin, denetçilerce geliştirilen beklentilere uygunluğuna bakılması işlemlerine analitik inceleme yöntemleri adı verilmektedir".¹⁷¹

4.13.3 Örneklem Yöntemi

Örneklem yöntemi, tüm kütle için ana kütleden seçilen birkaç kütle biriminden oluşan örnek bir grubun incelenmesi ile elde edilen sonuçların genelleştirilmesidir. Örnek grup ana akımdan rasgele seçildiğinde, rasgele örneklem veya istatistiksel örneklem iradi örnekleme olarak adlandırılmaktadır.

İstatistiki örneklem yönteminin iradi örnekleme yöntemine göre bazı üstünlükleri vardır. Bu üstünlükler şöyledir;

- Örneklem sonuçları tarafsız bir şekilde değerlendirilebilir,
- Maliyet ve zaman tasarrufu sağlanmaktadır.
- Ana kütleden seçilecek örnek birimin büyüklüğü, ekonomik ve etkin biçimde önceden belirlenebilir.
- Örneklem hatasının tahmini yapılabilmektedir.

Ana kütleden seçilecek örnek birimin büyüklüğünün belirlenmesinde aşağıdaki formül kullanılabilir.¹⁷²

4.13.4 Sürekli Denetim

Denetim standartlarında ve yazılımlarda sürekli değişiklikler, 2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde enkaz skandalı etkilerini iyileştirmek ve kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirmek için yayımlanan Kamu Şirketleri Muhasebe Reformu ve Yatırımcı Koruma Yasası veya Sarbanes-Oxley Yasası gibi yasal düzenlemeler Denetçiler yeni yöntemler uygulamasına olanak sağlamaktadır. Yaşanan denetim fiyaskolarının yeniden gözden geçirilmesi, denetim sürecine karşı kaybolan güvenin

¹⁷¹ Ulucan Özkul ve Almalı Özdemir, a.g.e., s. 111.

¹⁷² Bozkurt, 2015, a.g.e., s. 241.

iadesi ve denetim imajının revize edilmesi gerekir. Bu amaca yönelik ve zamanında kayıtların muhasebe ortamında hazırlanan mali tablolara uymak için elektronik denetim argümanlarının toplanması sürecine atıfta bulunan sürekli denetim çalışması, ilk olarak AT & T, Siemens, HCA Inc., Unibanco tarafından kullanılmıştır. New York Federal Reserve ve IBM yapılmıştır. Sürekli denetim yaklaşımını daha iyi anlamak için kontrol ve risk ifadeleri dikkate alınmalıdır. Kontrol, riski en aza indirmek için yapılan çalışmadır. Kontrol eksikliği olan noktaların tespiti, potansiyel risk noktalarını tanımlamak anlamına gelir.¹⁷³

Benzer şekilde, denetçiler riskleri değerlendirebilir ve kontrolün tamamlanmadığı alanları belirleyebilir. Çünkü sürekli denetim yaklaşımı, işletmenin kontrol ve risk faktörlerinin sürekli değerlendirilmesi sürecini öngörmektir. Bu aşamada sürekli izlemenin iki kilit unsuru ortaya çıkmaktadır:¹⁷⁴

- Sürekli kontrol değerlendirmesi, kontrol tabanlı güvenliğin sağlanması için denetçiler tarafından kullanılan eylemleri içerir. Sürekli kontrol değerlendirmesi, denetçilerin - yönetim ve denetim komitesinin - kontrol mekanizmalarının işleyişi hakkında sürekli bir değerlendirme raporu sunmalarını sağlar. Sürekli izleme, operasyonel kontrol sisteminin sürekli izlenmesi, olası bir sapma durumunda erken müdahaleye izin verdiği için çok önemlidir.
- Sürekli risk değerlendirmesi, müfettişlerin bir kuruluştaki risk seviyelerini belirlemek ve değerlendirmek için yaptıkları eylemleri içerir. Bu yöntemle, kurumun riskli alanlarını tanımlayın, bu tür riskleri sınıflandırın ve bir dizi denetim kaynağının daha etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlayın. Sürekli denetim sürecinin gayeleri tabloda gösterilmektedir.

4.13.5 Fısıltı Yönetimi

"Whistleblowing" manası esas olarak genel kullanım sahasına sahiptir. Türkçeye tercümesinde "düdük çalma" anlamı taşıyan bu anlatımın, ilk olarak 50 yıl önce okulların bünyesinde ve türlü oyunlarda, yöneticiler tarafından, dikkat çekmek ya da süren faaliyeti duraklatmak amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Fısıldayıcının (whistleblower), yaptığı görev her ne kadar saygı duyulmayı hak eden, iyi bir iş gibi

¹⁷³ Ümit Ataman vd., Muhasebe Denetimi Uygulamaları, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 68.

¹⁷⁴ Dönmez, s.41

gözükse de muhbir, ajan, köstebek, ispiyoncu gibi olumsuz sıfatları bulunan kötü bir imajı vardır. Fısıltı mevhumu yaygınlaştıkça, kavramsal karmaşanın daha da fazlalaşacağı görülmektedir. Bu sebeple, konuya hukuki bir çözümlenme getirilerek muhbir ve fısıldayan ayrımının yapılması ve sosyal faydası bulunan bu işlemin uygulama sahasının genişletilmesi gerekmektedir. Yanlışla ilgili işletmeye ait iç birime yapılan ihbar iç fısıltı, işletmenin dışına (medya veya düzenleyici kuruluşlara) yapılan ihbarsa dış fısıltı olarak tanımlanmaktadır. İç fısıltı, farkına varılan yanlış ile alakalı gereken düzeltmeyi yapabilecek organizasyon içinde görev alan ilgiliye yapılır. İç fısıltının, dış fısıltıya nazaran avantajları bulunmaktadır. İç fısıltı, işletme bünyesindeki yanlışlıkların büyüyerek skandala dönüşmeden organizasyon bünyesinde halledilebilmesini sağlar. Bu faydalar dışında iç fısıltı, işletmede etik bir atmosfer oluşturarak, çalışanlara etik olmayan davranışların bildirilmesi için cesaret vermektedir. Örneğin; IBM, fısıldayanları himaye edici bir politika uygulamaktadır. Çalışanlar, isimleri açıklanmamak koşuluyla, firmada uygulanan etik değerleri ve firmada yer alan uygulamaları yasallık açısından kolayca sorgulayabilmektedirler. IBM, bu politika ile yönetenleri ya da çalışan bireyleri hakkında adaletli olmayan, kanuna uygun olmayan ya da etik dışı pek çok davranışın farkına vararak gereken önlemleri almayı başarabilmiştir. Fısıltı hareketi ya da bir çeşit ihbar düzeneği, hilelerin önüne geçilmesinde ya da erken farkına varılmasında, etkili bir iç kontrol vasıtasıdır. Dikkat edilmesi gereken husus, fısıldayanın güdüleridir. Örnek olarak kişisel fayda sağlamak amacı ile fısıltı eylemini yapan çalışanın, işletmeye ait iç kontrolün etkinliğini ve doğruluğunu bozabileceği olasılığı unutulmamalıdır.¹⁷⁵

4.13.6 Çapraz Denetim Tekniği

Hesap adına oluşturulan hesapların çalışma kurallarına dayanan bir denetim tekniğidir. Ne tür hesaplar birbirleriyle birlikte çalışırlarsa ve karşılıklı olarak çalışması gereken hesaplar aynı kayıta yer alıyorsa, anormal durumun varlığı belirlenmeli ve

¹⁷⁵ Şükran Güneş, İşletmelerde Hile Riskinin Önlenmesi Ve Hastane İşletmelerinde Uygulama, SBE, Okan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 109-111

incelenmelidir. Bu durumda, denge hesaplarla sağlanmalıdır. Hesaplar ve tutarlar arasındaki farklar, incelemeye değer olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷⁶

4.13.7 Kırmızı Bayraklar Tekniği

Denetçinin, hileleri ayrıntılı incelemesini gerektiren noktaları belirlediği ve tanımladığı yöntemdir. Bu teknik, işletmedeki hile belirtilerini ve soruşturmada herhangi bir tereddüt olup olmadığını araştırmak için yapılan çalışmanın bütünüdür.¹⁷⁷

İşletmelerde yapılan hile belirtileri,

- Muhasebe ile ilgili anormallikler,
- İç kontrol zayıflığı,
- Analitik anormallikler,
- Aşırı yaşam biçimleri,
- Olağan olmayan davranışlar,
- Şikâyetler, uyarılar ve imalar

Olarak sınıflandırılabilir. Bu teknik, sonuca ulaşmak yerine, birçok işte çok sayıda hileler olabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmamızın finansal tablolar bölümünde teknik bilgiler verilmiştir.¹⁷⁸

4.13.8 Benford Kanunu

Veri gruplarındaki sayısal tekrar düzeyini belirlemek için Benford yasası kullanılır. Böylece, veri gruplarındaki sıra dışı sayılar belirlenebilir. Benford yasası, verilerin normalde aynı formda geldiği veya olgunun diğer olaylara dayandığı ve genellikle 1, 2, 3 ile başladığı gerçeğine dayanmaktadır. İlgili yasa, rakamların gerçekliğinin değerlendirilmesi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu sistem bireylerin rastgele sayıları eşleştiremeyeceğini varsayar. Bunun sonucunda doğal sayılar Benford yasası tarafından belirlenir. Doğal sayılar tarafından bildirilen sayıların farklı olması durumunda, beyindeki figürlerin hile ile üretilebileceği tahmin edilmektedir. Benford tarafından 1920 ve 1930 yılları arasında yapılan araştırmalar, ilk adımdaki sayıları test etti ve ilk adımdaki 1 numara olasılığının diğer adımlardan daha yüksek olduğunu tespit

¹⁷⁶ Fikret Çankaya ve Bilal Gerekan, “Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Nisan 2009, 9(28), s. 100.

¹⁷⁷ Çankaya ve Gerekan, s.101

¹⁷⁸ Çankaya ve Gerekan, s.101

etmiştir. Bilgisayar destekli denetim teknikleri, denetçeye, büyük maaşlar, fazla mesai, ikramiye ve izinler gibi olağanüstü öğeleri belirlemede yardımcı olabilir. İstisna testleriyle, denetçi, işinde hileli olması muhtemel istisnai durumlara veya istisnai durumlara ve olaylara odaklanabilmektedir. Hayali ve boşanmış çalışanları tanımlamak için doğruluk ve akran testleri kullanılır. Bilgisayar destekli muayene teknikleri ile çalışanların sosyal güvenlik numaraları ve isimleri uygunluk açısından kontrol edilebilir veya banka hesap numarasının doğrudan kullanılmasında aynı kontrol yapılabilir.¹⁷⁹

Özellikle alıcılar ve satıcılar gibi hesaplar için mutabakat mektupları ile sağlıklı kontroller yapılabilir. İlgili şirketten cari hesap ekstresi veya hesap tarihinin yazılı bir hesabı şeklinde belli bir tarihte talep edilir. Herhangi bir hile ve usulsüzlük olasılığına rağmen, yazılı bir şekilde yanıt istenir ve yönetim kurulu üyesi veya doğrudan amirinin adresi dışında işten farklı bir adres gönderilir. Bu şekilde elde edilen bilgiler iş kayıtları ile kontrol edilir ve varsa tutarsızlıklar araştırılır.¹⁸⁰

4.13.9 Yapay Sinir Ağı

Yapay sinir ağlarının altında yatan kavram, biyolojik zekânın benzetimi kavramıdır. İnsan zekası, diğer beyinlere sinyallemenin bir sonucu olarak beyindeki nöronların etkileşiminin ortaya çıkmasına bağlı olarak, insan beyninin işlevlerini sistemlerin tasarımında taklit etmektedir. Bu ağlar düğümlerden ve bu düğümler arasındaki bağlantılardan gelir. Bu yapı, insan beynindeki nöronlar ve sinapslar arasındaki ilişkiye benzemektedir.¹⁸¹

Yapay sinir ağlarının kullanım süreci kısaca şöyle ifade edilebilir: Bu model öncelikle verilerle eğitilmiştir. Bu süreçte, modelin oluşturulması için programlar kullanılabilir ve böylece çok kısa sürede elde edilebilir. Yapay sinir ağı bu eğitim verileri arasındaki ilişkileri öğrenir, işler ve çözümler yapmaktadır. Daha sonra, karşılaştırılması istenen konuyla ilgili makaleler yapay sinir ağına aktarılır. Son aşamada, model bu veriler doğrultusunda karar verir.¹⁸²

¹⁷⁹ Demir, s.67

¹⁸⁰ Murat Kiracı, Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'de SPK'dan Yetki Alan Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2004, s. 135

¹⁸¹ Demir, s. 68.

¹⁸² Demir, s. 68

4.13.10 Uzman Sistemleri

Uzman sistem, insan düşünce süreçlerinin taklit edildiği bir bilgisayar programının adıdır. Bu programın amacı kullanıcıların beceri ve kararlarının performansını artırmaktır. Bu sistemler, belirli bir alanda bireysel deneyim kazanmak için çalışan ve uzmanlaşan birinin düşünme sürecini taklit etmektedir. Bu sistem, hafızasında saklanan bilgileri işleyerek uzman bilgisi gerektiren problemler için çözüm önerileri üreten bir yazılımdır. Bildiğiniz gibi, uzmanlık gerektiren tek bir çözüm değildir. Farklı uzmanlardan farklı ve disiplinler arası çözümler mümkündür. Uzman sistem, karar vericinin, dönüştürülmüş uzman görüşlerine belirli bir problemi uygulayarak en doğru kararı vermesine yardımcı olur. Bu sistem, gerçekleştirmek istediği görevlerle elde edilen sonuçlara ilişkin açıklamalarda bulunabilecek ve nedenleri açıklayacak bir sistemdir. Bir uzman sistem daha önce belirtilmemiş ya da daha önce yapılmamış bir problem çıkardığında, sistem önce bellekte saklanan ilgili verileri inceler. Ardından, sistemin çözümünü, döngü içinde ve sorunun doğru cevabı bulduğundan emin oluncaya kadar eşleştirir. Uzman sistemden doğru ve anlamlı sonuçlar elde etmenin yolu, ilgili uzmanlar tarafından verilen bilgilerin karar verme ve yorumlama mekanizmasını doğru ve sistematik olarak yansıtmaktır. Başka bir deyişle, bir uzman sistemin temel amacı, karar vericiler için yararlı olan bazı saha uzmanlarının deneyimlerini ve bilgisini yapmaktır.¹⁸³

4.14 HİLENİN ÖNLENMESİ AMACINA YÖNELİK YAPILAN DÜZENLEMELER

Hileyi önlemeye ilişkin düzenlemelerde ABD'deki muhasebe meslek örgütü olan AICPA etkin olarak diğer ülkelerde bu mesleki örgütün belirlediği kuralları kendilerine esas kabul etmiştir. AICPA bilhassa Enron skandalı ile büyük bir prestij kaybederek 2002'de çıkan Sarbanes Oxley Yasası (SOX) ile bağımsız denetimde bulunan yetki gücünü kaybetmiştir.¹⁸⁴

Bu gelişmeler diğer ülkeleri de etkiledi. Birçok ülkede hastalıkların önlenmesine yönelik düzenlemeler de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yönetmeliklerle

¹⁸³ Erdoğan, s. 179.

¹⁸⁴ Çıtak, s. 112.

düzenlenmiştir. Türkiye'de var olan yasal düzenlemeleri burada açıklanması daha uygun olacaktır. Denetim standartları öncelikle 1947'de AICPA tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. 1973 itibariyle, bu standartlar Denetim Standartları (SAS) ile ilgili Tablolar olarak yayınlanmaya başlamıştır. SAS 53'e göre olan usulsüzlükler, finansal tablo okuyucularının hatalı olmasına neden olan yönetim kompleksleri olarak adlandırılan hileli finansal raporlama ve varlıkların yanlış beyanlarını içermektedir. Bu standart, denetçinin hile belirleme beklentisi ile denetim sırasında yükümlülüğün gerçekte ne olduğu arasındaki farkı azaltmak amacıyla yayınlanmıştır. Ayrıca SAS 82, hile sözcüğünü ön plana getirerek denetçinin nereye bakabileceğine odaklanmaktadır. Denetçiler, komik oldukları veya dava edildikleri takdirde kendilerini korumalarına yardımcı olmak için kırmızı bayraklar listesini hazırlamışlardır. SAS 99'da, denetimin planlanmasında hilenin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve hilenin muhtemel varlığı hakkında teşebbüsün yönetimine yönelik doğrudan soruşturma yapılması zorunludur. Sonuç olarak, nüfusun kontrolünü önlemenin ve caydırmanın önemi artmıştır.¹⁸⁵

Türkiye'de Yapılan Düzenlemeler

Türkiye'de mali tabloları düzenleme ve bunların işletme ile ilgili taraflara sunulmasına dair ilke ve kurallarla hileye ilişkin düzenlemeler, Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kurulu, Kamu Gözetim Kurumu ve Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) mevzuatında bulunmaktadır. Türkiye'de meydana gelen ekonomik krizlerden çıkarılan dersler ABD'de yer alan modellerin esas alınıp düzenlemeler yapılmasını teşvik etmiştir. Sermaye Piyasası Kuruluna ait Seri X, No:22 sayılı Sermaye Piyasası'nda Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliği'nin 5. Maddesine göre; hilenin önlenip ortaya çıkarılmasındaki asıl sorumluluk, işletmenin yönetimine ve yönetimin sorumlularına aittir. İşletme yönetiminin hileleri ve usulsüzlükleri önlemek için gereken tedbirleri alıp uygulanacak yaptırımları saptaması gerektiği, böylece işletmedeki çalışanlara hileye asla başvurulmaması hususunda açık bir ikazda bulunulmuştur. Yine aynı tebliğe göre mali tabloların bütün yönleri ile

¹⁸⁵ Çıtak, s. 113.

gerçeği yansıtacak biçimde hazırlanmasını sağlayacak kontrollerin uygulanması gereğine dikkat çekilmiştir.¹⁸⁶

Söz konusu kontrollerin finansal tablolardaki ciddi hataları ortadan kaldırmayacağı, ancak iş yönetiminin görevi kötüye kullanmasının önlenmesi ve açıklanması için uygulamaya konulacak kontrollerin seçildiği belirtilmekte olup, finansal tabloların hile ve usulsüzlük nedeniyle ciddi hatalar içerir. Denetçinin hile ilgili sorumluluklarına ilişkin bilgiler, Bağımsız Denetim Standardı 240'da düzenlenmiştir. Bu standarttaki açıklamalar, çalışmanın denetçinin hileye ilişkin sorumlulukları başlığında yer almaktadır.¹⁸⁷

Maliye Bakanlığı Tarafından Yapılan Düzenlemeler

1992 yılında Maliye Bakanlığı, 1 Sayılı Muhasebe Sistemi Uygulaması Hakkında Genel Tebliğ yayımlamıştır. Bu yazıda, ilgili kişi ve kuruluşlara ekonomik grafikler aracılığıyla iletilen verilerin tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliğinin, gerçeği değiştirmeden gerçeğini ortaya koyduğu ve kolaylaştırıldığı bildirilmiştir. İşletmelere ilişkin muhasebe faaliyetlerini, bilanço esasına göre defter tutma yapan gerçek ve tüzel kişilere ait işletmelerin ve işlemlerinin doğru denetim faaliyetlerini kolaylaştırdığı bildirilmiştir.

12 ana muhasebe terimi açıklanmıştır. Bu terimlerle, iş etiği ile ilgili olanlar aşağıda belirtilmiştir. Listenin başında yer alan "sosyal sorumluluk kavramı", doğrudan etik ile ilgilidir ve mesleğin çalışanlarının etik kurallara uymasını gerektirmektedir.¹⁸⁸

Etikle ilgili kavramlar:¹⁸⁹

- Sosyal Sorumluluk Kavramı: Muhasebecinin görevini yerine getirme sorumluluğunu belirlemektir ve muhasebecinin alanını, anlamını ve amaçlarını gösterir. Sosyal sorumluluk kavramı; Muhasebecinin organizasyonunda, muhasebe işlemlerinin uygulanması sırasında ve ekonomik tabloların sunumu sırasında; belirli bir gayret yerine tüm toplumun çıkarlarına göre muamele edilmek ve bu nedenle bilginin üretiminde gerçekçi, tarafsız ve dürüst olmasını ifade eder. Tarafsızlık ve Belgelendirme Kavramı: Muhasebe kayıtlarının gerçeği

¹⁸⁶ Çıtak, 2009, a.g.e., s. 125.

¹⁸⁷ Çıtak, 2009, a.g.e., s. 126.

¹⁸⁸ Berna Demir, "Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2015, Sayı: 4, s. 347.

¹⁸⁹ Öztoprak, s.134-135

yansıtan, kurallara göre düzenlenmiş objektif dokümanlar olarak yapılması ve muhasebe kayıtlarında kullanılacak yöntemlerin objektif ve koşulsuz hale getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

- Tutarlılık Kavramı: Muhasebe işlemlerine uygun olarak değerlendirilen muhasebe stratejilerinin, takip eden dönemlerde herhangi bir değişiklik yapılmadan uygulanması gerektiğini açıklar. İşletmelerin ekonomik durumunun karşılaştırılabilirliği, faaliyetlerinin sonuçları ve bunlarla ilgili yapılan değerlendirmeler, bu kavramın hedefini belirlemektedir. Şimdilik, işletmeler muhasebe stratejilerinde değişebilir. Ancak, yapılacak değişiklikler ve bu değişikliklerin maddi etkileri finansal tablo dipnotlarında açıklanmalıdır.
- Tam Açıklama Kavramı: Ekonomik tabloların bu tablolardan yararlanacakları doğru kararları almalarına yardımcı olmak için yeterli, şeffaf ve anlaşılabilir olması amaçlanmıştır. Ekonomik tablolar hakkında finansal bilgilerin tam olarak açıklanmasının yanı sıra, ekonomik tablolarda yer almayan, ancak oluşabilecek ve alınabilecek kararları etkileyebilecek olaylar da dahil edilmelidir.
- Özün Önceliği Kavramı: Muhasebede kaydedilen işlemlerin özünü ve ilgili kayıtların değerlendirilmesinin gerekliliğini ifade eder. Çoğu zaman faaliyetlerin şekilleri ve özleri paraleldir, ancak bazen farklı durumlarda karşılaşılabilmektedir. Bu durumlarda, öncelikle özde değerlendirilir. Bu durumlarda, öz biçimde önce değerlendirilir.

4.15 MUHASEBEDE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN SORUMLULUĞU

İşletme yöneticileri, muhasebede hata ve hileler için en önemli sorumluluğu sahip olan taraflardan biridir. Bu başlık altında, işletme yöneticilerinin muhasebede kullandıkları yöntemleri, hile yöntemlerini, nedenleri, hata ve yanlışları ortaya koyan ipuçlarını, işletme yöneticilerinin sorumluluk seviyelerini etkileyen başarı ve güç unsurlarını detaylı bir şekilde açıklamaya çalışılmıştır.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Nazlı, s.25

4.15.1 İşletme Yöneticileri Tarafından Yapılan Muhasebedeki Hata ve Hile Yöntemleri

Şirketlerin bünyelerinde meydana gelen hatalar ve yanlış hesaplamalar göz önünde bulundurulduğunda, yöneticilerin ve işletme sahiplerinin işadamları tarafından hile olasılığının daha yüksek olduğu görülüyor. Yapılan bilimsel bir araştırmaya göre, işletmelerdeki hataların ve hilelerin genellikle yönetim seviyesinde olduğu ve tüm kurumsal kişilerin% 55'inin yönetim düzeyindeki kişiler tarafından yürütüldüğü ortaya çıkmıştır.¹⁹¹

İşletme yöneticileri, muhasebe hata ve hile yöntemlerini kullanırken, beş işlem döngüsü etrafında seyahat ederler. Diğer bir ifadeyle, muhasebede hata ve hile yöntemleri bu beş döngü ile ilgilidir. Bu döngü;¹⁹²

- Satışlar ve tahsilatlar,
- Satınalmalar ve tediyeler,
- Ücret bordroları ve personel,
- Stoklar ve ambarlar,
- Sermayenin sağlanması ve geri ödemeler şeklinde sıralanabilmektedir.

İşletme yöneticilerinin kullandığı hatalar ve hile yöntemleri amaçlarına göre farklılık göstermektedir. Bu hedefler, işletmelerin özelliklerine göre de değişebilir. Bu amaç doğrultusunda yapılan hata ve hile yöntemlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:¹⁹³

- Vergi matrahını azaltmaya yönelik fiiller,
- Gider ve maliyetleri olduğundan yüksek göstermeye yönelik fiiller,
- İşletme yöneticileri tarafından başvuru diğer bazı hata ve hile yöntemleri şeklindedir.

4.15.1.1 Vergi Matrahını Azaltmaya Yönelik Fiiller

Vergi kaçırma ülkemizde ortaya çıkan hata ve hile olayların ön saflarındandır. Yöneticiler, vergi tabanını azaltarak vergilendirmeyi önlemeyi amaçlamaktadır. Yapılan

¹⁹¹ Okay, s.73

¹⁹² Selim Bekçioğlu vd, “İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz-2013, Sayı: 59, s.9

¹⁹³ Bekçioğlu vd, s.9

vergi değerlendirmelerinde, hilelerin vergi maliyetini azaltmayı veya maliyetleri artırmayı amaçladıkları ortaya çıkmaktadır. Vergi tabanını azaltma eylemleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:¹⁹⁴

- Defterlerde gelir toplamını olduğundan eksik hesaplamak,
- Yapılan satışlar karşılığında belge düzenlememek, ya da düşük tutarlı düzenlemek,
- Düzenlenen belgeleri defterlere eksik tutarlarla kaydetmek,
- Cari döneme ilişkin geliri gelecek döneme kaydırmak,
- Paravan firma ya da şahışlar kullanarak hasılatı başkasına mal etmek,
- Satış hasılatını avans ya da teminat gibi kaydetmek; bazı sabit kıymet satışlarını kiralama ya da bedelsiz kullanım gibi muhasebeleştirerek geliri gizlemek,
- Teminat maksadıyla verilen parayı, menkul kıymetleri, üçüncü kişilerce tahakkuk ettirilen faizleri kaydetmemek,
- Hasılat ya da ciro primi gibi dolaylı gelir unsurlarını kayıt dışı bırakmak,
- Döviz mevcudu ya da döviz üzerinden bir alacaktan doğan kur farklarını hesaplamamak ya da eksik hesaplamak,
- Taksitli satışlar ya da geğ ödemeler dolayısıyla müşterilerden alınan vade farklarını kaydetmemek,
- İşletmelerin normal konusu dışında, mali sektörden elde ettiği arızı gelirleri yasal kayıtlar dışında tutmak,
- İşletmeye ait kaynakların ortaklar tarafından bedelsiz olarak kullanılması ya da geręek işlemlerin bu şekilde gizlenmesini sağlamak şeklindedir.

4.15.1.2 Gider ve Maliyetleri Olduğundan Yüksek Göstermeye Yönelik Fiiller

Muhasebede işletme yöneticilerinin kullandığı hata ve hile yöntemlerinden biri, maliyet ve harcamaların daha yüksek olduğu eylemler almaktır. Buradaki amaç, yüksek işletme giderleri ve maliyetleri göstererek vergi avantajlarından yararlanmaktır. Gider

¹⁹⁴ Çelik, s.26

ve maliyetleri olduğundan yüksek göstermeye yönelik fiiller ise, şu şekilde sıralanabilir:¹⁹⁵

- Defterlerin gider kısmı toplamını olduğundan fazla hesaplamak,
- Düzenlenen belgeleri muhasebe defterlerine fazla tutarlarla kaydetmek,
- Gelecek döneme ilişkin bir gideri cari döneme kaydırmak,
- Gerçek bir mal akımını yansıtmayan sahte gider ya da maliyet belgeleri (naylon fatura) temin ederek, bunları kullanmak,
- Gerçek bir alış belgesi üzerinde tahrifat yaparak, tutarını olduğundan fazla göstermek,
- Ticari bir ilişki ya da ortaklık ilişkisi içinde bulunduğu kişilere ait gider unsurlarını kendisine mal etmek,
- İşle ilgisi olmayan şahsi giderler ile yasaların kabul etmediği gider unsurlarını indirim konusu yapmak,
- Döviz üzerinden bir borçtan dolayı kur farklarını fazla hesaplamak,
- Yasal şartları oluşmadığı halde bazı alacakları süpheli ya da değersiz alacak gibi dikkate almak,
- Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin bedelini doğrudan gider yazmak ya da bunlara ilişkin amortismanları fazla hesaplamak,
- Alacak senetlerinin reeskont işlemleri sırasında yanlış hesaplama suretiyle fazladan gider indirimine sebebiyet vermek,
- Yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde amortisman ve genel gider dağıtımının yanlış yapılması suretiyle cari yıla fazladan gider yazılması,
- Üretilen ya da satın alınan değerlerin maliyet bedelinin yanlış hesaplanması suretiyle dönem giderlerinin yüksek belirlenmesi şeklindedir.

4.15.1.3 İşletme Yöneticileri Tarafından Başvurulan Diğer Bazı Hata ve Hile Yöntemleri

Bunlar, şirket yöneticileri tarafından kullanılan hatalar ve hile yöntemlerini içerir, ancak bunlarla sınırlı değildir. Yukarıda listelenen hata ve hile yöntemlerine ek olarak, aşağıdaki yöntemler de işletmeler tarafından sıklıkla kullanılır.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Çelik, s.30

- Belgelere dayanmayan muhasebe kayıtları (hayali kayıt),
- Belgedeki miktar önüne ya da sonuna rakam eklemek yoluyla yapılan kayıtlar (tahrifatlı kayıt),
- Sahte belgeye dayalı kayıtlar: Paravan şirketlerden alınan, gerçek mal ve hizmet alış verişine dayanmayan faturalara dayalı kayıtlar,
- Ortaklara ya da yakınlarla hayali avans kaydı yapılması,
- Kapalı faturanın (bedeli peşin alınmış) açık fatura gibi kayıtlara yansıtılması ya da vadeli mal alımı olduğu halde peşin ödenmiş gibi kasadan çıkış yapılması,
- İşletmenin faaliyet konusu ile ilgili olmayan bazı harcamaların işletme kayıtlarına yansıtılmış olması,
- Gerçekte daha az miktarda mal ve hizmet satın alındığı halde, alıncadan daha fazla miktarda mal ve hizmet alındığını gösteren fatura vb. belge alınmış olması,
- Bilinçli yapılan matematiksel hatalar,
- Yargı kararıyla alınan gelirlerin kaydedilmemesi,
- Muhatap tarafından düzenlenmesi mümkün olan gider pusulasının her konuda sıkça düzenlenmesi,
- Bilinçli yapılan mükerrer kayıtlar ya da, bazı tahsilat kayıtlarının atlanması,
- Ortaklar cari hesabının sık kullanılması, üretilen mal miktarının gizlenmesi,
- Depo ve stok mevcudunun olduğundan az ya da çok gösterilmesi,
- Sigorta şirketlerinden, bağlı olunan şirket adına ödenen ve borçtan mahsup edilen gider vergisinin hiç ödenmediği halde ödenmiş gibi gösterilmesi ya da daha az ödendiği halde tamamının mahsup edilmesi, veya yangın sigorta vergisinin beyan edilmemesi,
- İşletme çalışanlarının kayıt dışı kalması ve sigorta yaptırılmaması,
- Banka ve havale giriş-çıkışlarında bilinçli olarak yapılan kayıt atlamaları,
- Gerçekte olmayan isimlere hesap açılması,
- Mal ve hizmetlerin alış veya satış tarihi ile fatura tarihinin aynı olmaması,
- Kayıt dışı mal ve hizmet satışları,
- Fire oranlarının gerçek değerinde gösterilmemesi,
- Amortisman ayırırken, ayrılması gereken tutardan daha fazla ayırma,

¹⁹⁶ Bayraktar, s.23-25

- Duran varlığın daha yüksek bir fiyattan satılmasına rağmen, düşük bedelle satılmış gibi gösterilmesi,
- Temsil ve ilzam giderlerinin olduğundan daha fazla gösterilmesi,
- Mal ve hizmetin, işletme ile ilgili olmayan birisi adına alınmasına rağmen, belgenin işletme adına alınması,
- Hisse senedi ve tahvilden sağlanan gelirlerin kayıtdışı bırakılması,
- Yabancı para kur farklarının gizlenmesi,
- Hayali bir firma kurarak, sahte belge akışının sağlanması,
- Vergi mükellefi olmayan kooperatif, vakıf ve dernek gibi kuruluşlarda, tutanaklarla harcama yapılmış gibi gösterilmesi,
- Götürü işi altında, adresi belli olmayan şahıslara gider pusulası düzenlettirilmesi,
- Daha önce ticari faaliyetine son vermiş vergi mükelleflerinin kullanılmayan ve iptal edilmeyen faturalarının kullanılması,
- Kimliğini kaybeden ya da ölmüş şahıslar adına vergi numarası alarak, onlar adına fatura düzenlenmesi,
- Kayıtlarla mali tabloların birbiri ile uyumlu olmamasına rağmen uyumlu gibi gösterilmesi,
- Henüz ödenmemiş borçların ödenmiş gibi gösterilmesi ya da tahsil edilen alacakların henüz tahsil edilmemiş gibi gösterilmesi,
- Gerçekte daha az tutarda mal satışı yapıldığı halde, yüksek bedelli fatura düzenlenmesi, ya da daha fazla tutarda mal satıldığı halde, daha az bedelli fatura düzenlenmesi (muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge) şeklindedir.

4.15.2 İşletme Yöneticileri Tarafından Yapılan Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Nedenleri

Muhasebe yöneticileri tarafından muhasebe ile ilgili çeşitli hatalar ve püf noktaları yapılır. Neden bu hatalar yapılır? Yönetici hileli nedenlerle başvurabilir mi? Yoksa yükümlülükleri yok mu? Bunun nedenleri aşağıda tartışılacak ve sebepler belirlenmeye çalışılacaktır. Şirket yöneticileri tarafından yapılan yanlışlar ve yanlış beyanlar, özellikleri ve yapılış şekilleri açısından diğerlerinden farklıdır. Bu tür hatalar ve yanlışlar, üst düzey yöneticiler tarafından işletmecinin kayıtları ve mali tabloları üzerinde yapılan hatalı ve hileli düzenlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Tipik bir

örnek olarak, muhasebe kayıtlarının kayıtları, üst düzey yöneticileri ortakları çalıştırmak için iyi durumda gösterecek şekilde gösterilebilir.¹⁹⁷

İşletme yöneticileri tarafından yapılan ve sadece kendilerine veya işletme sahiplerine avantajlar sağlayabilen ve diğer tüm üçüncü taraflara önemli zararlar verebilecek düzenlemeler iki ana grupta incelenmektedir:¹⁹⁸

- İşletmeyi olduğundan iyi gösterebilecek düzenlemeler,
- İşletmeyi olduğundan kötü gösterebilecek düzenlemeler şeklindedir.

Şirket yöneticileri tarafından yapılan muhasebe hileleri genel olarak bu iki amaç etrafında toplanır. Şirket yöneticileri, yaptıkları kötü ya da hileli uygulamaları gösterirler ya da işin durumuna göre daha kötü gösterirler. İşletme yöneticilerinin yaptığı hata ve hilelerde vergi kaçakçılığı ön plana çıkıyor. İşletmeler, masraflarını farklı yöntemlerle ya da daha az gelir göstererek daha az vergi öderler. Bu, devletin en önemli gelir kaynağını olumsuz etkiler.¹⁹⁹

İşletmelere daha az kar göstererek daha az vergi ödemeyi amaçlayan düzenlemeler, işletmeler büyüdükçe etkisini yitirmektedir. Bu tür düzenlemeler orta ölçekli ve küçük işletmelerde daha etkilidir. İşletmeler büyüdükçe, üçüncü tarafları iş hakkında yanıltmaya ve onlardan faydalanmayı daha iyi başarabiliyorlar. Yani, işletmecinin bu durumu daha kötü hale getirmeyi amaçlayan küçük ve orta ölçekli işletmelerde; işletmenin durumunu olduğundan iyi gösterme amacı ise büyük ölçekli ve özellikle de halka açık işletmelerde kendini göstermektedir. Yöneticiler, değer maksimizasyonu hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için işletme sahipleri tarafından görevlendirilir. Ancak, kişisel hedefleri de bu ilişkiyi yansıtmaktadır. Yöneticiler, bu özel pozisyonu yanlış yönlendirmiş ve karlarından yüksek olan yöneticilerin yüksek kârlı dönemlerde stoklarını ve fiyatlarını ellerinden yüksek fiyatlarla çıkardıkları tespit edilmiştir. Bu tür hata ve hilelerin özellikle kredi sözleşmelerinin gerekliliklerini karşılamak veya finansman maliyetlerini azaltmak için yapıldığına dair hiçbir kanıt bulunamamıştır.²⁰⁰

¹⁹⁷ Bayraktar, s.14-15

¹⁹⁸ Bozkurt, 2009, s.15-22)

¹⁹⁹ Nazlı, s.35

²⁰⁰ Canol Kandemir, “Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçilerin Sorumluluğu”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2010, s.44

Tüm bu açıklamalardan sonra, iş yöneticileri tarafından yapılan hata ve hilelerin sebepleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.²⁰¹

- Zimmetlerin gizlenmesi,
- Ortakların birbirini yanıltma isteği,
- Daha az kar dağıtma isteği,
- Yolsuzlukların gizlenmesi,
- Hak edilmeyen teşviklerden yararlanma isteği,
- Vergi kaçırma düşüncesidir.

Şirket yöneticilerini sahte ve hileli düzenlemelere iten farklı bir sıralama şu şekildedir.²⁰²

- Yaptıkları hatalı ve hileli düzenlemelerden dolayı kendilerine çıkar sağlamaları. Örneğin; işletmenin gelirlerinin iyi bir noktaya gelmesi sonucu ikramiye elde etmeleridir.
- Yöneticiler, çeşitli muhasebe hataları ve püf noktaları ile buldukları yere göre kayıtlarda kolaylıkla düzenleme yapabilirler. Örneğin; Envanter değerlendirme yöntemleri ve amortisman uygulamaları çeşitli hatalı ve hileli düzenlemelerin yapılmasını çok kolaylaştırmaktadır.
- Yaptıkları şey, muhtemelen yakalanmayacaklarını düşündükleri hatalı ve hileli düzenlemelerdir. Kötü iç kontrol yapıları ve denetimleri, bu türden bir düşünceye yol açmaktadır.
- Aşırı rekabete dayanan baskılarla karşı karşıya kalmalarıdır.

4.15.3 Yöneticiler Tarafından Yapılan Hata ve Hileleri Ortaya Çıkaran İpuçları

İşletmede, yöneticiler tarafından yapılan hatalar ve hilelerde bazı ipuçları yakalanabilir. Bu ipuçları genellikle bazı anormal koşulların ortaya çıkmasından kaynaklanır. Burada, anormalliklerin ele alınmasında kullanılacak bazı ipuçları ve göstergeler bulunmaktadır.

İşletmelerde, özellikle üst düzey yöneticiler tarafından yapılan muhasebe hata ve hileleri ortaya çıkarmak için çeşitli anormal durumlardan veya çeşitli hile ipuçlarından

²⁰¹ Bekçioğlu vd., s.9

²⁰² Okay, s.74-75

yararlanılmaktadır Buradaki amaç, yanlış giden ya da koku almaya yardımcı olacak durum hakkında ortaya çıkacak ipuçlarından yararlanmaktır. Genel olarak, yöneticiler tarafından yapılan hata ve hileli ipuçları aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.²⁰³

- Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili anormallikler,
- Yöneticilerin özellikleri ile ilgili anormallikler,
- Örgütsel yapı anormallikleri,
- Üçüncü kişilerle olan ilişkilerdeki düzensizlikler,
- İşletme yöneticilerini yakından ilgilendiren çalışanlar tarafından yapılan anormallikler şeklindedir.

4.15.3.1 Faaliyetlerin Yürütülmesi İle İlgili Anormallikler

Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili anormallikler, işletmenin finansal tablolarının ve diğer raporların incelenmesinden kaynaklanan anormallikleri içerir. Bu tespitlerin başlıcaları aşağıda sayılmıştır:²⁰⁴

- Finansal tablo rakamlarındaki açıklanamayan değişiklikler,
- Kriz ortamında faaliyetleri sürdürme,
- Hesap döneminin kapanışına yakın olağan olmayan veya büyük ölçekli ve karlı işlemlerin varlığı,
- Kazançların kalite düzeyinde kötüye gidiş,
- Kötü bir biçimde tanımlanmış işletme stratejileri,
- Stratejilerin sağlıklı bir iletişim ortamında işletme kadrosuna aktarılmaması,
- Sektör ortalamalarına göre çok üst düzeyde güzel görüntü verme, satışlarda ve karlarda meydana gelen çok hızlı artışlar,
- Sektörde çok kötü bir isim sahibi olma,
- Yetersiz öz kaynak yapısı,
- Sürekli olarak yüksek düzeylerde nakil sıkıntısı içinde bulunma,
- Yüksek borç ve faiz kısıkaç,
- Alacakların tahsilinde sıkıntılar veya diğer nakit akış sorunları,

²⁰³ Selim Yüksel Pazarçeviren, "Adli Muhasebecilik Mesleği", Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı:2, Zonguldak, 2005, s.7

²⁰⁴ Hasan Abdioğlu, "Mortgage Sözleşmelerinde Üçüncü Tarafarca Yapılan Hileler ve Bu Hileleri Ortaya Çıkarmaya Yönelik Kırmızı Bayraklar", Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD), Sayı:35, Temmuz 2007, s.169

- Gelirlerden daha hızlı artan giderler,
- Bir veya iki ürüne bağımlılık,
- İşletme hakkında açılmış önemli davalar veya incelemeler şeklindedir.

İşletme yöneticisi, yukarıda listelenen faaliyetlerin yürütülmesiyle ilgili anormalliklerin bir veya daha fazlasının faaliyette olmadığını gördüğü anormalinin nedenini araştırmalıdır. Bu tür anormalliklerin görüldüğü işletmelerde muhasebe hata ve hile yapılma riski yüksektir. Bu nedenle gerekli önlemler alınmalıdır.

4.15.3.2 Yöneticilerin Özellikleri İle İlgili Anormallikler

Yöneticilerin özelliklerine bağlı anormallikler arasında, üst düzey hata ve sahtecilik riskleri de dahil olmak üzere, işletme yöneticilerinin davranışlarını gösteren ifadeler yer almaktadır. Yöneticilerin özelliklerine bağlı anormallikler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:²⁰⁵

- Yüksek tutarlarda kişisel borçlu ve finansal zorluklar içindeki yöneticiler,
- Yöneticilerin ahlaki ve finansal sorunları,
- Geçmiş karanlık veya sabıkalı yöneticiler,
- Dürüst olmayan ve ahlaki nitelikleri taşımayan yönetici,
- Çok üst düzeyde güven sağlamış yöneticilerin varlığı,
- Düşük kaliteli yönetim kadrosu,
- Sık sık işletmenin banka hesaplarının değiştirilmesi,
- Denetçilere gereksiz yere zaman baskısı yapan yöneticiler,
- Finansal başarıları, işletmenin başarısına bağlı yöneticiler,
- Ayrıntılara gereken dikkati göstermeyen yöneticilerin varlığı,
- Çalışanların düşüncelerine ve yorumlarına gereken değeri vermeyen bir yönetim biçimi,
- İzin kullanımına dikkat etmeyen yöneticiler,
- İşletmenin hisse başına kazanç düzeyini etkileyebilecek muhasebe seçenekleri konusunda yöneticinin artan ilgisi şeklindedir.

²⁰⁵ Abdioğlu, s.171

Yukarıda bahsedilen anormallikler, işletme yöneticilerinin muhasebe konusunda hata ve hile yapılmasına yol açıp açmadıkları incelenerek bulunabilir. Böyle bir anormalliğe tanık olunursa, üst düzey (işletme sahibi, devlet vb.) Bunu durdurmak için bilgilendirilmelidir.

4.15.3.3 Örgüt Yapısı ile İlgili Anormallikler

İşletme örgüt yapısında karşılaşılan bazı anormallikler, bu ortamda işletme yöneticileri tarafından yapılan muhasebe hata ve hilelerin olasılığını ortaya çıkarmaktadır. Organizasyon yapısına ilişkin anormallikler aşağıdaki gibi sıralanmıştır.²⁰⁶

- Aşırı derecede karmaşık işletme yapıları,
- Yönetim kurulu ve denetim komitesi üyelerinin sağlıklı bir biçimde organize edilmemiş olması (örneğin denetim komitesi üyelerinin bağımsız, ve objektif esaslara göre çalışamayacak kişilerden oluşturulmuş olması gibi),
- İşletmede etik kuralların ve örgüt kültürünün zayıf bir görüntü vermesi,
- İşletmede personele gerekli eğitimin eksik verilmesi,
- Zorbalığa veya diktatörlüğe dayanan yönetim biçimleri,
- Denetlenmeyen veya başka denetim şirketleri tarafından denetlenen bağlı işletmeler ile yapılan anlamlı işlemler,
- Yönetimin veya denetimin etkinliğini azaltan örgüt yapıları (örneğin merkeze uzak ortamlarda bulunan ofisler, depolar veya fabrikalar. Bu tür yapılarda çok sayıda hata ve hile eylemi görüldüğünden dolayı aşağıda ayrıntıya girilmiştir),
- Özellikle yılsonlarına yakın zamanlarda yapılan anlamlı, olağan olmayan ve üst düzeyde karmaşık işlemler,
- Ortaklık ilişkisi olan diğer şirketler ile anlamlı ve olağan olmayan işlemler,
- İşletmede kurumsal yapının (iç denetim, iç kontrol, kurumsal kültür) olmaması,
- Riskli sektörlerde faaliyet göstermek,
- Kullanılmayan veya teknolojisi eskimiş varlıkların çokluğu,
- Tepe yönetimlerinde meydana gelen sık değişimler,
- İşletmeyle ilgili taraflarla anlamlı ilişkiler şeklindedir.

²⁰⁶ Bozkurt, 2009, s.134-135

Bugünün işletmelerinin çoğu ulusal ve uluslararası olarak genişliyor. Bu genişleme ile organizasyonda merkezden bağımsız olarak yapılan işler artmaktadır. Sonuç olarak, hatalar ve hileler olaylar ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, özellikle uluslararası örgütlü işletmelerin hata ve hile riskleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:²⁰⁷

- Uzak ortamlarda bulunan işletme varlıklarını kişisel kullanımlardan korumaya yönelik yetersiz prosedürler,
- Görevlerin ayrılığı ilkesini oluşturmada yaşanan başarısızlıklar,
- Bağımsız kontrollerin yeterince yapılamaması,
- Yetkilendirmelerde ve onaylama süreçlerinde yetersizlikler,
- Bu tür uzak yerlerin faaliyetlerinde oluşan olağan olmayan ve beklenmeyen sapmaların sürekli olarak gözlenmesinde zorluklar,
- Bu tür yerlerde işlemlerin tanı olarak ve zamanında kayda alınmaması,
- Sonuçları etkileyen son dakika düzeltmeleri,
- Anlamli düzeylerde varlık kayıpları,
- Olağan denetimlerin yapılmasında düzensizlikler şeklindedir.

4.15.3.4 Üçüncü Kişiler İle Olan İlişkilerde Anormallikler

Günümüzde, iş hayatındaki karmaşıklığın artmasıyla, iş yöneticileri ve üçüncü taraflar arasındaki haksız ticari ilişkilerin izlenmesi, kontrolü veya önlenmesi giderek zorlaşmaktadır.

İşletme yöneticileri, işlettikleri işletmede üçüncü bir tarafla çok rahat bir ilişki kurarak hatalara ve hilelere kolayca yol açabilirler. Bu tür yöneticilerin üçüncü taraflarla haksız ilişkilere verebileceği muhasebesinde bazı hatalar ve hile anomalikleri aşağıda sıralanmıştır:²⁰⁸

- İşletmenin denetçilerinde meydana gelen sık değişimler,
- İşletmenin önceki ve son denetçileri arasında muhasebe, denetim ve raporlama konularında sıkça tartışmalar çıkıyor olması,
- Yönetimin bağımsız denetçilere despot bir davranış biçimi göstermesi,
- İşletmenin çeşitli kesimlerle sürekli sorun yaşaması (denetçiler, kamu kurumları,

²⁰⁷ Bozkurt, 2009, s.135

²⁰⁸ Abdioğlu, s.173

kamu),

- Yöneticilerin kamu otoritelerine karşı umursamaz tavırlar takınması,
- İşletmenin geçmişinde sermaye piyasası kuruluşları ile ilgili olarak çeşitli sorunlar yaşanmış olması,
- İşletmenin maliye idaresi ile çeşitli sorunlar yaşıyor olması,
- Denetçilere gerekli bilgileri vermede gönülsüzlük,
- Denetimlerin tamamlanması konusunda denetçilerin önüne gerçekçi olmayan zaman kısıtlamaları çıkartma,
- İç denetim bölümünün faaliyetlerinin kısıtlanması (örneğin, iç denetim bölüm yöneticisinin, yönetim kuruluna veya denetimi komitesine doğrudan ulaşamaması),
- Bağımsız ve iç denetçiler tarafından önerilen sistem ve prosedür değişiklikleri konusunda direnç gösterme,
- Özellikle, işletmenin finansal yapısını sekteye uğratacak ciddi hukuki davaların sürmesi,
- İşletmenin hukuk müşavirlerinde bir nedene dayanmayan sık değişiklikler meydana gelmesi,
- Çok sayıda farklı banka ile çalışma,
- İşletmenin çalıştığı finans kuruluşları ile tepe yöneticileri arasındaki anlamlı ilişkiler,
- İlişkili taraflarla yapılan işlemlerde yoğunluk,
- Yönetimin çelişkili ve yeterli olmayan kanıtlar sağlaması,
- İşletme ortaklarına gerçekçi olmayan bilgilerin verilmesi,
- Yatırımcılarla olağan olmayan davaların bulunması,
- Yatırımcı kuruluşlar, yalının analistleri ve diğerleri ile sorunlar yaşanması veya dikkati çeken ilişkilerin bulunması,
- İlgililere mantıklı olmayan bir gecikme sonrası isteksizce bilgi verilmesi,
- Satış ve birleşme baskıları veya yönetimi ele geçirme kavgaları,
- Politik, sosyal ve çevre etkileri ile yaşanan sorunlar şeklindedir.

4.15.3.5 İşletme Yöneticilerini Yakından İlgilendiren Çalışanlar Tarafından Yapılan Anormallikler

İş hacminin artırılması, iş güvenliğinin azalması ve işsizlik oranlarının artması, çalışanlar üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Buda çalışanların hata yapmasına ve hile yapmasına neden olur. İşletme yöneticileri, muhasebe hata ve hilelerin keşfinde çalışanlar tarafından yapılan hata ve hile anormalliklerinden yararlanabilir. Bu anormallikler aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmaktadır.²⁰⁹

Muhasebe İle İlgili Anormallikler: yetkisiz ve onaylanmamış işlemler ve sonuçlar, sonuçları etkileyen kayıtlara alınmayan işlemler,, eksik belgeler, belgeler üzerinde oynama, orijinal belgeler yerine fotokopiler biçimindeki belgelerin varlığı, doğrulama kayıtları arasındaki tutarsızlıklar, tanınmayan finansal tablolar, değişiklikler olarak açıklanabilmektedir.

İç Kontrol Zayıflığı: Varlıkların fiziksel korunmasında zayıflıklar, yetersiz yetkilendirme ve belgelendirme sistemi mevcut kontrollere gerekli kontrollerin verilmemesi olarak açıklanabilir.

Analitik Anormallikler: Açıklanamayan stok sıkıntısı ve düzeltmeler, atık ve hurda artışları, aşırı satın almalar, anlamsız harcamalar veya ödemeler olarak açıklanabilmektedir.

Aşırı Yaşam Biçimi: Malların pahalı kullanımı, pahalı seyahat, pahalı araç kullanımı ve ev ikameti, üst düzey sosyal kulüplere üyelik olarak açıklanabilmektedir.

Olağan Olmayan Davranışlar: Olağandışı duygular ve şüpheler, rahat bir görünüm, aşırı sinirlilik, sürekli düşünceli olma veya aşırı sıkışık davranışlar sergilememe ile açıklanabilir.

Şirket yöneticileri, çalışanlarda yukarıda belirtilen anormallikleri fark ettikleri anda, hataların ve hilelerin ortaya çıkmasına karşı gerekli önlemleri almaları gerekir. Bu ölçütlerin ayrıntılarını aşağıdaki sayfalarda detaylı olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

²⁰⁹ Pazarçeviren, s.7

4.15.4 Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluk Düzeylerine Olumlu Etki Eden Başarı ve Güç Unsurları

Yüksek sorumluluk düzeyine sahip yöneticilerin daha başarılı ve daha güçlü olmasına ve hataların ve hilelerin önlenmesinde olumlu etkileri olacak bazı faktörler vardır. Bununla birlikte, bu unsurlar her yönetici için aynı düzeyde bir etkiye sahip değildir. Örneğin, bu unsurlar yöneticilerin kişiliğine, aldıkları eğitime, yetkili kişinin ellerinde kullanımına bağlı olarak farklı olabilir. Bu bağlamda, bir yönetici başka bir yönetici için başarısızlık nedeni olarak görülebilir. Ancak bu unsurlar aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:²¹⁰

- Ceza yetkisine sahip olma; yöneticilerin başarılı olması için önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ceza yargısına sahip olmanın yönetimde başarılı olmanın en önemli unsurunu görenler genellikle otoriter olma bağlamında yaklaştıkları iddia edilebilir. Bu yetkiye sahip yöneticilerin, hata ve hile üzerinde caydırıcı etkisi vardır. Ancak, bazı yöneticiler bu otoriteyi ellerinde kötüye kullanabilir ve hata yapmak ve hile yapmak için diğer tarafa baskı uygulayabilirler.
- Resmi unvanlara sahip olma; Yöneticilerin önemli bir kısmı resmi haklara sahip olmak arasında doğru orantılı bir ilişki kurmaktadır. Resmi başlıklara sahip yöneticiler oldukça kendinden emindirler. Bu, motivasyonların arttırmak için detaylı olarak izlenebilmesini sağlar ve muhasebede hata ve hilelerin azaltılmasında olumlu etkileri görülür.
- Yöneticilerin siyasal iktidarla bir bağının olması; Bu unsuru önemli görenlerin başarılı olabilmek için önemli izleyicilerin politik olarak güçlü olması gerektiği inancından kaynaklandığı söylenebilir. Politik olarak, güçlü yöneticiler bürokratik işlemleri daha hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleştirebilir ve bunların üzerindeki yükü azaltır. Doğru amaçlar ve etik değerler için kullanılıyorsa, politik gücün bağlanması muhasebe hata ve hilelerinin azaltılması üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Ancak, kötü niyetle ve yönetici sadece kendi çıkarlarını düşünürse, hileyi önlemek yerine, hileyi daha kolay hale getirecektir.

²¹⁰ Yakup Bulut ve İsmail Bakan, “Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma”, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Maraş, 2012, s.76-79

- Bir yöneticinin ekonomik yönden güçlü olması; Yönetici başarılı olmak istediğinde ekonomik yönde daha güçlü olması yatmaktadır. Ekonomik güce sahip yöneticiler, her işi daha rahat yaparlar, bu da muhasebe hatalarından ve hilelerden kaçınmanın bir avantajı olabilir.
- Yöneticinin karizmasının olması; güçlü ve başarılı olmanın önemli bir faktörüdür. Ancak, karizma tek başına başarılı olmak için yeterli değildir.
- İnsan psikolojisinden iyi anlaması; yöneticilerin çoğunluğu insan psikolojisini anladıklarına inanır ve onları başarılı kılan önemli unsurlardan biri olduğuna inanırlar.
- Ahlaki değerlere önem vermesi; Yöneticinin başarılı olması için etik değerlere dikkat etmesi önemlidir, ancak yeterli olmadığı söylenebilir.
- Yöneticilik alanında iyi bir eğitim alması; Eğitimin başarı için bir zorunluluk olduğunu öne süren doğru bir yaklaşımdır. Yönetici, aldığı eğitim olaylarına dikkat etmede ve bu bağlamda yapılan hata ve hileleri öğrenmede önemli bir rol oynar.
- Astlarını ve personelini ödüllendirebilecek yetkiye sahip olması; yöneticilerin “ödüllendirme” yetkisine sahip olması ve bunu başarılı çalışanlarına uygulaması, genel olarak örgütün başarısını katkıda bulunacağı ve yönetici-çalışan ilişkisini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.
- Güvenilir ve sevilir olma; bir yöneticinin güvenilir ve sevilir olması da kendi başarısında önemli bir unsur olabilir.
- Yöneticilerin uzmanlık gücüne (bilgi, beceri, deneyim) sahip olması; Yöneticilerin başarılı olmasında en önemli unsurlardan biridir. Bu sayede yönetici muhasebe hatalarını ve hilelerini tanıyabilir ve gerekli önlemleri alabilir.
- Sempatik ve hayranlık uyandıran bir kişiliğe sahip olmaları; Tabi ki çok önemli. Ancak, bir yöneticinin bu özelliğe sahip olması, onun başarılı bir yönetici olduğu anlamına gelmemelidir. Yöneticiler bu özelliği doğru ve yerinde kullanabilecekleri ölçüde başarıya ulaşabilirler.

4.15.5 Yöneticiler Tarafından Yapılan Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Kullanılabilecek Yöntemler

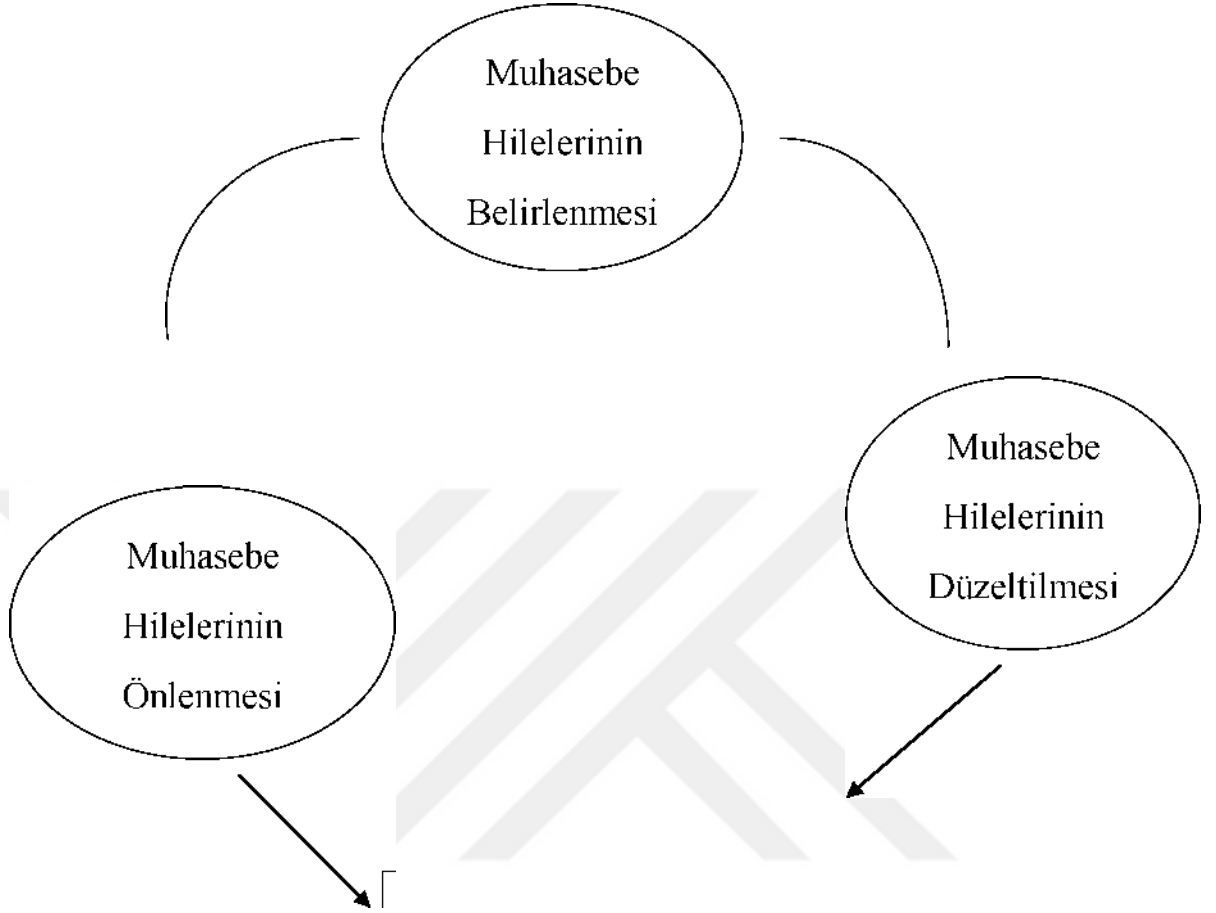
Önceki konularda belirtildiği gibi, muhasebe yöneticilerinin yaptığı hatalar ve hileler çok çeşitlidir. Çünkü her seferinde yeni hileler ortaya çıkıyor. Yöneticilerin atf yaptığı hatalar ve hileler diğer çalışanlarınkine benzerlik göstermektedir. İşletme yöneticisinin bu hataları ve hileleri önlemeye ve çeşitli yöntemler geliştirmeye ciddi çaba göstermesi büyük önem taşımaktadır. Genel olarak, muhasebe hatalarının ve hilelerin keşfi kavramı; ve yapılacak ya da yapılmakta olan hataları ve önyargıları tanımlamak için tasarlanan uygulamaları ve programları içermek şeklinde tanımlanmaktadır.²¹¹

Hata, basit veya olağan kontrollerde ortaya çıkarılabilir, bunlar istem dışı bir şekilde yapılır ve bunun, kabza gibi bir gizleme unsuru olmaması gerçeğinden kaynaklanır. Ancak, kırılmalılığı ortaya çıkarmak o kadar kolay değildir. Hileyi açığa çıkarmak ve önlemek için ciddi bir çalışma yürütmek gerekmektedir. Hileyi tespit etmek veya önlemek için yapılan iş, hataları önlemek için otomatik adımlar atılmasına imkan verecektir.²¹²

Aşağıdaki Şekil 1, yukarıda belirtilen muhasebe hilelerin ve otomatik muhasebe hatalarının tespiti ve önlenmesinde etkili olabilecek bir stratejiyi göstermektedir. Buna göre, en düşük hile ihtimaline sahip olan en etkili stratejilerin, hilelerin istenilen zamanlarda belirlenmesi, düzeltilmesi ve önlenmesi yöntemleri kullanılarak belirlenebileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

²¹¹ Sezen Çubukçu, “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli’nin İlk İki Basamak Yaklaşımı İle Kullanılması”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt: 11, Sayı:3, Eylül 2009, s.119.

²¹² Zafer Güvenç, “Termal Turizm İşletmelerinde Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Belge Sisteminin Önemi ve Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2009, s.33

Şekil 1. Hile Olasılığının En Düşük Olduğu En Etkin Strateji

Kaynak: ÇUBUKÇU, Sezen(2009), “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benfort Modelinin İlk İki Basamak Yaklaşımı İle Kullanılması”, *Muhasebe Bilimleri Dünyası Dergisi*, Cilt:11, Sayı:3 Eylül.

Diğer bir problem ise, yöneticilerin hilelerin ve hataların önlenmesi, geleneksel yöntemlerle hata ve hileleri bulmaya çalışmak ve önlem almaktır. Çünkü işletme yöneticileri hileyi ortaya çıkarmak için kullanılan yöntem ve önlemleri ve bunların nasıl devre dışı bırakabileceklerini çok iyi bildikleri için, yöneticilerin yaptığı hata ve hilelerin bulunmasında bütün denetim ve kontrol türleri olan ihbarlar, rastlantı, bağımsız denetim, iç kontrol, iç denetim, kolluk kuvvetleri alt sıralarda yer almaktadır.²¹³

İşletmede hataların ve hilelerin ortaya çıkması işletmede çeşitli zararlara neden olur ve oldukça pahalı bir tecrübedir. Dahası, hali hazırda gerçekleşen hatayı ve hileleri tespit etmek oldukça zordur. Ancak, gerçekleşmeden önce hataları ve hileleri önlemek

²¹³ Kandemir, s.54

daha kolay ve daha az maliyetlidir. Bu bağlamda özellikle işletme yöneticilerinin büyük sorumlulukları vardır. Öncelikle, işteki hataları ve hileleri önlemek için bir iş kültürü kurmak gerekir. İş kültürü, iş disiplininin yanı sıra yüksek ahlaki unsurları taşımalıdır. Yüksek ahlak unsuru işletme yöneticilerinden başlayıp geliştirilerek en alt kademedeki çalışanlara kadar ulaşması gerekmektedir. Çalışanlar, hem yüksek ahlaklı kişilerden seçilmeli, hem de yüksek ahlakın teşvik edildiği ve korunduğu bir ortamda istihdam edilmelidir. Çalışanlar tarafından sağlanan gelirden, adaleti öngören performans değerlendirmesine dayanan bir ücret yapısına sahip olmak gerekir. Yine, hataların ve hilelerin önlenmesi için caydırıcı ceza uygulamak önemli faktörlerden biridir. Hata ve hile yapmaya eğilimli olanların cezalandırılacakları açık ve net bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir.²¹⁴

Yukarıdaki açıklamaların tamamından sonra, şirket yöneticileri tarafından yapılan hata ve hileleri önlemek için kullanılacak yöntemler aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir:²¹⁵

- Muhasebede hata ve hilelere neden olan unsurların ortadan kaldırılması,
- İç kontrol sisteminin kurulması,
- Analitik inceleme yönteminin kullanılması,
- Veri madenciliğinin kullanımı,
- Benfort yasasından faydalanılması,
- Caydırıcı cezalar yönteminden faydalanılması,

Diğer yöntemlerin kullanılması, şeklindedir.

4.15.5.1 Muhasebede Hata ve Hilelere Neden Olan Unsurların Ortadan Kaldırılması

İşletme yöneticilerini muhasebe konusundaki hata ve hilelere iten bazı unsurlar vardır. Bu unsurlar daha önce üçleme başlığı altında açıklanmaya çalışılmıştır. Aşağıda, bu unsurların muhasebeleştirilmesinde hata ve hilelerin önlenmesi üç başlık altında açıklanmıştır.²¹⁶

²¹⁴ Sezai Dumanoglu, "Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:20, Sayı:1, İstanbul, 2005, s.355

²¹⁵ N. Nalan Altıntaş, "Denetimde Hata ve Hile", Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, S:151-161, İstanbul, 2010, s.152

²¹⁶ Güvenç, s.34

Baskı ve Motivasyonun Ortadan Kaldırılması: İşletme yöneticilerinin hata ve hileleri hesaba katmasını sağlayan pek çok baskı ve motivasyon unsuru vardır. Onları tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmamakla birlikte, alınacak çeşitli önlemlerle bir kısmının önüne geçilebilir. Baskı ve motivasyona yol açan unsurlar; maddiyata dayalı baskılar, kötü alışkanlıklardan doğan baskılar ve yapılan iş ile ilgili baskılar şeklinde gruplandırılmıştır. Aşağıda bu baskıların önlenmesinde uygulanabilecek önleyici uygulamalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Lüks yaşam tutkusu, açgözlülük gibi maddi temelli baskıların önlenmesinde uygulanabilecek bazı önleyici uygulamalar şöyle açıklanabilir:²¹⁷

- Çalışanlar, işe alındıklarında çeşitli araştırma, test ve sınavlara hak kazanırlar; ekonomik sıkıntı içinde olup olmadıkları, açgözlü ve iddialı olup olmadıkları, lüks yasama isteklerine sahip olup olmadıklarını öğrenerek iş talepleri geri çevrilebilir.
- Çalışanlar, işin ihmali olarak sayılabilecek bir davranış veya tutum içinde olup olmadıklarını belirlemek için gözlemlenmelidir. Bu tespitler yapıldıktan sonra, çalışanın işi sonlandırılabilir.

Alkol, uyuşturucu, kumar ve gece hayatı gibi kötü alışkanlıkların hataları ve hileleri aşağıdaki önlemlerle ortadan kaldırılabilir:²¹⁸

- Yukarıda belirtilen kötü alışkanlıklar iş görüşmesinde tespit edilirse, kişinin iş talepleri değerlendirilmez.
- Çalışanları gözlemlenmenin bir sonucu olarak bu tür bir alışkanlık ifadesi gözlemlenirse, alışkanlık çeşitli uyarılarla terk ettirilmeye çalışılır ve iyileştirme tespit edilemezse, işine son verilir.
- Çalışanların işlerinden memnun kalmamaları, adaletsizlik uğramaları veya uğradıklarını düşünmeleri, bekledikleri terfileri almamaları, düşük ücretle çalışmalarını ve üstlerinden gerekli takdiri görmemeleri gibi düşüncelerden kaynaklanan iş ile ilgili baskılara ise şu şekilde önlem alınabilmektedir:
- Bütün çalışanların yetki ve sorumluluklarının belirlendiği, uygun bütçelerin ve başarı ölçülerinin oluşturulduğu, çalışanlarla yöneticilerin iletişiminin iyi bir şekilde kurulduğu, adil ve eşitlikçi bir terfi ile işletmeyi mali açıdan zora

²¹⁷ Nazlı, s.65

²¹⁸ Nazlı, s.66

sokmayacak fakat çalışanların lehine sayılabilecek bir ücret sisteminin oluşturulduğu organizasyonlarda yöneticilerin etik değerler oluşturulması yönündeki çalışmaları yapılan hata ve hileye motivasyonu azaltıcı etki sağlayacaktır.

Fırsatların Ortadan Kaldırılması: Yöneticilerin merkezden fırsat unsurunu kaldırmak için atacakları eylem ve önlemler, hataların ve hilelerin oluşumunu çok hızlı bir şekilde azaltmaya yardımcı olabilir. Yöneticilerin çalışanlarını hata ve hileye teşvik eden fırsatları ortadan kaldırmak için yöneticilerin alabileceği bazı önlemler; Çalışanların izlenmesi ve değerlendirilmesi, bir hata veya hile ile karşılaşıldığında haberdar edilmek üzere bir hat oluşturulması, gerekli cezaların verilmesi ve ceza korkusu yaratılması için bir plan hazırlanması ve etkin bir şekilde çalışacak bir iç kontrol sisteminin kurulmasıdır.

Haklı Gösterme Unsurunun Ortadan Kaldırılması: Daha önce hile üçgeninde belirtildiği gibi, çalışan bir şekilde motive olur ve fırsatı belirledikten sonra kendini haklı çıkarmak için bir mazeret bulmaya çalışır. Bu ifadeler, iş yöneticileri tarafından yapılacak hatalar ve hilelerle ilgili eğitimlerle belirli bir dereceye kadar azaltılabilmektedir.

Bu eğitimlerde haklı ve yanlıcı davranışların olmayacağı, bu davranışların etik olmayacağı vurgulanacaktır. Bu eğitimler sonucunda, çalışanların davranışlarında istendik duygusunun üstesinden gelinebilirse, hata ve hile olasılığı belli bir dereceye kadar azaltılabilir.

Hataları ve hileleri önlemek için, motivasyon ve fırsat arasındaki ilişkiye dikkat etmek önemlidir. Motivasyon ve fırsat unsurları birbirleriyle etkileşir. Güçlü ve karşı konulamaz bir motivasyon, iş için hata ve hile fırsatları sunan unsurları arama isteğini güçlendirir. Bu nedenle de, hata ve hile sürecini hızlandırır. Öte yandan, işteki fırsat bolluğu, çalışanın iştahını artırır ve bu da hata ve hile isteğini artırır. Bu nedenle anahtar bir unsur olarak fırsat olasılığını en aza indirecek çalışmalara gereken önem verilmelidir.²¹⁹

²¹⁹ Bozkurt, 2009, s.125

4.15.5.2 İç Kontrol Sisteminin Kurulması

İç kontrol sistemi, bir işletmenin varlıklarını korumak, muhasebe ve diğer faaliyetlerle ilgili bilgi ve raporların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak, işletmenin faaliyetlerinin etkinliğini artırmak ve politika eylemlerinin uygunluğunu belirlemek için kullanılan tüm önlemleri ve yöntemleri içerir. Muhasebe planını ve raporlama sistemini, ve organizasyon planının yönetimi sırasında yetki ve sorumlulukları içeren bir sistem olarak tanımlanabilir.²²⁰

Gelişen ekonomik ilişkilerin etkisiyle işletmeler, fiziki olarak büyüdükçe ve faaliyetlerinde meydana gelen değer hareketlerinin sayısı ve karmaşıklığı arttıkça işletme yöneticilerinin işletme faaliyetlerini doğrudan doğruya kontrol etme olanağı imkansız hale gelmektedir. İşletme yöneticileri açısından bu olumsuz gelişme, ancak etkin bir şekilde çalışacak bir iç kontrol sistemi geliştirilerek önlenebilir. İç kontrol sistemi, bir işletmede uygulanan tüm yöntemleri ve politikaları, yeterli güvenceyi sağlamak ve işletme yöneticileri tarafından etkilenen bir süreç olarak kapsamaktadır.²²¹

İşletme yöneticileri tarafından tasarlanan ve makul güvence sağlamayı amaçlayan bir süreç olan iç kontrol sisteminin ana hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir;²²²

- İşletmenin aktifinde yer alan ve sahip olunan varlıkların korunması,
- İşletmeye ilişkin muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması,
- İşletme faaliyetlerinin verimliliğinin ve politikalarla uyumluluğunun sağlanması,
- Kaynakların ekonomik ve verimli kullanılmasının sağlanması,
- Yönetim tarafından belirlenmiş hedeflere ve amaçlara ulaşılmasının sağlanması,

İç kontrol sistemi; Tesis sorumluluğu yönetim kurulu ve yöneticilere ait olup, etkin operasyon sorumluluğu yöneticilere aittir. İşletme yöneticileri tarafından oluşturulan ve güvenilir finansal raporlama, operasyonel verimlilik ve etkililiğe uyum sağlamayı amaçlayan iç kontrol sistemini oluşturan beş unsur aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.²²³

²²⁰ Ali Alagöz, “ İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü”, 2008, s.100

²²¹ Dumanoglu, s.174-175

²²² Zeynep Hatunoğlu, Nurettin Koca ve Mustafa Kılıç, “İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:20, 2012, Hatay, s.174-175

²²³ Hasan Kaval, Muhasebe Denetimi, Gazi Kitabevi, Baskı2, Ankara, 2005, s.126-127

1. Kontrol Ortamı: Kontrol ortamı, belirli bir politika, prosedür ve yöntem grubunun etkinliğini belirleme, iyileştirme veya azaltmada etkili olan tüm faktörlerdir. Kontrol ortamı, işletmenin temel yönetim anlayışı, sorunların izlenmesi, sorunların çözülmesine yönelik yaklaşımlar ve işin denetimi olmadan etik değerlere sahip olarak üst yönetim tarafından ortaya konmaktadır. İşletme yöneticileri, iç kontrol amaçları için pozitif ve destekleyici bir ortam oluşturmali ve sürdürmelidir. Kontrol ortamını etkileyen bazı faktörler; yönetim felsefesi ve çalışma stili, organizasyon yapısı, örgütsel organizasyon içinde yetki ve sorumlulukların aktarılma şekli, etkin insan sermayesi politikaları ve uygulamaları ve denetim kuruluşlarıyla ilişkiler yönetim ve çalışanlar tarafından belirlenebilmektedir.
2. Risk Değerlemesi: Organizasyon hedeflerine ulaşma yolunda hata ve hile türlerinin tanımı ve analizi olarak açıklanabilir. Etkin bir risk değerlendirmesi, risklerin tanımlanmasını, kontrol edilmesini ve yönetilmesini sağlamalıdır. İşletme yöneticileri, riskleri tanımlamak ve yakın veya uzak zamanlarda işletmeyi etkileyebilecek önlemler almak zorundadır. Bu nedenle, iç kontrol sisteminde, işletmenin karşılaştığı riskleri, risklere karşı alınan önlemleri, uygulamaların kurumsallaşmasını ve sistemli işleyişi tanımlayan erken bir uyarı mekanizması kurması gerekmektedir.
3. Bilgi ve İletişim: Bir iç kontrol sistemi, yatay ve dikey düzeyde bilgi alma ve insanlar arasındaki iletişimi sağlaması gerekmektedir. Bu, yönetim bilişim sisteminin ve alt bilgi sistemlerinin belirli bir disiplinde ve uyumlu bir şekilde düzenlenmesiyle mümkün kılınmıştır.
4. Kontrol Faaliyetleri: Risk yönetimi faaliyetlerinin yürütülmesine, yöneticilerin emir ve talimatlarının yerine getirilmesine yardımcı olmak ve iç kontrol sisteminin yapılandırılmasını amaçlayan işletme yöneticileri tarafından kullanılacak politika ve prosedürlerden oluşan bir faaliyettir. Yöneticilerin hedeflerine ulaşmak için aldıkları önlemlerin bütünüdür. Kontrol faaliyetlerinin kurumun her seviyesinde ve işlevlerinde oluşturulması gerekmektedir.
5. Gözetim: İç kontrollerin önceden belirlenen politika ve prosedürlere uygun olarak sürdürülüp sürdürülmediğini ve işletmenin yeni risklere girip girmediğini belirlemektedir. Zaman temelli iç kontrolün kalitesini, kontrollerin tasarımını ve

alınacak önlemleri değerlendirme sürecidir. Bu hedeflere ulaşmak için, iç kontrol sistemini sürekli olarak gözlemlemek ve sapmaları tespit etmek gereklidir.

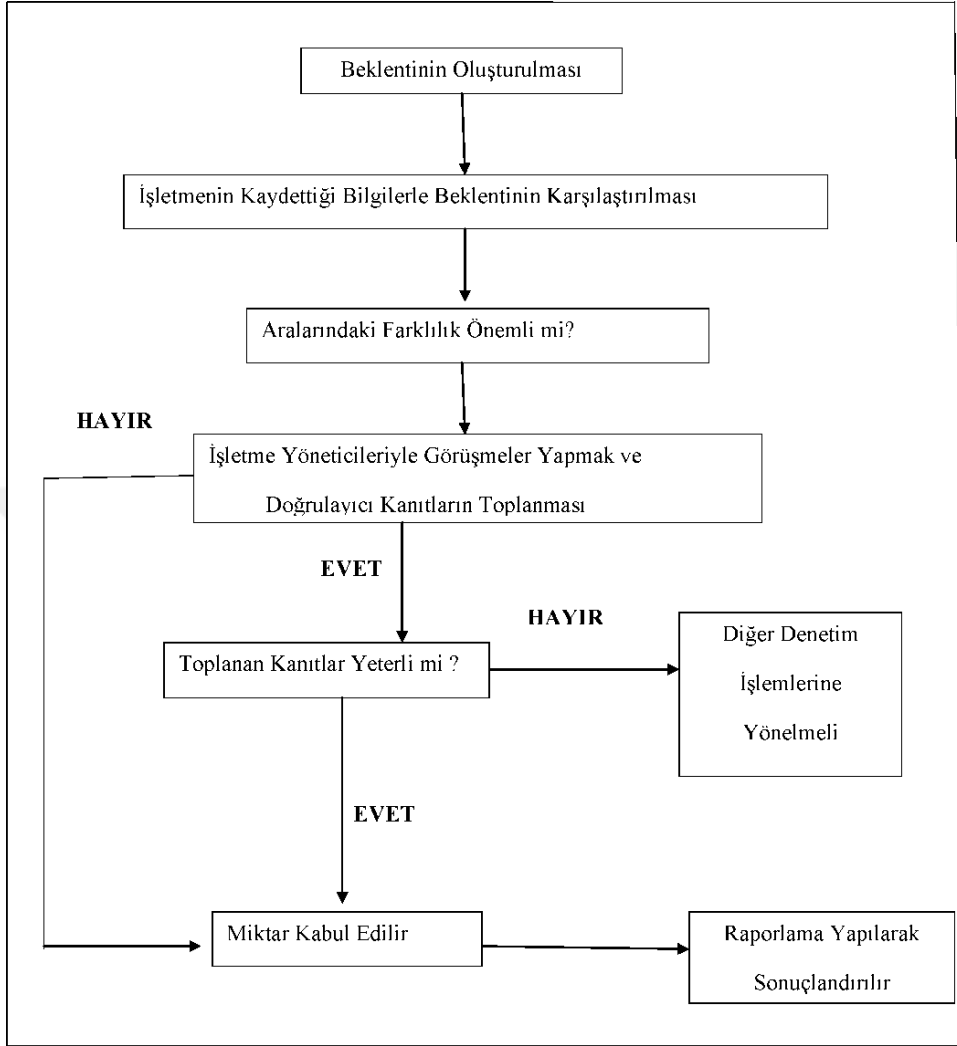
4.15.5.3 Analitik İnceleme Yönteminin Kullanılması

Analitik inceleme yönteminin temel amacı, yönetim tarafından elde edilen verilerin yönetim tarafından sağlanan verilerle ve kurum dışından elde edilen verilerle ve çeşitli şekillerde karşılaştırılarak muhasebe ve hataların önlenmesinde yardımcı olmaya çalışmaktır.²²⁴

Analitik anket yönteminin ilk adımı olan beklentiyi belirleme sürecinde, işletme yöneticisi işletme ve iş dışında hazırlanan gerekli raporları almıştır. Analitik anket yönteminden elde edilen bilgilerin işletme yöneticileri tarafından sağlanan bilgilerle karşılaştırılması ikinci aşamadır. Yöneticiler, anlamlı olup olmadıklarını karşılaştırmak için analitik inceleme yöntemlerini kullanırlar ve eğer aralarında anlamlı bir fark varsa, karşılaştırır ve arada ciddi farklılık var ise inceleme gereği duyar. Bu gözden geçirme yöntemiyle yöneticiler, ihtiyaç duymayan alanlarda bir inceleme yapmak zorunda değildirlir. Analitik inceleme yöntemi aşağıdaki Şekil 2’de gösterilmektedir.

²²⁴ Özgür Çatıkkaş, “İşletmelerde Mali Tablo Hileleri”, Denetim Dergisi, Kamu İç Denetçileri Derneği, Sayı:8, 2011, s.32

Şekil 2. Analitik İnceleme Yöntemi

KAYNAK: Fatma ÇITAK, (2013), “ Hileli Finansal Raporlamada İç Deneticilerin Sorumluluğunun Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

4.15.5.4 Veri Madenciliğinin Kullanımı

Veri madenciliği, veri ambarlarında tutulan çok çeşitli verilere dayanarak daha önce keşfedilmemiş bilgileri ortaya çıkarmak, kararlar almak ve eylem planlarını uygulamak için veri kullanma sürecidir. Bu noktada, karar sürecine kendi başına bir çözüm değil, çözüme ulaşmak için karar verme sürecini desteklemek için bir araç olarak

tanımlanabilir, ancak sorunu çözmek için gerekli bilgiyi sağlamanın bir yolu olarak ta tanımlanabilmektedir.²²⁵

Veri madenciliği kullanılarak yapılan muhasebe muhasebecilerinin% 100'ü tarandıktan ve denetlendikten sonra diğer yöntemlere kıyasla daha az hata vardır. Bu nedenle, işletme yöneticileri, muhasebe hataları ve hilelerin önlenmesinde çok yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.²²⁶

Veri madenciliği yazılım ürünlerinde ve uygulamalarında veri madenciliği esas olarak istatistiklerin kullanıldığı bir tekniktir. Bu nedenle, işletmelerin özellikle işletme yöneticilerinin hata ve hilelerin önlenmesi için önemli bir kullanım alanı bulmaları çok doğaldır. Veri madenciliğinin amacı, anlamlı bilgi elde etmek ve bilgiyi dönüştürerek kararlar almaktır. Ana ilgi alanı, mevcut veya potansiyel müşteriler olabilir. Müşterilerin profillerini tahmin etme, satın alma eğilimleri veya bir ürünün veya hizmetin kabul veya reddedilmesi, veri madenciliğinin amaçları arasındadır. Bu tahminlerin ise ana hedef olan strateji belirlemek için çeşitli kararlar vermek için kullanılır.²²⁷

Muhasebe hatalarının ve hilelerin tespitinde de kullanılan veri madenciliği metodu, sadece yönetimde değil, çeşitli iş fonksiyonları açısından da avantajlar sağlamaktadır. Örneğin, pazarlama ve risk yönetimi muhasebede kullanılabilir. Veri madenciliği faaliyetleri çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Veri madenciliği faaliyetleri genellikle aşağıda açıklanmaya çalışılmaktadır.²²⁸

- Kümeleme/Bölümlenme: Bu yöntemde, kümelenmiş veya bölümlere ayrılmış veriler kendi aralarında, benzer nitelikte gruplanır. Böylece benzer olmayan veriler gruptan çıkarılır ve bu veriler şüpheli olarak incelenir. Diğer bir deyişle, her veri kümesinin veri tabanına ait olduğu ve dolayısıyla anormal davranışları saptamaya yönelik veri setini tahmin etmeyi amaçlanmıştır.
- Verilerin grafiksel gösterimi: Bu yöntemde, veriler grafiksel yardımla gösterilir ve iki boyutlu grafikler çoğaltılır ve veri kümesinde saklanan anormallikler tespit edilebilmektedir.

²²⁵ Özgür Çatıkkaş ve Yıldırım Ercan Çalış, "İşletmelerde Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi İçin Hile Belirtileri", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, Haziran 2007, s.147

²²⁶ Ulucan Özkul ve Pektekin, s.72

²²⁷ Çatıkkaş ve Çalış, s.148

²²⁸ Terzi, s.55-56

- Öngörü modellemesi: Veri madenciliğinde çok genel ve önemli uygulamalar öngörüü gerektirir. Bu yöntemin amacı, öngörülerini anormallikleri tespit etmektir. Bu yöntem, veri kümesine ilişkin bazı temel özelliklerin analizinde kullanılır.
- Bağlantı analizi: Bu yöntemin amacı, bir veri seti içindeki kayıtları veya süreçleri birbirine bağlayarak analiz etmektir. Başka bir deyişle, veriler arasındaki önemli ilişkileri ortaya çıkarmaktır.
- Sapma tespiti: Bu yöntemde, beklentiler dikkate alınarak sapma analizi yapılmaktadır. Böylece, beklenen sapmalardan daha fazla olanlar olağan dışı kabul edilir.
- Bağımlılık modellemesi/analizi: Bu yöntemde değişkenler arasında bağımlılıklar kurulmaktadır.

4.15.5.5 Benford Yasasından Faydalanılması

Benford yasası, veri kümelerindeki basamakların normal tekrar düzeyini belirlemek için kullanılır. Böylece, veri kümelerindeki anormal sayılar belirlenebilir. Bu yöntem, insanların rastgele sayı üretmediği varsayımına dayanmaktadır. Doğal olarak oluşan sayılar Benford yasası ile bulunur ve eğer doğal olarak oluşması gereken sayılar ile deklarasyonlarda yer alan sayılar arasında farklılıklar varsa, beyindeki sayıların hatalı ve hileli olarak üretildiği varsayımını gündeme getirmektedir Doğal olarak oluşması gereken sayılar benford yasası ile bulunmakta, doğal oluşması gereken sayılar ile beyanlarda yer alan sayılar arasında fark olması durumu ise beyandaki sayıların hatalı ve hileli olarak üretilmiş olabileceği varsayımını gündeme getirmektedir.²²⁹

Benford yasası yaklaşık 60 yıllık bir matematik yasasıdır, ancak ön çalışması 100 yıla yaklaşmaktadır. Yasa, doğal olarak ortaya çıkan sayıların ilki olma olasılığının% 30 olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Buna göre, herhangi bir istatistiksel veriden ya da herhangi bir sayı tablosundan rasgele bir sayı seçerseniz, bu sayının ilk sayısının (tüm sayıların aynı olduğu varsayımının tersine) olasılığı % 30.1'dir. Bu sonuç 2 olma olasılığının % 17,6 ve 9 olma olasılığının% 5 olarak takip etmektedir.²³⁰

²²⁹ Terzi, s.54

²³⁰ Çatıkkaş ve Çalış, s.149

Benford yasasıyla ilgili hataları ve hileleri ortaya çıkarmak için, bu kanunun öngördüğü ilk sayıların frekanslarını ve gerçek bir muhasebe evreninde ortaya çıkan ilk rakamların frekanslarını karşılaştırmak yeterli olacaktır. Ancak, aşağıdaki adımlardan oluşan bir yolu takip etmek gereklidir:²³¹

- Muhasebe evreninden örneklem seçimi,
- Gözlemlenen frekansların test edilmesi,
- Yargıya varılması,
- Kanıtlayıcı verilerin araştırılmasıdır.

Bu yöntemi kullanarak, yöneticiler hatalı ve hileli sayıların olup olmadığını ve hataların veya hilelerin muhasebede yapılıp yapılmadığını görebilir. Yöneticiler veri kümeleri oluşturmak ve bu veri kümelerindeki anormallikleri ele almak için Benford yasasını kullanmalıdır.

4.15.5.6 Caydırıcı Cezalar Yönteminden Faydalanılması

Muhasebede hata ve hileyi teşvik eden unsurların başında, hata ve hile eyleminde bulunanların yaptıklarının yanlarına kar kaldığını düşünmeleri gelmektedir. Özellikle, yöneticiler hesaplarındaki hata ve hilelere başvurabilir, onları cezalandırmak için bir mevkinin olmadığını düşünerek muhasebe hata ve hileye başvurabilmektedir. Kurulacak hızlı ve tutarlı cezalandırma politikası ve bu düşüncenin merkezden kaldırılması, muhasebe hatalarını ve hilelerini önlemede önemli faydalar sağlayacaktır. Hata ve hile yakalanmış olsa bile, işini kaybedecek, daha da önemlisi hapis haneye gidecek, hırsızlık damgası yiyerek çevreden dışlanacağını bilerek hile eyleminden vazgeçebilecektir.²³²

Bir şirket, hata ve hile ile uzlaşmayan belirleyici bir tavır benimserse, suçluların zaman kaybetmeksizin idari işlemlere uyma eğilimi ve yasal otoritelerle yasal takibi açısından bir caydırıcılık oluşturacaktır. Bu cezalandırma sistemini en iyi organize edip uygulayacak birimse işletme yöneticileri olmaktadır.²³³

²³¹ Altıntaş, s.153

²³² Güvenç, s.38

²³³ Dumanoglu, s.356

4.15.5.7 Diğer Yöntemlerin Kullanılması

Bilgisayar teknolojisi, iş yönetiminde hata ve hatalardan kaçınmanın yeni yollarını sunuyor. Bu yeni yöntemlerden bazıları aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.²³⁴

- Trend Analizi: Hataların ve hilelerin önlenmesinde ve keşfedilmesinde artan bir öneme sahip alan aynı zamanda ifadede tekrarların incelenmesini de içerir. Bunun nedeni, beklenmedik tekrarların hata ve hile işareti olabileceğidir. Bu yöntemin uygulanmasının basit bir örneği olarak, ikilide işlenen işlemleri bulmak için bir girişimde bulunulabilir.
- Oran Analizi: Bir başka yararlı analiz yöntemi, oran analizidir. Finansal oranlar gibi belirli oranların incelenmesi, işletmenin finansal durumu hakkında bilgi vermenin yanı sıra, hataların ve hilelerin mevcut olup olmadığı hakkında bilgi verebilir. Başlıca önemli oranlar iki şekilde incelenebilir. Bunlar;
- Maksimum değer minimum değere oranı; Örneğin, işletme yöneticisi, incelenen dönemde satılan bir ürünün satış fiyatlarını inceler ve aynı ürünün en yüksek satış fiyatını en düşük satış fiyatına böler. Bu oranın normal şartlarda düşük olması beklenir.
- Maksimum değer en yüksek ikinci değere oranı; Örneğin, belirli bir ham maddenin en yüksek alım fiyatını, incelenen dönemde ikinci en yüksek alım fiyatına bölerek bulunmasıdır.

Bu oranların normal şartlarda düşük olması beklenir, ancak mantıksal bir açıklama yoksa, yüksek oranlar muhasebede hataların ve hilelerin varlığını işaret etmektedir.

²³⁴ Altıntaş, s.152

SONUÇ

İşletmelerin değer, süreklilik, güvenilirlik ve kârlılık gibi hedeflerine ulaşmada yapabilecekleri en büyük engellerden biri de organizasyonda yaşanabilecek muhasebe hataları, hileleri ve yolsuzluklardır. Bu eylemler, işe karşı bir saldırdır; eğer önlenemez veya zamanında ortaya çıkarılamazsa çok olumsuz sonuçlar ortaya çıkartacaktır. İşletmeler istenilen hedeflere ulaşmak, artan rekabet ortamında kendileri için bir yer bulmak ve faaliyetlerin verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için bir dizi önlem almak zorunda kalmıştır. Bu nedenle, işletmeler kendi içlerinde bir takım kural ve prosedürleri hazırlamakla ve faaliyetlerin yürütülmesine yönelik planlar yapmakla yükümlüdürler. Bu kural, kontrol işlemlerini kendi prosedürlerine yönlendirmek isteyenlerin, prosedürlerde ve planlarda düzgün bir şekilde gözlemlenmemiş veya hiç yaratılmamışsa, ellerinde olacaktır.

Günümüzde işletmelerin faaliyet hacmi artmakta, iş süreçleri artmakta ve bu faaliyetlerin ve süreçlerin kontrolü giderek daha zor olmaktadır. Kontrol konseptinin önemi de aynı yönde artmaktadır. İşletmelerin elde etmeye çalıştığı güvenilirlik ve doğru bilgi kavramı temelinde bir iç kontrol sisteminin varlığı vardır. İşletme içinde kurulacak olan kontrol sistemi, operasyonların ve iletişimin düzgün bir şekilde işleyişinin sağlanması, ticari varlıkların korunması ve işletmenin hile ve yolsuzluk riski açısından çok önemli bir faktördür.

Hile eylemleri son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Uzun yıllardır aynı kurumda dürüstlüğü ile tanınan çalışanlar bile aldatıcı pozisyonda karşımıza çıkabilmektedir. Birçok araştırma, hileli eylemlerin zaman içinde daha ciddi hale geldiğini kanıtlamıştır. Bu eylemler, sadece işletmelerin iflasına kadar gidebilecekleri önemli hasara yol açmamakla kalmaz, aynı zamanda işletmelerdeki güveni sarsar ve şirket imajına zarar vermektedir. İşletmeler sadece suçtan dolayı değil, aynı zamanda keşfin maliyetini de karşılamalıdır. Bu noktada, işletmeler açısından en uygun durumun, hile eyleminin gerçekleşmesini engellemek olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, uzun vadede açığa çıkma

maliyeti de ortadan kalkacaktır. Hile ve yolsuzlukla mücadelede çeşitli soruşturmalar vardır ve birçok yöntem kullanılmaktadır. İşletmelerin kendi içlerinde oluşturdukları etkili iç kontrol sistemleri, hilelerin önlenmesinde en önemli kilit noktalardan biridir. Ancak, bu noktada bağımsız bir iç kontrol sistemi kesinlikle yetersiz kalacaktır.

Etkili iç kontrol sistemleri, işletmelerde meydana gelebilecek hataları ve hileleri önlemek için çok önemli bir konumdadır ve kendi başına yeterli değildir. Hile kavramı gün geçtikçe genişlemekte, yapılan hileler sıklaşmakta ve her gün yeni hile örnekleri görülmektedir. Bu noktada, etkili bir iç kontrol sistemi işletmeleri bu risklere karşı korunmaya hizmet eder, tek başına kesin bir çözüm olamamaktadır. İşletmeler bu noktada daha ciddi önlemler almalılar.

Bu noktada daha başarılı sonuçlar elde etmek için işletmelerin hile kontrol yöntemlerini kendi iç kontrol sistemlerine dahil etmeleri gerekmektedir. İşletmede etkin bir uyarı hattı oluşturulmalı ve insan kaynakları tarafından yürütülen personel alımına ilişkin daha sıkı kurallar oluşturulmalıdır. Hile önleme odaklı kontrol yöntemleri bulunmayan bir iç kontrol sistemi ne kadar sağlam yürütülmeye çalışılsa da işletmelerde hata ve hileleri önleme konusunda yeterince etkili olamamaktadır. Hileleri önlemenin birçok yöntemi iç kontrol sistemine yerleştirilebiliyorsa, uzun vadede işletmeler açısından büyük kazanımlar olacaktır.

Muhasebe hataları kasıtlı olmadan insanların dikkatsizce sona ermediği muhasebe düzensizlikleridir. Matematiksel kayıt, transfer, unutma ve tekrarlama ve denge hatası olarak sınıflandırılır. Defterlerdeki arızalar muhasebe ilkelerine uygun olarak düzeltilmelidir. Kasıtlı bir bileşen olasılığı varsa, bu hata bir hile olarak kabul edilmektedir. Muhasebe hileleri, kayıt dışı işlemlere, işlem öncesi veya sonrası kayıtlara, sahte hesapların açılmasına, hileli ve yanıltıcı belgelerin kullanılmasına ve iki taraflı bilginin maskelenmesi olarak ayrılmaktadır. Bilançonun maskeleymesi olumlu ve olumsuz olarak gerçekleştirilebilir. Günümüz koşullarında zorunlu hale getirilen bilgisayarlı muhasebe uygulamalarında, girdiler üzerinde yapılan hileler en yaygın hatalardır.

Muhasebe kayıtlarının yardımıyla, vergi mükelleflerinin hakikatten daha az vergi verecek ya da hiç vermeyecek şekilde uyguladıkları bazı yollar ve yöntemler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Vergi kaçakçılığının sebepleri, kayıt ve belgeler yoluyla yolsuzluk, örtülü kar dağıtımı ve stok değerlendirme yöntemleri ile vergi kayıplarının nasıl

gerçekleştirildiği çeşitli örneklerle açıklanmıştır. Hile önlenmesinde alınabilecek öneriler bulunmuştur. Muhasebe sisteminin geliştirilmesi, vergi cezalarının caydırıcı etkisinin artırılması, vergi eğitiminin artırılması, vergi oranlarının düşürülmesi, denetim eksikliğinin giderilmesi ve diğer önlemler olmak üzere belirtilmiştir.

Hataların ve hilelerin nedenleri ele alındığında, hataların ve hilelerin nasıl önleneceği konusunda bazı kararlar vermek mümkündür. Hataların ve hilelerin ortaya çıkarıcı veya boyutları genişleten faktörler ortadan kaldırıldığında sorunun çözümü de daha kolay olacaktır.

İşletmelerde ihmal, dikkatsizlik, gereken özenin gösterilmemesi, bilgisizlik ve yolsuzluk gibi nedenlerle yapılabilecek hata ve hileler, etkin bir iç muhasebe kontrolü ile önlenebilir veya yapılmış olanları mümkün olduğu kadar erken ortaya çıkarılabilir. Bunun için işletmeler, iç muhasebe kontrollerini kurmalı ve uygulamalıdır.

Hile kavramının yerine kullanılan hata kavramını ele alınacak olursa her iki kavramın da tamamen farklı anlamları vardır. Muhasebe hatalarının en büyük özelliği, yasalara, yasal düzenlemelere ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı olarak, meydana gelmelerinde kasıt unsurunun bulunmamasıdır. Muhasebe hilesi ise, haksız ve yasa dışı bir şekilde kar elde etmek amacıyla aldatıcı olan kasıtlı eylemlerdir. Hata ve hilenin arasında kuramsal bakış açısından ayırım yapmak kolaydır, ancak gerçek hayatta onları birbirinden ayırmak bazen zordur. Bununla birlikte, herhangi bir hatanın yinelenme sıklığı, değerin büyüklüğü veya toplam işlem hacmindeki varlığın oransal büyüklüğü genellikle işlemlerin kasıtlı olarak yapıldığını göstermektedir.

Hile, çalışanlar tarafından yapılan hile olarak adlandırılan; varlıkların adaletsiz satın alınması ve sözde yönetim kompleksi; hileli finansal raporlamasıdır. Hileli finansal raporlama, kasıtlı yanlış beyanlar veya finansal tablo kullanıcılarını aldatmak için finansal tablolardaki tutarların veya açıklamaların gerçeği yansıtmamasıdır. Varlıkların zimmete geçirilmesi, iş varlıklarının çalınmasıdır. İşletmelerdeki hile veya yolsuzluklar göz önünde bulundurulduğunda yöneticilerin veya işletme sahiplerinin, işletme çalışanlarının yaptıklarından daha fazla hileye sahip oldukları bilinmektedir.

İşletmelerdeki hilelerin önlemek için ilk önce hileye yol açan unsurlar ortaya çıkarılmalıdır. Hilenin meydana gelebilmesi için bilinen veya bilinmeyen çok çeşitli unsurlar olabilir. Bu unsurlar hile üçgeni, dürtü / baskı, fırsat, makul deformasyon olarak adlandırılır. Olumsuz nedenler, olumsuz ekonomik koşulların azalan müşteri

taleplerine yol açması veya işletmelerin içinde buldukları ekonomi / sektör hakkında yanıltıcı kararlar almaları ya da işin alıcılar karşısında iyi görünmeye çalışmasıdır. Ayrıca, zararın rapor edilmesini önleme isteği, işletmenin işleyişine ilişkin olumlu kar tahminleri ve işletmenin vergi yükü gibi sebeplerle de hileye başvurulabilmektedir.

Bu tür hilelere karşı işletmelerin iç kontrol sistemlerinin etkili bir şekilde korunmasının sağlanması beklenemez, çünkü bu türden hilelerin birçoğu iç kontrolden sorumlu şirket yöneticileri tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle yönetim anlaşmazlıklarını tespit etmek için etkili denetim teknikleri geliştirilmelidir. Geliştirilecek denetim teknikleri, yönetimin yanlış beyan ve hileli davranışlarını erken uyarı sinyalleriyle ortaya koyabilmelidir.

Bir kurumda sahteciliği önleme ve ortaya çıkarmaya yönelik unsurları içinde çok güçlü bir iç kontrol yapısı yatmaktadır. Soruşturmalarda açığa çıkan hile eylemlerinin büyük çoğunluğunun etkili iç kontrol yapısının yokluğuna bağlı olduğu tespit edilmiştir. Şirket içinde kurulacak iç kontrol sistemleri hileleri önlemek için organize edilmelidir. İş adamları tarafından hilelerin önlenmesi için başlangıç noktası, çalışanların hile yapmasına neden olan sebeplere odaklanmak ve ortaya çıkardıkları uyarı niteliğindeki işaretlerini dikkate almaktır.

Muhasebede yapılan hata ve hilelerin neler olabileceğini sınırlamak ve bu çerçevede incelemeler yapmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Mali tabloların her kaleminde her çeşit hata ve hile yapılabileceği ihtimali hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, H., “Mortgage Sözlşmelerinde Üçüncü Taraflarca Yapılan Hileler ve Bu Hileleri Ortaya Çıkarmaya Yönelik Kırmızı Bayraklar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD)*, Sayı:35, Temmuz 2007.
- Akdemir, Ç., İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletimlerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi, SBE, Marmara Üniversitesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2010.
- Akın, O., ve Onat, O. K., “Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebecilik Kavramına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU) / Journal of Accounting & Taxation Studies (JATS)*, 2015, Cilt: 8, Sayı: 1.
- Akman, S., Burcuoğlu, H., Altop, A., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1993.
- Alagöz, A., “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü”, 2008.
- Altıntaş, N. N., “Denetimde Hata ve Hile”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, S:151-161, İstanbul, 2010.
- Altuğ, O., *Kayıtdışı Ekonomi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul 1999.
- Arkun, O. F., *İşletmelerde Muhasebe Denetimi*, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1995.
- Ataman, Ü., Hacirüstemoğlu, R., Bozkurt, N., *Muhasebe Denetimi Uygulamaları*, Alfa Basım Yayım, İstanbul, Ocak 2001.
- Ay, M., Bilişim Teknolojilerinin Muhasebe Denetiminde Kullanılması ve Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bağımsız Denetim Firmalarında Bilişim Teknolojilerinin

- Kullanım Düzeyi Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, *Yayımlanmış Doktora Tezi*, Konya, 2007.
- Bayraktar, A., “Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya, 2007.
- Bekçioğlu, S., vd., “İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz-2013, Sayı: 59.
- Borçlar Kanunu, Yayılım Matbaacılık, İstanbul 1997.
- Bozkurt, N. “İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler”, *Yaklaşım*, Yıl: 8, Sayı: 92, Ağustos 2000.
- Bozkurt, N., *Muhasebe Denetimi*, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2016.
- Bulca, H. ve Yeşil, T. “Bağımsız Denetim Standartlarının Muhasebede Hile Kavramına Yaklaşımı”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2014, 1(2).
- Bulut, Y. ve Bakan, İ. “Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Maraş, 2012.
- Cengiz, S., Muhasebede Yapılan Hata Ve Hilelerde Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2016.
- Çankaya, F. ve Gerekan, B., “Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Nisan 2009, 9(28).
- Çatıkkaş, Ö., “İşletmelerde Mali Tablo Hileleri”, *Denetim Dergisi*, Kamu İç Denetçileri Derneği, Sayı:8, 2011.

- Çatıkkaş, Ö., ve Çalış, Yıldırım E., “İşletmelerde Muhasebe Hilelerinin Önlenebilmesi İçin Hile Belirtileri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, Haziran 2007
- Çelik, T. “Muhasebede Hata ve Hileler İle İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2010.
- Çetin, U., Satın Alma Ve Ödeme Döngüsü Hileleri Ve Ortaya Çıkartılması, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2015.
- Çıtak, N., *Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe Ve Bir Uygulama*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Çubukçu, S., “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli’nin İlk İki Basamak Yaklaşımı İle Kullanılması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:3, Eylül 2009.
- Demir, B., "Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2015, Sayı: 4, s. 347.
- Demir, M., Benford Yasası ve Hile Denetiminde Kullanılması, SBE, İstanbul Ticaret Üniversitesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2014.
- Demirci, N., Muhasebede Hata Ve Hile, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri, 1998.
- Dinç, Y. ve Cengiz, S. “Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1): 221-236
- Doğan, Z., ve Nazlı, E., "Muhasebede Hata Ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2015, 8(4), s. 195-212.

- Dönmez, A., Bağımsız Denetim Sürecinde Kullanılan Analitik İnceleme Prosedürlerinin Denetim Standartları Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye’de SPK’dan Yetki Almış Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2008.
- Duman, Ö., *Muhasebe Denetimi ve Raporlama*, Tesmer Yayınları, Ankara, 2008.
- Dumanoglu, S., “Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:20, Sayı:1, İstanbul, 2005.
- Durmuş, Ahmet H., Arat, M. E., *İşletmelerde Mali Tablolar Tahlili*, M.Ü. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayını, İstanbul 1997.
- Ercinler, S., Muhasebe Hile ve Hatalarının Engellenmesinde Bağımsız Denetim Faaliyetleri Ve Bir Anket Uygulaması, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2014.
- Erdoğan, M., *Denetim*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2005.
- Erdoğan, N., "Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No.82", *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 2002, 2(6), s: 55-56.
- Erdoğan, N., “Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No: 82”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Yıl: 2, Sayı: 6, Şubat 2002.
- Eren, F., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt I, Sevinç Matbaası, Ankara 1999.
- Erol, M., “İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata Ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 13(1), Isparta, 2008.
- Ertürk, A., *İşletmelerde Hata ve Hileyi Önlemede İç Kontrol Sisteminin Etkililiği ve Bir Uygulama*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Denetimi Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010.
- Güneş, Ş., İşletmelerde Hile Riskinin Önlenmesi Ve Hastane İşletmelerinde Uygulama, SBE, Okan Üniversitesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2014.

- Gürbüz, H., *Muhasebe Denetimi*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1995.
- Güredin, E., *Denetim*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1993.
- Güvenç, Z., “Termal Turizm İşletmelerinde Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Belge Sisteminin Önemi ve Bir Uygulama”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2009.
- Hatunoğlu, Z., Koca, N., ve Kılılı, M., “İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:20, 2012, Hatay.
- Hiçşaşmaz, M., *İşletme Hesaplarının İncelenmesi*, Ankara I.I.T.A. Yayını, Ankara 1997.
- Irmak, R., Arslan, G., Bülent Çağlayan ve diğerleri, *Muhasebenin Genel Esasları, Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi*, Vergi Denetmenleri Demeği Eğitim Yayınlan Serisi: 7, Ankara, 2002.
- İren, G., Firma Başarısızlıklarını Önlemede Muhasebe ve Muhasebe Denetiminin Rolü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2007.
- İSMMMO, İç Denetime Genel bir Bakış, E-Kitap, 2015.
- Kalkınoğlu, M., “İç Kontrol Sistemi”, *Vergi Dünyası*, 2003, Sayı: 265.
- Kandemir, C., “Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçilerin Sorumluluğu”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2010.
- Karacaer, S. ve İbrahimoglu, N. “İşletme Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sistemi, İç Kontrol, Verimlilik İlişkisi ve Önemi”, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2003, 21(1).

- Kaval, H., *Muhasebe Denetimi*, Akademik Denetim Danışmanlık ve YMM A.Ş., Ankara 2003.
- Kaval, H., *Muhasebe Denetimi*, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2005.
- Kaymak, C., Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 1996.
- Kepekçi, C., Bağımsız Denetim, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2000.
- Kıracı, M., *Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye’de SPK’dan Yetki Alan Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2004.
- Kirik, Z., *Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar’da Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2007.
- Maliye Hesap Uzmanları, Denetim İlke ve Esasları Cilt I, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul 1996.
- Mengi, Banu T., “Hile Denetiminde Yetkililerin Değerlendirilmesi-Hile Karosu”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:114, Kasım- Aralık, 2012.
- Mengi, Banu T., *Hileli Finansal Raporlama*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2013.
- Nazlı, E. Muhasebede Hata Ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma, T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2014.
- Okay, S. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından Değerlendirilmesi, SBE, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karaman, 2011.
- Öksüz, F., “İç Denetim Departman Yönetiminde Etkinlik ve Verimlilik”, *İç Denetim*, 2005.

- Önder, T., “Finansal Tabloların Denetiminde Hilenin Araştırılması ve Denetçinin Sorumluluğu - 82 No’lu Denetim Standardı ve SPK Standartları Arasındaki Farklar”, *M.Ü. İ.I.B.F. Dergisi*, Yıl: 1999, Cilt XV, Sayı: 1, s. 323-324.
- Öztoprak, Y., Denetimde Hata Ve Hile, Önleme Ve Tespit Yöntemleri İle Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Hata Ve Hileler İle İlgili Bilinç Ve Tutumları, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2017.
- Pamukçu, A., Muhasebedeki Hata Ve Hilelerin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2000.
- Pazarçeviren, S. Y. “Adli Muhasebecilik Mesleği”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:2, Zonguldak, 2005.
- Pehlivanlı, D., *Hile Denetimi, Metodoloji ve Raporlama*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2011.
- Saltoğlu, M. “Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Sayı: 10, Eylül 2003.
- Sevilengül, O., *Genel Muhasebe*, Gazi Yayınevi, Ankara, 2005.
- Sipahi, B., “SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler”, *Mali Çözüm Dergisi*, Cilt:1, Sayı:67, 2004.
- Sonsuzoğlu, E., “Vergi Kaçakçılığı”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Ankara, 1996.
- Tanç, A., Muhasebede Yapılan Yolsuzluklar Ve Hileli Finansal Raporlama: Vak’a Analizleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri, 2004.
- Terzi, S. Hileli Finansal Raporlama Önleme Ve Tespit, Beta, İstanbul, 2012.
- Terzi, S., “Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı” *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:54, Nisan, 2012, s.51-63.

- Türkan, Ö., “Finansal Tabloların Denetiminde Hilenin Araştırılması ve Denetçinin Sorumluluğu-82 No’lu Denetim Standardı ve SPK Standartları Arasındaki Farklar”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 1999.
- Türkçe Sözlük Cilt I, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Ulucanözku, F. ve Pekdemir, P., “Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 2009, s.1-32.
- Uzay, Ş., İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No: 132, Ankara, 1999.
- Yavuz, S. “İç Kontrol Fonksiyonunun Bileşenleri”, *Bankacılar Dergisi*, 2002, 13(42).
- Yükçü, S. ve Gönen, S., “Muhasebe Politikaları Muhasebe Tahminlerindeki Değişikler ve Hatalar Standardına İlişkin Uygulama Önerileri”, *İSMMMO Mali Çözüm Dergisi*, Kasım-Aralık 2012, s.17-36.
- Zeytin, M., *Bağımsız Muhasebe Meslek Mensuplarını Hata ve Etik Dışı Davranışlara Yönlendiren Faktörler*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme (Muhasebe Finansman) Anabilim Dalı, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2007.